

”MEILLÄ NAISILLAKIN ON TEHTÄVÄ”

Naisihanne ja naisen rooli espanjalaisten falangistien ja suomalaisten valkoisten naisten järjestölehdissä sisällissotien jälkeen.

Veera Semi
Pro gradu -tutkielma
Poliittinen historia
Turun yliopisto, kevät 2022

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos/ Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

SEMI, VEERA: ”Meillä naisillakin on tehtävä” : Naisihanne ja naisen rooli espanjalaisten falangistien ja suomalaisten valkoisten naisten järjestölehdissä sisällissotien jälkeen.

Pro gradu -tutkielma, 105 s.

Poliittinen historia

Kevätlukukausi 2022

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee suomalaisten valkoisten ja espanjalaisten falangististen naisten näkemyksiä ihanteellisen naisen tehtävästä yhteiskunnassa kummankin maan sisällissodan jälkeen. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää vertailevasta näkökulmasta, millaisia eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä naisten näkökannoissa ja toiminnassa oli.

Tutkielman alkuperäisaineistona on kaksi naisten järjestölehteä, jotka ovat Suomalaisen puolueen ja myöhemmin Kansallisen Kokoomuksen Naisvaliokunnan julkaisema *Suomen Nainen* vuosilta 1918–1919 ja Francon Falangin naisjärjestön Sección Femeninan *Y. Revista para la mujer* vuosilta 1938–1940. Lehdistöaineiston avulla tutkielmassa selvitetään, millaiseksi naiset itse määrittelivät naisen roolin ja tehtävän sisällissotien jälkeisessä yhteiskunnassa. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan naisihannetta sekä äitiyden käytännöllistä ja ideologista merkitystä tutkimuksen kohteena olevalle naisjoukolla. Tutkielman menetöt ovat vertaileva historiantutkimus ja laadullinen sisällönanalyysi.

Espanjalaisten ja suomalaisten naisten aatemaailmojen perusta oli samankaltainen, ja se perustui voimakkaalle isänmaallisuudelle ja uskonnollisuudelle sekä käsitykselle kahdesta erilaisesta sukupuolesta, joilla oli omat tehtävänsä yhteiskunnassa. Ihanteellinen nainen hyödynsi luontaisia vahvuuksiaan, korkeampaa moraalialia, hoivaviettiä, iloisuutta ja välittämistä perheenäitinä, joka huolehti kodin viihtyvyydestä, kasvatti lapsiaan ja oli aviomiehensä tukipilari. Naisen tärkein tehtävä yhteiskunnassa oli äitiys.

Nainen ei voinut huolehtia perheestä ja käydä töissä yhtäaikaaisesti. Yhteiskunnassa naiset saattoivat toimia naisellisilla aloilla, kuten esimerkiksi perheiden ja lasten asioiden, kasvatuksen ja sosiaalisten kysymysten parissa. Suomalaiset naiset osallistuivat näillä aloilla myös politiikkaan, espanjalaiset naiset eivät kokeneet politiikan kuuluvan ollenkaan naisille. Naimattomat naiset saattoivat omistautua työnteolle ja kansalaistoiminnalle yhteiskunnallisina äiteinä. Naiset näkivät roolinsa aatteellisesti paremman yhteiskunnan luomisessa tärkeänä.

Asiasanat:

naiset, naishistoria, naisjärjestöt, porvarilliset puolueet, falangi, nationalismi, Sección Femenina, Suomi, Espanja, sisällissodat, Suomen sisällissota, Espanjan sisällissota

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Naiset isänmaan puolesta	1
1.1. Suomalaiset ja espanjalaiset sisaret	5
1.3. Tutkimuskysymykset ja -aineisto	9
1.4. Aikaisempi tutkimus aiheesta	15
1.5. Metodologisia lähtökohtia	16
2. ”Sillä millaiset kodit, sellainen yhteiskunta”	23
2.1. Koti ja perhe isänmaan sydämenä	23
2.2. Äitiys – naisen kutsumus ja kunniatehtävä	30
2.3. Kodin ja kansakunnan sielu	37
2.4. Heikompi sukupuoli	46
3. Naiset työelämässä: ”yhteiskunnallinen rutto”	51
3.1. Oikeus tehdä työtä	51
3.2. Yhteiskunnallinen äitiys	59
3.3. Kahden kutsumuksen ongelma	62
3.4. Hyväntekeväisyystyötä isänmaan hyväksi	69
4. Naiset kansalaisina: miesten uhreja?	76
4.1. ”Naisenkin on luoja luonut”	76
4.2. Ihanteen ja todellisuuden ristiriitaisuus	84
4.3. Epäpoliittisuuden verho	87
6. Siskoksia vai kaukaisia serkkuja?	96
Lähteet ja kirjallisuus	101

1. Johdanto

1.1. Naiset isänmaan puolesta

Meidän tehtävämme on *s i s ä i s e n* uuden Suomen luominen, kansanhengen jalostaminen, sydänten ja aatteiden ohjaaminen rakkauden ja oikeuden töihin. Siinä tehtävä, joka vaatii kaiken tarmomme, kaiken rakkautemme, ja jos me siinä työssä onnistumme, olemme tehneet parhaan palveluksen isänmaallemme ja tuleville sukupolville.

Suomen Nainen, 10.7.1918.

Maailmansotien välinen aika oli poliittisesti epävakaata koko Euroopassa. Moni vanha imperiumi hajosi ensimmäisen maailmansodan sytyttyä, ja Euroopan kartalle ilmestyi kertaheitolla lukuisia uusia valtioita. Suuret aatteet kuohuttivat kaikkialla, mutta kaikista eniten kansanjoukkoja villitsivät kommunismi ja fasismi. Kansallisaate oli kiihdyttänyt kamppailua valtioiden välillä maailmanherruudesta. Useassa maassa käytiin maailmansotien välisellä ajanjaksolla sisällissotia. Neuvosto-Venäjältä irtaantunut Suomi ajautui sisällissotaan heti 1918, ja Espanja juuri toisen maailmansodan kynnyksellä vuonna 1936. Vaikka maat sijaitsevat Euroopan eri laidoilla, sisällissotiin johtaneissa syissä ja sodan kulussa sekä jälkiseurauksissa on paljon yhteneväisyyksiä.

Uuden vuosisadan alkupuolella naisia koskivat monet poliittiset uudistukset. Esimerkiksi Suomessa naiset olivat saaneet yleisen äänioikeuden vuonna 1906, ja sen myötä myös mahdollisuuden toimia kansanedustajina. Sivistyneistön johdolla käytiin kiperää keskustelua avioituneiden naisten laillisen aseman parantamiseksi ja useampien virkojen avaamiseksi naisille. Espanjassa toinen tasavalta oli mullistanut nopeasti naisten aseman: avioeron ja abortin laillistaminen takasivat naisille aiempaa enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa elämänsä kulkuun. Myös elämäntapa oli muutoksessa, sillä työnteko oli osittain siirtynyt kodin piiristä sen ulkopuolelle. Samalla poliittisen osallistumisen mahdollisuudet mursivat vanhan sääty-yhteiskunnan. Osa niin sanotun keskiluokan naisista turvautui myllertävässä maailmassa 1800-luvulla muodostuneisiin käsityksiin sukupuolirooleista ja perheestä, joiden säilymisen ja alempiin yhteiskuntaluokkiin juurruttamisen puolesta he alkoivat työskennellä.

Suomessa kansan jakautuminen kulminoitui, kun työväki nousi kapinaan maan laillista hallitusta vastaan. Vuonna 1918 Suomessa syttyi nopeatahtinen ja väkivaltainen sisällissota. Voittajapuolelle valkoisille sisällissota merkitsi käännekohtaa suhtautumisessa työväestöön, minkä vuoksi sodan jälkeen kansakunnan aatteellinen pohja piti puhdistaa. Myös Espanja suistui koko Eurooppaa kuohuttaneeseen sisällissotaan vuonna 1936, kun armeijan johdolla nationalistit aloittivat vallankaappauksen. Espanjassa sisällissota johti poliittisen järjestelmän täydelliseen muutokseen.

Liberalismin hengessä otettuja isoja harppauksia seurasi oikea kolmiloikka täysin päinvastaiseen suuntaan. Uuden yhteiskunnan perusta piti rakentaa isänmaallisuudelle, kansallissyndikalismille ja uskonnolle. Tässä tutkimuksessa selvitän, millainen oli sisällissotien voittajapuolien ytimessä toimivien naisten näkökulma omasta tehtävästään uudessa yhteiskunnassa.

Sotatilaa seuraavaa rauhaan palaamisen prosessia kutsutaan demobilisaatioksi. Se on välitila, jolla ei usein ole selkeää alkua tai loppua. Demobilisaation aikana puretaan sotaa tukeneet taloudelliset, poliittiset ja sosiaaliset rakenteet. Osa demobilisaatiota on myös sodan aikaisista kulttuurisista käsityksistä irtautuminen, eli esimerkiksi sotainnostuksen, propagandan, vihollisen demonisoinnin ja uhriajattelun hylkääminen. Aapo Roselius on todennut, että Suomen sisällissodan aseiden vaiettua demobilisaatio tavalliseen arkeen saattoi kestää kauan. Osa häviäjistä joutui oikeuden eteen ja vankileireille, mutta myös voittaneen osapuolen sotilaat saattoivat jatkaa pitkiäkin aikoja sotaan liittyvissä tehtävissä.¹

Uuden sotahistorian hengessä esitän, että yhtä lailla myös kotirintama joutui käymään läpi vähintään henkisen demobilisaation prosessin. Konkreettisesti demobilisaatio näkyi esimerkiksi elintarvikepulana ja tuhoutuneena infrastruktuurina. Kansalaisten taisto toisiaan vastaan jättää yhteiskuntaan syvät arvet, koska sodan päätyttyä on jatkettava elämää samassa maassa. Voittajapuolilla naisten tehtävä sota-aikana oli ollut toimia kansakunnan taistelutahdon nostattajina. Demobilisaatiossa heidän roolinsa muuttui lohduttajiksi ja isona perheenä nähdyn kansakunnan yhdistäjiksi. Naiset olivat kansakunnan sielu ja sydän, jotka pumppasivat hyviä aatteita, isänmaallisuutta ja uskonnollisuutta kansalaisiin vauvasta vaariin. Tutkimukseni mukaan oli ensisijaisesti naisten vastuulla, millainen henkinen valtio nousi sodan kauhuista.

Suomen ja Espanjan sisällissodat ovat kiinnostaneet tutkijoita valtavasti. Sisällissodan jälkimainingeista on tutkittu muun muassa poliittista toimintaa ja punaisia naisia. Voittajapuolen naisia ei ole nähty yhtä kiinnostavina tutkimuskohteina, koska heidän vaikutuksensa yhteiskuntaan ei korostu aikalaiskäsityksessä eikä nyky-ymmärryksessä. Molemmista maista sodan jälkeisen ajan hengessä korostuivat porvarilliset arvot, joiden perustan muodostivat koti, uskonto ja isänmaa. Naisen rooli tässä yhteiskunnassa oli kapea ja vahvasti kytköksissä kotiin, joten naisilla ei ole välttämättä nähty roolia uuden yhteiskunnan rakentamisessa tai sen politiikassa. Tässä pro gradu -tutkielmassa kumoan tämän näkökulman ja osoitan, että naisillakin oli heidän itsensä määrittelemä rooli. Haluan selvittää, millaiseksi valkoiset naiset ja kansallismieliset naiset itse määrittivät naisen roolin uudessa yhteiskunnassa.

¹ Roselius 2018, 91, 93.

Tutkin suomalaisia ja espanjalaisia yhteiskunnan johtavaan luokkaan kuuluvia naisia, jotka olivat yhteiskunnallisesti aktiivisia ja joiden ajatusmaailman pohjan muodostivat isänmaallisuus, uskonnollisuus, 1800-luvulta periytyneet sukupuoli- ja perhekäsitykset sekä usko sivistykseen. Nämä naiset kannattivat vanhojen arvojen säilyttämisestä ja pitivät monia 1900-luvun uusia aatteita kauhistuttavina. Tutkin heidän ajatuksistaan piirtyvää kuvaa Suomalaisen puolueen ja myöhemmin Kansallisen Kokoomuksen Naisvaliokunnan *Suomen Nainen* -lehden ja Francon Espanjan naisjärjestön Sección Femeninan (SF) *Y. Revista para la mujer* -lehden välityksellä. Tutkimukseni mielenkiinnon kohteena on erityisesti, millaisen kuvan naisihanteesta ja naisen tehtävästä tutkimani naiset halusivat välittää näiden lehtien sivuilla. Vertaan ihannetta myös todellisuuteen siinä valossa, missä se näyttäytyy lehtien ja tutkimuskirjallisuuden sivuilla. Tutkimukseni alkuperäisaineiston perusteella ei kuitenkaan voi tehdä johtopäätöksiä millainen naisen rooli kyseissä liikkeissä todellisuudessa oli, sillä tutkin nimenomaan naisten asettamia roolimalleja, ihanteita ja ideologiaa.

Mikä ideologia tutkimiani naisia sitten yhdisti, ja miksi heitä voisi kutsua? Varsinaisesti ei mikään 1900-luvun ismeistä. Nykyajasta katsoen tutkija kokee houkutusta kutsua näitä naisia konservatiiveiksi, mutta tämä termi ei oikeastaan kuvaa naisten itseymmärrystä kovin hyvin. Tutkimani naiset uskoivat olevansa uudistuvan yhteiskunnan etujoukoissa, eivätkä he ymmärtäneet perinteisten arvojen säilyttämisen olevan vanhanaikaisuutta. Vaikka heillä oli konservatiivisia ajatuksia, koko ryhmän typistäminen konservatiiveiksi olisi anakronismia, jossa heidän kannattamansa arvopohjan menestystä tarkastellaan nykyajasta käsin.

Valkoisilla naisilla ei tarkoiteta ryhmää, jolla olisi ollut yhteiset arvot tai tavoitteet. Olennaista valkoisuudessa oli identifioituminen ryhmään, joka oli syntynyt jaetun sisällissodan kokemuksen pohjalta. Valkoiset olivat sodan voittajaosapuoli. Osalle valkoisuus oli liki uskonnonomainen osa identiteettiä, osalle käytännöllisempi keino säilyttää yhteiskunnassa vallitsevat olosuhteet. Valkoisten omaksumaan arvopohjaan vaikutti merkittävästi Kokoomuksen radikaali siipi.² Sisällissodassa valkoisella puolella oli iso joukko erilaisia ryhmittymiä, joista tarkemman tarkastelun kohteeksi olen valinnut tässä tutkimuksessa Suomalaisen puolueen / Kokoomuspuolueen Naisvaliokunnan *Suomen Nainen* -lehdessä aktiiviset naiset. Nämä naiset kuuluivat yhteiskunnassa keskisäätyyn ja nousevaan sivistyneistöön.

Vesa Vareksen mukaan keskisääty tarkoitti ryhmää, joka ei ollut yhteiskunnan yläluokkaa, papistoa eikä työväkeä. Sen edustajille leimallista oli itseymmärrys kansallisesta lähetystehtävästä, jossa juuri kyseisen yhteiskuntaryhmän tuli valistaa ja kouluttaa muuta kansaa kansallisiin, isänmaallisiin, kristillisiin ja perheen merkitystä korostaviin arvoihin. Lisäksi ryhmän jäsenet kannattivat

² Sironen 2012, 16, 45.

sukupuolien välistä työnjakoa. Keskisääty ei ollut yhtenäinen ryhmä, ja sen taloudellinen asema saattoi vaihdella paljon.³ Kai Häggman on käyttänyt tästä samasta ryhmästä käsitettä nouseva sivistyneistö, jolla hän haluaa rajata ryhmän ulkopuolelle sivistyneistön ylimmän säädyn. Nouseva sivistyneistö oli vankin perhettä ja sukupuolien välistä eroa koskettavien roolimallien kannattaja, koska se halusi tällä ideologisella painotuksella tehdä eroa niin työväkeen kuin kaikista ylimpään yhteiskunnan eliittiin.⁴ Nouseva sivistyneistö näki yläluokan jämähtäneenä ja mukavuuteen tottuneena. Yläluokka ei myöskään ollut toiminut riittävästi koko yhteiskunnan muutoksen eteen.

Espanjan sisällissodan voittava puoli, kansallismieliset, koostui useista eri yhteiskuntaryhmistä ja intressitahoista. Yksi näistä oli José Antonio Primo de Riveran vuonna 1933 perustama Falangi-puolue (*Falange Española de las JONS*), jonka jäsenet kutsuivat itseään falangisteiksi. Puolueen naisjärjestöksi oli perustettu vuotta myöhemmin Sección Femenina, jota johti José Antonion⁵ sisko Pilar Primo de Rivera. Vuonna 1937 kaikki sisällissodan osapuolet yhdistyivät Francon aloitteesta Falangin alle. Samalla myös kaikki kansallismielisellä puolella toimineet naisjärjestöt yhdistyivät Falangin naisjärjestön SF:n alaisuuteen.⁶ Naisjärjestöä johti alkuvaiheessa pieni, johtavien falangistien perheenjäsenistä ja opiskelijoista koostuva eliitti. SF:n johto tuli pääasiallisesti hyvin toimeentulevista ja yläluokkaisista piireistä, vaikka järjestön normit ja arvot olivat porvarillisia. Järjestö uskoi kuitenkin ymmärtävänsä myös työväestön huolia ja murheita sekä pystyvänsä ratkaisemaan niitä.⁷ Toisaalta Inbal Ofer on päättänyt tutkimuksessaan toisenlaiseen johtopäätökseen, jonka mukaan SF:n jäsenistö oli enimmäkseen keskiluokkaista taustaltaan lukuun ottamatta Primo de Riveran sisaruksia.⁸

Tämän tutkimuksen päähenkilöille on hyvin hankala löytää yhteistä nimittäjää. Naisia yhdisti sisällissodan sukupolvikokemus ja syvä aatteellisuus, johon liittyi käsitys itsestä pienen etujoukon jäsenenä, joiden tehtävänä oli viedä oman arvomaailman kulmakiviä – isänmaallisuutta, uskonnollisuutta, perheen ja sukupoliroolien sekä ahkeran työnteon ilosanomaa – alemmille yhteiskuntaluokille. Suomalaisten ja espanjalaisten naisten yhteiskunnallinen asema oli erilainen, sillä suomalaiset naiset edustivat keskisäätyä, kun taas espanjalaiset naiset tulivat osittain yläluokkaisesta taustasta. Siitä huolimatta he jakoivat samanlaisen käsityksen omasta roolistaan

³ Vares 2009, 10.

⁴ Häggman 1994, 25–26.

⁵ Käytän selvytyden vuoksi Primo de Riveran perheestä puhuttaessa etunimiä, jos henkilön nimi toistuu saman kappaleen sisällä useasti.

⁶ Muita naisjärjestöjä olivat esimerkiksi monarkistien, niin kutsuttujen karlistien, Margaritas-järjestö ja katolilainen naisjärjestö Acción Popular. Osa järjestöistä ei fuusioitunut heti Sección Femeninan osaksi, mutta tutkimusperiodin aikana kaikki poliittiset naisjärjestöt, jotka eivät joutuneet lakkautetuiksi, sulautuivat osaksi falangististen naisten pääjärjestöä Sección Femeninaa. Fernández Jiménez 2008, 146.

⁷ Barrera Lopéz 2019, 40–41; Richmond 2003, 102.

⁸ Ofer 2009a, 21, 28–29.

yhteiskunnassa. Tässä tutkimuksessa puhun suomalaisista naisista keskisäätyinä tai nousevana sivistyneistönä ja espanjalaisista naisista falangisteina, sillä ensisijaisesti tutkimani ryhmä identifioitui José Antonio Primo de Riveran Falangiin, josta myöhemmin tuli Francon hallinnon kulmakivi. Naiset myös käyttivät itse itsestään nimitystä falangisti tai toveri (*falangista, camarada*) alkuperäisaineistossani.

1.1 Suomalaiset ja espanjalaiset sisaret

Minkä takia tämän tutkimuksen vertailukohteiksi ovat valikoituneet juuri suomalaiset ja espanjalaiset naiset? Suomen ja Espanjan sisällissotien samankaltaiset elementit ovat kiinnittäneet tutkijoiden huomion jo aiemmin.⁹ Toisaalta myös yhteiskuntien rakenne ja naisten asema oli sotien syttymisen aikaan samankaltainen näissä Euroopan vastakkaisilla laidoilla sijaitsevilla maissa. Jukka Kekkonen on tehnyt vertailevan tutkimuksen Suomen ja Espanjan sisällissodista oikeushistorian näkökulmasta. Hänen mukaansa juuri Suomen ja Espanjan vertailu on hedelmällistä siksi, että näillä kahdella konfliktilla on tosiasiaa paljon yhteistä. Molemmissa tapauksissa sisällissodan katalysaattorina toimi järjestysvallan tyhjiö sekä yhteiskunnallinen polarisaatio ja levottomuus. Molempia konflikteja kehysti maailmanpoliittinen ideologioiden kamppailu ja Euroopan vanhan järjestyksen katoaminen suurien keisarikuntien romahduksien myötä. Tärkeitä yhtäläisyyksiä oli konfliktien taustasyiden lisäksi niiden luonteessa ja poikkeuksellisessa väkivaltaisudessa, minkä vuoksi uhrimäärät kohosivat molemmissa maissa suuriin lukuihin.¹⁰

Kummankin sisällissodan yhdeksi taustasyiksi voidaan nähdä yhteiskunnan elintavan nopea muutos, jossa työväestön määrä kasvoi ja muuttoliike suuntautui maalta kaupunkiin. Poliittisten järjestelmien muutoksien myötä suuret massat saivat poliittiset oikeudet ja vaikutusmahdollisuuksia.¹¹ Nämä muutokset vaikuttivat myös naisiin, joista osa alkoi murroksessa olevassa maailmassa vaalia ja vaatia vanhojen, perinteisten arvojen säilyttämistä entistä tiukemmin. Sisällissotien jälkeisiä tapahtumia tulee peilata niitä edeltäneisiin muutoksiin. Esimerkiksi Espanjassa vuonna 1931 myönnettiin naisille äänioikeus, laillistettiin avioero ja jopa abortti osassa maata. Muutokset olivat äkillisiä ja suuria, sillä aiemmin naisten emansipaatio ei ollut edennyt Espanjassa muun Euroopan vauhtiin, sillä Espanja oli jättäytynyt ensimmäisen maailmansodan ulkopuolelle. Espanjalaisista naisista vain noin 12 % työskenteli kodin ulkopuolella ja jopa 40 % oli lukutaidottomia.¹²

⁹ Ks. esim. Kekkonen 2016; Osinsky & Eloranta 2014; Casanova 2000.

¹⁰ Kekkonen 2016, 299.

¹¹ Kekkonen 2016, 333–338.

¹² Richmond 2003, 5.

Ennen sisällissotaa suomalainen nainen oli muodollisesti ja laillisesti miehelle alisteinen. Avioituneella naisella ei ollut oikeutta hallita omaa omaisuuttaan, ja aviomiehellä oli oikeus päättää naisen kodin ulkopuolisesta toiminnasta. Naisilla ei ollut oikeutta suurimpaan osaan valtion viroista. Erotilanteessa mies pystyi vaatimaan itselleen yhteisten lasten yksinhuoltajuutta, sillä avioituneet naiset olivat lain mukaan miehen holhouksen alaisia.¹³ Naisilla oli kuitenkin poliittisia oikeuksia, esimerkiksi ääni- ja vaalikelpoisuus, ja lisäksi naisia toimi myös kansanedustajina.¹⁴ Vaikka sisällissota ei Suomessa merkinnyt heikennyksiä naisten laillisiin tai poliittisiin oikeuksiin, tapahtumat vaikuttivat naisen rooliin yhteiskunnassa. Valkoisessa ideologiassa naisen paikaksi määräytyi koti ja tehtäväksi perheestä huolehtiminen. Perhe- ja sukupuolikäsityksien vahvistuminen vaikutti siihen, että muutoksia naisten lailliseen asemaan oli hankala saada läpi sodan lähivuosina.

Espanjassa kävi toisin, sillä sisällissodan voittanut puoli näki toisen tasavallan aikaisen liberalismien yhteiskuntarauhaa uhkaavana. Sisällissota oli ollut pakollinen ”ristiretki” kansallismieliselle puolelle, jotta yhteiskuntaa uhkaavat uudistukset saataisiin peruttua. Niiden joukossa oli muun muassa naisille uusia poliittisia ja sosiaalisia vapauksia antanut lainsäädäntö. Uusi Espanja nostettaisiin rappiosta säilyttämällä vanha arvopohja: isänmaallisuus, katolilaisuus, perhe ja perinteiset sukupuoliroolit.¹⁵ Francon hallinto halusi palauttaa naiset takaisin ”luonnollisiin” tehtäviinsä kodin piiriin. Falangistinen nainen oli naisellinen, isänmaallinen, uskonnollinen ja ”kotinsa enkeli” (*ángel de la hogar*). Hänen tehtävänsä yhteiskunnassa oli olla *perfecta casada*, esimerkillinen aviovaimo ja äiti.¹⁶

Vuonna 1939 sisällissodan päättyessä Espanjassa palautettiin voimaan siviililaki vuodelta 1808. Lain seurauksena avioituneet naiset eivät muun muassa voineet edustaa itseään oikeudessa, tehdä mitään lapsiaan koskevia päätöksiä itsenäisesti tai käyttää perheen tuloja ilman aviomiehen suostumusta.¹⁷ Lisäksi lupa puolisolta tarvittiin myös tieteellisten tai kaunokirjallisten kirjoitusten julkaisemiseen, oman omaisuuden hallitsemiseen ja liiketoiminnan harjoittamiseen. Aviomiehen tahdon laiminlyömisestä naiset saattoivat saada jopa vankeutta, ja uskotonta aviovaimoa uhkasi 2–6 vuoden vankeustuomio. Naisten palkka maksettiin suoraan aviomiehille.¹⁸ Francon hallinto myös rohkaisi naisia kotiäideiksi ja rajoitti naisten työssäkäyntiä muun muassa lainsäädännöllä. Vuonna 1940 työssäkävien naisten osuus oli laskenut ja enää vain 8,8 % espanjalaisista naisista oli palkkatyössä.¹⁹

Naisasialiike keräsi kannattajia Espanjassa vasta 1920-luvulla. Espanjalainen varhainen feminismi yleensä hyväksyi sukupuolien välisen työnjaon ja naisen roolin äitinä, mutta naisasianaiset halusivat

¹³ Lintunen 2017, 11; Vares 2009, 9.

¹⁴ Lintunen 2017, 118, 126–128.

¹⁵ Richmond 2003, 1–2, 14.

¹⁶ Fernández Jiménez 2008, 12.

¹⁷ Ofer 2009a, 87; Ofer 2009b, 598.

¹⁸ Nash 1995, 9, 16–17.

¹⁹ Richmond 2003, 87–88.

laajentaa äidin roolin myös julkisiin tehtäviin. Varhaiset feministit pyrkivät kuitenkin edistämään naisten asiaa enimmäkseen sosiaalisissa kysymyksissä. Poliittiset oikeudet ja niiden vaatiminen oli vain hyvin harvojen naisten asialistalla. Vastauksena naisasialiikkeelle lääkäri Gregorio Marañón kehitti paljon suosiota keränneen teorian, jonka mukaan nainen oli sukupuolena miestä täydentävä, mutta ei miehelle alisteinen. Naisen tehtävät yhteiskunnassa olivat erilaiset kuin miehen, koska naisen tehtävä oli tukea miestä ja huolehtia kodista. Miehiset tehtävät, kuten työssäkäynti ja julkiset tehtävät, olivat mahdollisia naiselle vain poikkeustapauksissa leskeyden tai aviottomuuden vuoksi.²⁰ Tärkeä osa espanjalaista yhteiskuntaa oli myös katolisen kirkon siveellisyyksäitykset, minkä vuoksi avioero, abortti ja uskottomuus olivat lailla kiellettyjä Espanjassa. Francon aikana aborttia pidettiin yhtä vakavana rikoksena kuin lapsenmurhaa. Aborttilaki oli niin tiukka, että se asetti jopa tahattomat keskenmenot epäilyksen alle.²¹

Sección Femenina (SF) perustettiin vuonna 1934 falangistisen puolueen naisjärjestöksi, jotta naiset voisivat auttaa vangittuja falangisteja ja heidän perheitään. Naiset muun muassa toimittivat vangituille ruokaa ja auttoivat perheitä hankkimalla heille vaatteita ja rahaa.²² Kansallismielisen puolen yhdistymisen vuoksi SF toimi vuodesta 1937 lähtien ainoana sekulaarina naisjärjestönä Francon hallinnossa.²³ Järjestöä johti koko sen olemassaolon ajan Pilar Primo de Rivera, jonka veli José Antonio Primo de Rivera oli perustanut falangin vuonna 1933. Sisarusten isä oli Espanjaa liki koko 1920-luvun hallinnut sotilasdiktaattori Miguel Primo de Rivera, joten perhe kuului ehdottomasti espanjalaiseen eliittiin. Vuonna 1936 José Antonio joutui tasavaltalaisten vangiksi ja lopulta sisällissodan sytyttyä teloittamaksi. José Antonion kuolema salattiin liki kahden vuoden ajan ja hänestä käytettiin tuona aikana nimitystä ”Poissaoleva” (*El Ausente*). José Antonion aseman perustajana ja myöhemmin marttyyrina vuoksi Pilar nousi vaikutusvaltaiseen asemaan espanjalaisessa poliittisessä eliitissä.

Sección Femeninan perustaminen ei ollut itsestäänselvyys. Falangipuolueen johtajan José Antonio Primo de Riveran mukaan tuleva vallankumous ei kuulunut naisten tehtäväksi. Hän eväsi jopa omilta siskoiltaan ja serkuiltaan mahdollisuuden liittyä puolueeseen sen alkuvaiheissa.²⁴ Monet falangistit joutuivat vankilaan 1930-luvun kuluessa, mikä aiheutti puolueen toiminnalle ongelmia. Tällöin myös naisten jäsenyys puolueen nuorisjärjestössä tuli mahdolliseksi ja erityinen alajärjestö Sección

²⁰ Fernández Jiménez 2008, 58–60; Nash 1995, 13, 35, 41.

²¹ Barrachina 2003, 90–91; Fernández Jiménez 2008, 229.

²² Fernández Jiménez 2008, 106, 108–109.

²³ Ofer 2009b, 583.

²⁴ Itse asiassa Primo de Riveran siskokset Pilar ja Carmen liittyivät ensin Acción Popularin naisjärjestöön, mutta erosivat siitä pian heidän veljensä perustettua Falangin. Fernández Jiménez 2008, 103.

Femenina perustettiin. Ennen sisällissotaa SF oli kuitenkin merkitykseltään vähäpätöinen järjestö.²⁵ Vielä helmikuussa 1936 Sección Femeninalla oli vain 63 jäsentä.²⁶

Sección Femeninan ykköstehtäväksi vakiintui nopeasti naisen roolin äitinä ja kodinhengettärenä korostaminen ja naisten opastaminen tämän tehtävän täyttämiseksi. Sisällissodan aikana SF otti hoitaakseen avustustehtäviä rintaman takana. Sodan loppupuolella tehtäviin lisättiin koulutukselliset tehtävät ja propaganda. Erityisesti eliittiin kuuluvia naisia alettiin houkutella vapaaehtoistyöhön isänmaan puolesta. Sodan päättyessä Sección Femeninaan kuului jo 580 000 jäsentä. Järjestön toiminta rahoitettiin pääasiassa lahjoituksilla ja pienellä valtion rahoitusosuudella.²⁷ Franco määräsi Sección Femeninan vastuulle sodan jälkeen terveydenhuoltoon, koulutukseen ja sosiaalipalveluihin liittyviä tehtäviä.²⁸ SF haki mallia toiminnalleen muun muassa Saksasta, Italiasta ja Portugalista, mutta erityisesti natsien naisjärjestö ei täysin tyydyttänyt järjestön johtajaa Pilar Primo de Riveraa. Hänestä espanjalaisessa naisjärjestössä katolisella uskolla tulisi olemaan niin iso rooli, että saksalainen malli ei siksi sellaisenaan sopinut sovellettavaksi Espanjassa.²⁹

Suomalaisten oikeistonaisten poliittinen toiminta sai alkunsa fennomaniasta eli suomalaisuusaatteen edistämisestä sekä naisten äänioikeustaistelusta. Porvarillisten rivien hajotessa ensimmäisen sortokauden seurauksena myös naiset jakaantuivat kahteen eri puolueeseen. Suomalainen puolue alkoi hyväksyä naisjäseniä vuonna 1905 yleisen äänioikeuden myöntämisen seurauksena. Naisille perustettiin oma Naisvaliokunta vuotta myöhemmin. Ensimmäiseen eduskuntaan valittiin jopa kuusi puolueen naisedustajaa, mutta ensimmäisten vaalien jälkeen myös Suomalaisen puolueen naisia koski yhteiskunnallisen toiminnan hiipuminen jatkuvien uusien vaalien ja yleisen poliittiseen toimintaan pettymisen vuoksi. Naiset keskittyivät poliittisessa toiminnassa erityisesti naisia, lapsia ja sosiaalipolitiikkaa koskeviin kysymyksiin. Esimerkiksi suuret keskustelut oman puolueen suunnasta, suhtautumisesta keisarillisen Venäjän sortotoimiin tai Suomen itsenäistymispyrkimyksistä jätettiin miehille.³⁰

Myöhemmin *Suomen Naisen* taustalla oleva järjestö vaihtui, kun porvarillinen puoluekenttä uudistui valtiomuototaistelun seurauksena. Suomalainen puolueen ja Nuorsuomalainen puolueen monarkistit muodostivat Kansallisen Kokoomuspuolueen, jonka naisjärjestöksi perustettiin vuoden 1919 alkupuolella Kansallisen Kokoomuspuolueen Naisjärjestöjen Liitto. *Suomen Nainen* siirtyi tämän järjestön äänenkannattajaksi. Uuden puolueen perustamiseen johtanut kehitys sai kuitenkin yllättävän

²⁵ Ofer 2009a, 15–16, 18.

²⁶ Flynn 2020, 32.

²⁷ Richmond 2003, 6–8, 125–126.

²⁸ Flynn 2020, 91.

²⁹ Fernández Jiménez 2008, 202.

³⁰ Vares 2009, 16–18, 25, 27.

pienen roolin esimerkiksi *Suomen Naisen* sivuilla. Yhdistyminen ei myöskään tarkoittanut naisjärjestölle suunnanmuutosta. Ainoa havaittava muutos oli lähinnä joidenkin näkyvien porvarillisten naispolitiikoiden siirtyminen samaan leiriin. Vesa Vares on analysoinut, että kasvukivuton hyppäys uuteen naisjärjestöön johtui siitä, että puolueen linjan muutos koski niin sanottuja isoja, valtiollisia kysymyksiä, joiden ei nähty kuuluvan naisten osa-alueelle politiikassa. Naisten tehtäviksi määritellyissä sosiaalipoliittisissa kysymyksissä ei eri porvaripuolueiden naisten kannoissa ollutkaan ollut merkittäviä eroja.³¹

Nykyisen feministisen tutkimuksen mukaan erityisesti hedelmällisessä iässä olevat naiset on yleensä haluttu sulkea pois tapahtumista, joihin liittyy jonkin asian puolesta uhrautumisen mahdollisuus. Tämä poissulkeminen esimerkiksi sotatilanteissa on vaikuttanut siihen, että naisten asema kriisiajasta nousevassa yhteiskunnassa on ollut heikompi ja toiminnan keskipisteestä sivussa.³² Tästä lähtökohdasta huolimatta tutkimuksessani naiset ovat kuitenkin pääroolissa. Pro gradu -tutkielmani jakaantuu kolmeen käsittelylukuun, joista ensimmäisessä käsittelen naisihannetta ja naiselle osoitettua roolia sellaisena kuin se näyttäytyy *Y. Revista para la mujer* ja *Suomen Nainen* -lehtien sivuilla. Toisessa käsittelyluvussa syvennyn naisten ajatuksiin työelämästä ja hyväntekeväisyystyöstä. Kolmannessa käsittelyluvussa käsittelen naisia kansalaisina ja tutkimieni järjestöjen lehdissä esitettyjä kannanottoja sekä johtohahmojen elämäntavan suhdetta lehtien sivuilla välitettyyn naiskuvaan. Lopuksi vastaan vielä kootusti tutkimuskysymyksiini ja pohdin, millaisia jatkokysymyksiä muut tutkijat voisivat aiheesta esittää.

1.3. Tutkimuskysymykset ja -aineisto

Tutkielmassani tarkastelen vertailevasta näkökulmasta, millaisena *Suomen Nainen* ja *Y. Revista para la mujer* -lehtien sivuilla näyttäytyy naisen tehtävä sisällissodan jälkeisessä yhteiskunnassa? Millaisena naiset näkivät lehtien sivuilla ihanteellisen naisen? Miten ihanne heijastui naisten yhteiskunnalliseen toimintaan? Miksi äidin rooli ja perhe olivat heille niin tärkeitä? Millaisia ristiriitaisuuksia lehtien kirjoituksista avautuvan naisihanteen ja todellisuuden välille muodostui? Oliko näillä naisilla poliittista painoarvoa sisällissodan jälkeisessä yhteiskunnassa?

Äitiydellä oli merkittävä merkitys käytännön elämässä ja ihanteena ideologian tasolla tutkimilleni naisille. Vertailevan metodin tarkoituksena on näyttää, millaisia yhteneväisyyksiä ja eroja nationalistista ideologiaa, uskontoa ja 1800-luvun perheideologiaa ihannoivien naisten käsityksistä on löydettävissä. Tutkimuksen alkuperäisaineistona toimii naisjärjestöjen lehtiä, koska minua

³¹ Vares 2009, 76–82.

³² Ofer 2009a, 26–27.

kiinnostaa erityisesti naisten näkökannat. Naisten järjestölehdet ovat alkuperäisaineisto, joka oli suunnattu naisille ja tuotettu ainakin osittain naisvoimin. Lehdistä saa hyvän käsityksen siitä, mitä lehtien taustalla toimineet organisaatiot ovat pitäneet naisia kiinnostavina teemoina, ja millaisia asioita järjestöt ovat halunneet lukijakunnalle välittää.

Aiheeni ja tutkimuskysymykseni tuovat uutta tärkeää tietoa poliittisen oikeiston puolelle kallistuvien naisten ajattelumaailmasta. Historiantutkimuksessa on korostettu, kuinka äitien ihannoiminen oli tärkeä osa sekä valkoisen Suomen että Francon Espanjan ideologiaa. Tutkimuksen tarkoituksena on osoittaa, millaisista elementeistä aatteellisten naisten näkökannat koostuivat, ja millaisia toimintamuotoja ne saivat. Toisaalta tarkoituksena on myös osoittaa, että naisilla oli oma, itsenäinen roolinsa myös historiallisissa tapahtumissa, joita on perinteisesti totuttu tarkastelemaan maskuliinisten linssien läpi. Esimerkiksi tutkiiniin naisiin on suhtauduttu ensisijaisesti yhteiskunnassa alistetussa asemassa olevina ja konservatiivisia arvoja kannattavina, jolloin ei ehkä ole haluttukaan nähdä heitä muussa valossa. Historiantutkijan tehtävä ei ole kuitenkaan toimia tutkimuskohteidensa moraalisenä kompassina, vaan aikalaiskontekstin avulla yrittää ymmärtää, miksi he ajattelivat niin kuin ajattelivat.

Tutkielman alkuperäisaineisto on Sección Femeninan julkaisema espanjalainen *Y. Revista para la mujer* -lehti (perustettu 1938) vuosilta 1938–1940 ja Suomalaisen puolueen / Kansallisen kokoomuksen Naisvaliokunnan julkaisema *Suomen nainen* -lehti (perustettu 1912) vuosilta 1918–1919. Käytän *Y. Revista para la mujer* -lehdestä myöhemmin tässä tutkimuksessa myös lyhennettä *Y.* Olen valinnut nämä lehdet tutkimusmateriaaliksi, sillä niiden taustalla olevat järjestöt edustavat parhaiten säilyttävää arvopohjaa, johon lukeutuu isänmaallisuus, uskonnollisuus ja perhearvojen vaaliminen. Tutkimusaineistoni lehdet heijastavat hyvin rajatun joukon naisten ajatuksia ja arvoja, sillä lehdet ovat naisten tekemiä, ja lukijat voivat lähettää niihin kirjoituksia. Valitsemani lehdet ovat tyyliltään samankaltaisia, joten aineistoa voi verrata keskenään. Lisäksi lehdillä on selkeät, poliittiset taustajärjestöt, joiden taustoihin on ollut mahdollista perehtyä. Sekä Suomessa että Espanjassa ilmestyi tutkimusajankohtana myös muita naisille suunnattuja lehtiä, mutta yllä mainituista kriteereistä johtuen olen jättänyt ne tutkimuksen ulkopuolelle.

Sección Femeninaa tutkineen Inbal Oferin mukaan falangistinen sanomalehdistö oli yleisilmeeltään hyvin maskuliininen. Naisia ei mainittu lehtien artikkeleissa, ja lehden lukijoiden oletettiin olevan miehiä.³³ Myös Suomalaisen puolueen naiset olivat itsekin tyytymättömiä puolueen pää-äänenkannattajien linjaan, jossa ei heidän mielestään näkynyt naisille tärkeät asiat ollenkaan. Eva Somersalo paheksui puoluetta tästä asiasta suuresti vuoden 1917 toukokuun puoluekokouksessa.

³³ Ofer 2009a, 59.

Hänestä puolueen lehdissä ei julkaistu lainkaan naisten asioita koskevia kirjoituksia, ja naisia pikemmin yritettiin aina kuin mahdollista esittää huonossa valossa. Naisvaliokunta vaatikin puoluekokouksessa naistoimittajien hankkimista kaikkiin puolueen lehtiin välittömästi.³⁴

Historioitsija Anu Lahtinen ehdottanut yhdeksi sukupuolen teorian apukäsitteeksi relationaalisuutta eli suhdesidonnaisuutta, jonka mukaan ihmisen viestintämahdollisuuksiin eri tilanteissa vaikuttaa hänen edustamansa sukupuoli.³⁵ Tutkimuskirjallisuuden ja alkuperäisaineiston kautta käy selväksi, että naiset eivät todellakaan olleet aina tervetulleita perinteisen lehdistön sivuille. Relationaalisuuden vuoksi järjestölehdet olivat niin tärkeä foorumi tutkimilleni naisille. Heillä ei ollut täyttä vapautta julkaista tai käsitellä heitä kiinnostavia teemoja tavallisessa sanomalehdistössä, koska se oli miesten hallitsema media ja osa miehille kuuluvaksi katsottua julkista toimintaa. Naisia kiinnostavat kysymykset eivät välttämättä olisi saaneet toimituksen hyväksyntää tai kiinnostusta. Toisaalta naisten järjestölehtien asema epäpoliittisina ”naistenlehtinä” antoi naisille enemmän vapautta käsitellä myös yhteiskunnallisia tai poliittisia aiheita.

Olen rajannut alkuperäisaineiston ajallisesti ottaen huomioon aineiston laajuuden ja edustavuuden. Olen valinnut tutkimusajankohdaksi sellaiset ajanjaksot, jotka vastaavat toisiaan ajallisesti ja yhteiskunnan tilanteen huomioon ottaen. Olen tarkastellut aineistoa myös laajemmalla ajanjaksolla, minkä perusteella tulin johtopäätökseen, että valitsemani ajanjakso on riittävä tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi. Kummankin tutkimusajanjakson aikana oli käynnissä maailmansota, mikä yhdessä sisällissodan uhrien ja materiaalisten tuhojen kanssa aiheutti tutkimiini maihin akuutin kriisin. Tämä näkyi esimerkiksi laajoina vankileireinä ja elintarvikepulana. Toisaalta halusin tarkastella tutkimuskysymyksiä myös suhteessa sisällissodan tapahtumiin, jolloin esimerkiksi Espanjan tapauksessa tarkastelun venyttäminen pitkälle toisen maailman ajalle veisi tutkimuksen kiintopisteen muihin teemoihin.

Suomalainen aikakauslehdistö monipuolistui ja kasvoi voimakkaasti 1800-luvun loppupuolelta itsenäistymiseen. Koulutustason nousu toi lehdille uusia lukijoita. Lisäksi monet ryhmät alkoivat vaatia itselleen oikeuksia yhteiskunnassa ja perustivat omia lehtiä. Yksi tällainen ryhmä olivat naisasianaiset, joiden aktiivisuus johti useiden naisille suunnattujen lehtien perustamiseen 1900-luvun ensi vuosikymmeninä.³⁶ Useiden varhaisten naistenlehtien takana oli niin kutsuttu keskiluokkainen sisarusrintama, jolla tarkoitettiin 1800–1900-lukujen vaihteessa useissa järjestöissä vaikuttaneiden yhteiskunnallisesti aktiivisten naisten joukkoa. Nämä naiset jakoivat samanlaisen äitiyteen, kotiin ja perheeseen keskittyneen naisihanteen ja käsityksen kaksijakoisesta

³⁴ Vares 2009, 59–60.

³⁵ Lahtinen 2018, 186.

³⁶ Malmberg 1991, 193.

kansalaisuudesta. Naisten tärkein yhteiskunnallinen tehtävä oli rakentaa uutta naiskuvaa ja levittää sitä mahdollisimman laajalle valistuksen avulla.³⁷ Myös *Suomen Naisen* tekijäkaarti kuului tähän joukkoon, minkä vuoksi lehti muistuttaa sisällöltään varhaisia naisasialiikkeen järjestölehtiä. Lehdellä on myös kytkös naisasialiikkeeseen, sillä sen taustalla oleva järjestö syntyi naisasialiikkeen hajaantuessa ja samalla puolueiden avautuessa myös naisille.

Suomalaisen naisasialiikkeen jakaantumisen seurauksena Suomen Naisyhdistys jäi vanhoillisten fennomaniaanisten haltuun. Järjestön äänenkannattaja oli *Koti ja Yhteiskunta*. Vuoden 1906 eduskuntaudistuksen seurauksena naisasianaiset siirtyivät vaikuttamaan puolueisiin. Suomen Naisyhdistyksen jäsenet siirtyivät toiminaan Suomalaisessa puolueessa, jonka naisten äänenkannattajaksi perustettiin *Suomen Nainen* vuonna 1913 korvaamaan kahta vuotta aiemmin lakkautettua *Kotia ja Yhteiskuntaa*. Varsinaisia naisten kuluttajalehtiä (mainostuloilla ja tilaajamaksuilla rahoitettuja) ei Suomessa juuri julkaistu tänä aikana, koska kulutusyhteiskunta ei ollut vielä lyönyt itseään läpi Suomessa.³⁸ *Suomen Naiselle* asetettiin perustettaessa neljä peruseriaatetta, joita lehden linjan tulisi seurata: Suomalaisen puolueen ohjelma, kansallisuusasia, naisten ja kotien kehittäminen sekä kristillissiveellinen henki.³⁹

Y-lehden nimi oli virallisesti aluksi *Y. Revista para la mujer nacionalsindicalista* (”*Y*. Lehti kansallissyndikalistiselle naiselle”). Lehti perustettiin sisällissodan ollessa vielä käynnissä ja se ilmestyi kerran kuukaudessa. Olen päättänyt sisällyttää tutkimukseen myös numerot sen vuoden ajalta, kun sisällissota oli vielä käynnissä. Viimeisen sotavuoden aikana falangisteilla oli jo iso osa maata hallinnassaan sekä ylilyöntiasema, sillä viimeinen toivo kansainvälisestä avusta tasavaltalaisille kuoli Hitlerin liitettyä sudeettialueet Saksaan ilman länsimaiden tai Kansainliiton reagointia. Siksi lehdessä käsitellään jo vuonna 1938 paljon sisällissodan tapahtumia ja suuntaviivoja sodasta nousevalle ”uudelle Espanjalle”. Lisäksi lehdessä pohditaan erityisesti ensimmäisenä vuonna monipuolisesti naisen asemaa tulevassa yhteiskunnassa, mikä kiinnostaa minua erityisesti. Aineistosta puuttuu vuodelta 1940 numerot 24–28, sillä ne ovat valitettavasti liian huonokuntoisia digitoitaviksi.⁴⁰

Y-lehden toimitus sijaitsi ensimmäisen vuoden ajan San Sebastianissa ja sen jälkeen lehden lakkautukseen saakka Madridissa.⁴¹ Lehti oli saanut nimensä Espanjan 1400-luvun lopulla

³⁷ Turunen 2014, 47.

³⁸ Turunen 2014, 43–44.

³⁹ Vares 2009, 35.

⁴⁰ Olen kysynyt asiasta sähköpostitse 11.4.2021 Espanjan kansalliskirjastosta, joka ylläpitää digitaalista arkistoa *Hemeroteca Digital*, jossa *Y. Revista para la mujer* -lehti on digitoituna käytettävissä. Heidän vastauksensa mukaan kyseisiä numeroita ei ole saatavilla digitaalisina missään eikä ilmeisesti fyysisinä kappaleinakaan kovin monia, sillä he ovat etsineet huonolla menestyksellä digitoimiskelpoisia kappaleita.

⁴¹ Carabias Álvaro 2003, 28.

yhdistäneen kuningattaren mukaan. Isabella I:sen (*Isabel La Católica*) nimi kirjoitettiin vanhalla espanjalla Ysabel. Falangi nosti katoliset kuninkaat Isabellan ja Fernandon puolueen esikuviksi, joiden työtä Falangi jatkaisi Espanjassa. *Y*-lehti oli yleensä noin 40 sivua pitkä, ja jokaisessa numerossa oli vakipalstoja ja vaihtuvia artikkeleja. *Y*-lehdellä ei ollut pääkirjoituksia tai päätoimitusta, joten tässä tutkielmassa lehden kannalla tarkoitetaan sen sisällön perusteella muodostettua kokonaistulkintaa. Osa sisällöstä oli kevyttä ja viihdyttävää lukemista, esimerkiksi erilaisia novelleja, runoja, muotia käsitteleviä juttuja tai tehtäviä lapsille. Lehdestä oli myös paljon kuvitusta piirrosten ja valokuvien muodossa.

Sección Femenina toimitti useita lehtiä, joissa julkaistiin artikkeleja koskien esimerkiksi järjestön toimintaa, uskontoa, ideologiaa, ruuanlaitto-ohjeita, taloustaitoja, naisia työelämässä ja sisällissotaan liittyviä muistelmia ja raportteja. Aiheiden kirjo oli siis suuri ja kattoi monia elämän osa-alueita. Lehtiä markkinoitiin aktiivisesti ja niitä oli tarjolla Sección Femeninan maakuntakeskuksissa. Lisäksi lehtiä lähetettiin järjestön alueellisille johtajille ja pyydettiin jakamaan niitä ystäville ja naapureille.⁴² *Y. Revista para la mujer* -lehti perustettiin Pilar Primo de Riveran ja propagandasta huolehtivien falangistien yhteisellä päätöksellä. Lehden tarkoituksena oli alusta asti toimia propagandan välityskanavana. Pilar Primo de Rivera painotti alueellisille delegaateille lehden levittämisen ja myymisen tärkeyttä, sillä lehden tekoon oli mennyt paljon järjestön rahaa ja resursseja. Lehdellä ei ollut alkuvaiheessa omaa toimitusta, vaan lehden sisällön tuottivat SF:n aktiivit, falangipuolueen propagandasta vastaavat intellektuellimiehet ja avustajat.⁴³ Monica Carabias Álvaro on myös listannut väitöskirjassaan *Y*-lehden toimitukseen kuuluneet henkilöt ja lehden avustajat niiltä osin kuin henkilöllisyydet tunnetaan. SF:n lehtitoimintaa johti Pilar Primo de Riveran luottohenkilö Marichu de la Mora ja myöhemmin Elisa de Lara Osío, joka käytti kirjallisessa tuotannossaan nimimerkkiä ”Lula de Lara”.⁴⁴

Suomen Nainen ilmestyi vuonna 1918⁴⁵ kahdesti kuukaudessa ja vuodesta 1919 lähtien viikoittain. Lehden tiuhan ilmestymistahdin ja toisaalta asiapitoisuuden vuoksi reilu puolentoista vuoden tarkastelujakso riittää hyvin valottamaan vastauksia tutkimuskysymyksiini. *Suomen Nainen* oli noin 16 sivun mittainen. Lehtien sisältö oli enimmäkseen asiapitoista, mutta lehdessä jaettiin myös jonkin verran ohjeita ruuanlaittoon, taloudenpitoon ja kodin askareisiin. *Suomen Nainen* seurasi tarkasti oman puolueensa naiskansanedustajien toimintaa, ja politiikkaan otettiin välillä voimakkaasti kantaa. Tämä ero on toki ymmärrettävää, sillä Suomi oli demokraattinen maa, jossa käytiin kahdet vaalit

⁴² Ofer 2009b, 588.

⁴³ Fernández Jiménez 2008, 154; Barrera López 2019, 88, 102–105.

⁴⁴ Carabias Álvaro 2003, 211–229.

⁴⁵ Aikavälillä helmi-huhtikuu 1918 lehti ei ilmestynyt ollenkaan sen takia, että Helsingissä julkaistu lehti lakkautettiin porvarillisena julkaisuna punaisten vallan ajaksi. Vares 2009, 66.

seuranta-ajanjaksolla. *Suomen Naisessa* oli pääkirjoitukset ja päätoimitus, jossa vastaavana päätoimittajana oli kansanedustaja Lida Yrjö-Koskinen ja muina päätoimittajina Lahja Reponen, Alli Kallioniemi (3.10.1918 alkaen) ja Aina Lähteenoja (15.3.1919 alkaen) Reponen tilalla.

Vesa Vareksen mukaan 1900-luvun alussa lähes kaikki merkittävät lehdet olivat jonkin poliittisen puolueen äänenkannattajia. Lehtien levikit olivat nykymittakaavassa pieniä, mutta siitä huolimatta lehdillä oli laaja vaikutus.⁴⁶ *Suomen lehdistön historian* mukaan naistenlehtiä ovat julkaisut, joiden ensisijainen kohderyhmä on naiset ja lehdet tavoittelevat lukijakunnakseen naisia. Naistenlehdiksi ei ole kuitenkaan luettu historiikkisarjassa poliittisesti ja aatteellisesti sitoutuneiden puolueiden ja järjestöjen lehtiä, vaikka ne olisi suunnattu ainoastaan naisille.⁴⁷ Anne Turusen mukaan *Suomen lehdistön historian* määritelmä naistenlehdelle on puutteellinen, sillä se pirstaloi suomalaisen naislehdistön kentän. Turusen mielestä naistenlehden määritelmään tulisi sisällyttää myös naisille suunnatut puolue- ja järjestölehdet, joiden käsittely *Suomen lehdistön historiassa* on hänen mukaansa puutteellista ja sekavaa. Naistenlehtien konsepti saapui Suomeen nimittäin juuri järjestölehtien muodossa, joiden pääasiallisena tavoitteena oli sivistyksen ja valistuksen levittäminen kansan keskuudessa.⁴⁸

Arja Turusen mukaan naistenlehden pitää täyttää kaksi vaatimusta: ensinnäkin lehti on pääasiallisesti suunnattu naisille, ja toiseksi lehden käsittelevät aiheet ovat sukupuolispesifejä. Feministinen tutkimus on kritisoinut naistenlehtiä, koska ne toisintavat naista alistavia sukupuolirooleja. Toisaalta naistenlehtien ansioksi on nähty, että ne antavat julkista tilaa naisia kiinnostaville asioille, jotka eivät välttämättä muuten saa näkyvyyttä yhteiskunnassa.⁴⁹ *Suomen Nainen* ja *Y. Revista para la mujer* olivat järjestölehtiä, jotka täyttivät samalla myös varhaisen naistenlehden määritelmän. Molemmista lehdistä löytyy esimerkiksi *Suomen lehdistön historiassa* listatut naistenlehdille tyypilliset sisältöosiot. Suomalainen lehdistötutkimus ja sen luokittelut perustuvat kansainväliseen tutkimukseen.

Huomasin jo alkuperäisaineistoa läpikäydessäni, että *Y*-lehdessä oli paljon miesten kirjoittamaa sisältöä eikä lehdellä ollut selkeää linjaa oman toimituksen puutteen vuoksi. Olen huomionnut kirjoittajan lähtökohdat ja propagandistiset tavoitteet tulkittessani *Y*-lehden sisältöä. Olen merkinnyt alaviitteisiin kirjoittajien nimet, jos sellainen on ilmoitettu. Lehti sopii alkuperäisaineistoksi tutkimuskysymyksiini, vaikka se ei ole pelkästään naisten naisille tuottama lehti. Ensinnäkin lehti perustettiin Sección Femeninan aloitteesta ja järjestöllä oli koko ajan merkittävä rooli lehden

⁴⁶ Vares 2009, 36.

⁴⁷ Malmberg 1991, 196

⁴⁸ Turunen 2014, 41–43.

⁴⁹ Turunen 2014, 39–41.

toimittamisessa. Kyse ei ollut mistään miesten naisille tekemästä lehdestä, koska esimerkiksi avustajista merkittävä osa oli naisia. Toisaalta olen huomionnut lehden lähtökohdat analyysissäni ja jättänyt esimerkiksi joitakin miesten kirjoittamia artikkeleja analyysin ulkopuolelle, jos ne eivät tulkintani mukaan luultavasti edustaneet niinkään Sección Femeninan kantoja tai naisten näkemyksiä, vaan vaikuttivat esimerkiksi tulevan suoraan puolueen propagandatoimistosta.

Kummankin lehden levitys tapahtui pääasiallisesti niiden taustajärjestöjen aktiivisuuden kautta. Lehtiä pystyi tilaamaan kolmella eri tavalla: suoraan järjestöiltä, niiden asiamiehiltä tai delegaateilta tai lehdistä löytyvän tilauslomakkeen tai -ohjeen avulla. Kummassakin lehdessä lukijoita kehoitettiin jatkuvasti hankkimaan lehdille uusia tilaajia, mistä voi päätellä, että levikit eivät välttämättä olleet kovin suuria. Alkuperäislähteiden jäljitettävyyden vuoksi olen merkinnyt viitteisiin *Suomen Naisen* kohdalla julkaisupäivämäärän ja numeron ja *Y*-lehden kohdalla julkaisukuukauden ja -vuoden⁵⁰, artikkelin nimen (*Y*-lehden kohdalla myös tekijän suomennoksen) ja jutun kirjoittajan nimen tai yksilöivän nimimerkin, jos sellainen on mainittu. Yksilöivällä nimimerkillä tarkoitan sellaista nimimerkkiä, joka toistui lehdessä tai jonka perusteella kirjoittajan henkilöllisyyden voisi kenties päätellä.

1.4. Aikaisempi tutkimus aiheesta

Suomen ja Espanjan sisällissodista on kirjoitettu hyllykilometrikaupalla teoksia, joihin kaikkiin en ole mitenkään voinut perehtyä tämän työn puitteissa. Myös naisten osallisuus historiassa on noussut viimeisinä vuosikymmeniä historian tutkijoiden kiinnostuksen kohteeksi. Historioitsijat ovat tutkineet naisten osuutta politiikassa, järjestöissä, arkielämässä, urheilussa, kulttuurissa ja perheen piirissä. Sisällissotaan suoraan liittyvä naisia koskeva historian tutkimus on keskittynyt enemmän punaisen puolen naisiin, mutta myös voittaneiden osapuolten naisten toimintaa sodan aikana on selvitetty. Naisten toimintaa sodan jälkeen on saatettu sivuta osana politiikan ja yhteiskunnan muutoksen tutkimuksia. En ole kuitenkaan törmännyt toiseen, ainakaan suomalaista ja espanjalaista kotirintamaa, yhteiskunnan jälleenrakennusprosessissa vertailevaan tutkimukseen.

Pro gradu -tutkielmani liikkuu monilla rajapinnoilla ja aiheeseen syventyäkseen olen perehtynyt niin Suomen ja Espanjan poliittiseen historiaan, naisten järjestötoiminnan historiaan, lehtiin historian tutkimuksen aineistona, sukupuolen problematisointiin, vertailevaan historian tutkimukseen kuin naisen asemaa eri aikoina käsittelevään historian tutkimukseen. Sección Femeninaa on tutkinut kolme historioitsijaa, jotka kaikki ovat julkaisseet järjestöstä yleisesityksen: Kathleen Richmond

⁵⁰ Lehdet on järjestetty arkistossa tällä perusteella. Lehdillä on myös numerot, mutta niitä ei voi hakea digiarkistosta numeron perusteella.

(2003), Inbal Ofer (2009) ja Begoña Barrera López (2019). Jokainen teoksista avaa erilaisen näkökulman järjestön historiaan, minkä lisäksi Antonia Fernández Jimézin elämäkerta Pilar Primo de Riverasta on ollut korvaamaton apu tässä tutkimuksessa.

Barrera Lópezin mukaan Sección Femeninaa koskevan tutkimuksen voi jakaa kahteen pääsuuntaukseen. Ensimmäinen on painottanut tulkintaa Sección Femeninasta naisten toimintamahdollisuuksia rajoittavan naisihanteen äänitorvena, minkä oma eliitti ei kuitenkaan elänyt muille naisille markkinoimansa esimerkin mukaisesti. Tähän tutkijoiden joukkoon kuuluu esimerkiksi Marie-Aline Barrachina. Toinen tulkinta on painottanut Sección Femeninan roolia naisten aseman parantajana Francon yhteiskunnassa, toki järjestön omista lähtökohdista käsin. Tätä tulkintaa ovat tuoneet esiin esimerkiksi Inbal Ofer lukuisissa töissään sekä Victoria Enders. Barrera Lópezin mukaan kiista säilyy avoimena, mutta hän sijoittaa itsensä tulkintojen välimaastoon ja sanoo tunnistavansa järjestön toiminnassa kumpaankin lokeroon sopivia elementtejä.⁵¹

Suomen kohdalla tämän tutkimuksen kannalta tärkeä on ollut Vesa Vareksen kokoomusnaisten historiikki, Johanna Annolan tutkimus köyhäintalojen johtajista, Anne Ollilan ja Irma Sulkusen monet keskisäätyisten naisten maailmaa avartavat tutkimukset ja Seija-Leena Nevala-Nurmen tutkimus suojeluskuntaperheestä. Naisten aseman taustoituksessa hyödyllisiä ovat olleet myös punaisia naisia Suomen ja Espanjan sisällissodissa koskeneet Tiina Lintusen ja Mary Nashin teokset.

1.5 Metodologisia lähtökohtia

Sukupuoli ymmärretään tänä päivänä yksilön identiteetiksi, joka koostuu fyysisistä, psykologisista, sosiaalisista ja kulttuurisista ulottuvuuksista. Tutkimuksellisenä näkökulmana se tarkoittaa ihmisen ja ihmisruumiin sukupuolisuutta, joka vaikuttaa paitsi yksilön identiteetin rakentumiseen, myös esimerkiksi yhteiskunnallisten roolien ja rakenteiden sekä kulttuuristen ilmiöiden ja normien syntyyn ja ylläpitämiseen. Erityisesti englanninkielisessä tutkimuksessa sukupuoli on teoreettisesti jaettu usein kahteen kategoriaan, jossa *sex* kuvaa ihmisen biologisia ja fysiologisia sukupuolen ulottuvuuksia ja *gender* puolestaan sosiaalisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia. Sittemmin tällaista jaottelua on kritisoitu riittämättömänä ja yksinkertaistavana tapana kuvata sukupuolta.⁵²

Historioitsija Joan Scottin mukaan sukupuoli on valtaa toisintava elementti ja sen vuoksi merkityksellinen käsite historian tutkimuksessa.⁵³ Filosofit Judith Butler on esittänyt, että sukupuolta ei ole sellaisenaan olemassa, vaan toisteiset ilmaisut ja teot tuottavat sukupuolta. Hänestä sukupuolen

⁵¹ Barrera López 2019, 14–16.

⁵² ”Sukupuoli”. Tieteen termipankki. <<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Ihmistieteet:sukupuoli>> [luettu 2.10.2021].

⁵³ Scott 1986, 1067–1068.

jakaminen biologiseen ja sosiaaliseen on mahdotonta, koska biologinen käsitys sukupuolesta on myös kulttuurisesti ja sosiaalisesti rakentunut.⁵⁴ Sukupuolten välisen eron korostaminen on perusteltua silloin, kun nainen ja mies ymmärretään toisilleen vastakkaisiksi, ja tämä jako jäsentää myös elämää käytännön tasolla. Sukupuolien ero näkyy lisäksi hierarkiana, jossa miestä pidetään naista arvokkaampana ja tärkeämpänä.⁵⁵

Sukupuoli on oleellinen tekijä tässä tutkimuksessa, koska nationalistiseen ideologiaan kuului selkeä kaksijako naisiin ja miehiin, joista kummallakin sukupuolella oli oma roolinsa sekä arkielämässä että ideologiassa. Tätä ymmärrystä sukupuolesta ei tule käsittää alinomaa naista alistavana rakenteena. Sukupuolikäsitys kuitenkin toisti yhteiskunnallista järjestystä, jossa miehillä oli enemmän valtaa ja toimintavapauksia. Toisaalta tutkimani naiset eivät ylipäättään ajatelleet, että heillä tulisikaan olla yhtäläinen asema miesten kanssa. Vallitsevat käsitykset ja kulttuuri vaikuttivat välttämättä myös naisten käsityksiin omista toimintamahdollisuuksistaan.

Sukupuolentutkimuksessa on yleistynyt käsite intersektionaalisuus, jonka mukaan yksilön aseman yhteiskunnan valtarakenteessa määrää sukupuolen lisäksi myös ikä, etninen tausta, yhteiskuntaluokka ja seksuaalinen suuntautuminen.⁵⁶ Tutkimani naiset kuuluivat lähes poikkeuksetta aikansa johtavaan yhteiskuntaluokkaan, minkä vuoksi heillä oli enemmän varallisuutta, vaikutusvaltaa ja koulutusta kuin työväen naisilla. Monilla saattoi olla perhetausta, joka itsessään toi vaikutusvaltaisen aseman yhteiskunnassa ja takasi laajemmat toimintamahdollisuudet. Naisten heikkous oli heidän sukupuolensa, mutta muuten heillä oli pääasiassa hyväosainen asema aikansa yhteiskunnassa. Naisia yhdisti voimakkaasti samanlainen luokkatausta ja sukupolvikokemus sisällissodasta.

Sosiologi Joane Nagel on tutkinut nationalismia ja sukupuolen yhteyttä. Hänen pääteesinsä on, että kansallisvaltiot ovat sukupuolittuneita ja maskuliinisia konstruktioita. Kansallisvaltioon liittyy monia maskuliinisia ilmiöitä, kuten esimerkiksi rikos, nationalismi, politiikka tai väkivalta. Nagelin mukaan juuri nationalismin maskuliininen luonne selittää naisten vähäistä määrää politiikan areenoilla. Lisäksi nationalismin ja konservatismen välillä on hänestä yhteys, sillä perinteiden ajatellaan muodostavan valtiolle legitiimin pohjan. Konservatiivisuus tarkoittaa usein myös patriarkaalisia arvoja.⁵⁷ Nationalismissa naisen ensisijainen tehtävä on olla äiti ja synnyttää uusia kansalaisia. Äidin vastuulla on myös seuraavan sukupolven aatteellinen kasvatus kunnan kansalaisiksi.⁵⁸ Kenties näistä lähtökohdista johtuen nationalistisissa liikkeissä toimineita naisia ei ole tutkittu yhtä paljon kuin esimerkiksi sosialistinaisia. Kun naisten toiminta jo lähtökohtaisesti on ollut näissä liikkeissä

⁵⁴ Lahtinen 2018, 175; Ks. myös Butler 1990.

⁵⁵ Nevala-Nurmi 2012, 42.

⁵⁶ Lahtinen 2018, 179.

⁵⁷ Nagel 1998, 243–244, 254.

⁵⁸ Lintunen 2017, 31–32.

sivuroolissa, sitä ei ole nähty kovin merkittävänä jälkikäteenkään. Tämä tutkimus luo uutta tietoa nationalistissa liikkeissä toimineiden naisten roolista vertailemalla rajattua joukkoa suomalaisia ja espanjalaisia naisia.

Vertailevan historiantutkimuksen perusajatus on vertailla analyttisesti vähintään kahden historiallisen ilmiön samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Vertailevan metodin etuna on esimerkiksi se, että se auttaa historiantutkijaa punnitsemaan historiallisen selityksensä ainutlaatuisuutta ja auttaa näkemään historiallisten tapahtumien suuria linjoja paikallisten erityisolosuhteiden takana.⁵⁹ Vertailevasta historiantutkimuksesta metodina kirjoitti ensimmäiseksi annalisti Marc Bloch, joka myös hyödynsi vertailua omissa keskiaikaa koskevissa tutkimuksissaan. Blochin mukaan vertailu auttaa historiantutkijaa kysymään lähteiltä oikeita kysymyksiä. Lisäksi vertailun avulla voi erottaa paikalliset erikoisuudet ajankohdan tai maantieteellisen alueen yleisistä kehityslinjoista.⁶⁰

Historioitsijoille on tyypillistä vastustaa yleistyksiä ja nähdä menneisyys uniikkina ja kompleksisena, minkä vuoksi sitä voi selittää vain erityisen syvällisen ymmärryksen avulla. Tähän on vaikuttanut niin rankelainen historiakäsitys kuin historioitsijoiden pessimismi yleispäteviä teorioita kohtaan. Kansallisten historioiden ainutlaatuisuus syntyy kuitenkin juuri vertailusta muihin maihin. Samoin menneisyyden ymmärtäminen ainutlaatuisena historiantutkimuksen lähtökohtana tekee historiasta itse asiassa vertailtavaa suhteessa aikaan.⁶¹ Tällä tarkoitetaan sitä, että menneisyyden ainutlaatuisuus perustuu siihen, että jokaista menneisyyden hetkeä verrataan kaikkiin muihin hetkiin.

Vertaileva historiantutkimus pakottaa tutkijan tarkastelemaan tutkimuksen lähtökohtia: aineiston vahvuuksia ja heikkouksia, tutkimuksen rajausta ja omaa tutkijapositionaan erityisen tarkasti. Tällainen lähestymistapa on historiantutkimukselle tavallinen, mutta vertaileva historiantutkimus terävöittää usein tutkijan ajattelua ja pohdintaa oman tutkimuksensa lähtökohdista. Viime kädessä tutkijan asettamat tutkimuskysymykset määrittävät, mitkä kohteet ovat vertailtavia.⁶² Vertailevan historiantutkimuksen etuna on, että sen harjoittajan on mahdollisuus sanoa jotain, ei vain kansallisesta kontekstista, mutta myös laajemmista ilmiöistä.⁶³

Sodissa on nähty usein jotain ikiaikaista ja universaalialia, mikä tekee niistä vertailulle antoisan kohteen. Sodat ovat lisäksi yksi keskeinen esimerkki siitä, että kansallisvaltioilla ja niiden rajoilla on kuitenkin edelleen merkitystä. Sodilla on usein pitkiä ja monimutkaisia seurauksia sekä voittajille että häviäjille lähtien infrastruktuurin tuhosta psyykkisiin traumoihin. Kansallisvaltioilla on merkitystä erityisesti

⁵⁹ Kocka & Haupt 2009, 1–5; Cohen & O'Connor 2004, xii–xiii.

⁶⁰ Bloch 1928, 20, 46.

⁶¹ Kekkonen 2008, 34; Baldwin 2004, 3–7.

⁶² Kocka & Haupt 2009, 15–16.

⁶³ Cohen 2004, 66.

sotatilanteissa, koska nykyiset kansallisvaltiot ovat mekanismi, joka mahdollistaa jokaisen kansalaisen pakottamisen osalliseksi sotatoimiin.⁶⁴ Maakohtainen vertailu on perusteltua tämän tutkimuksen tapauksessa myös siksi, että naisten asemaan yhteiskunnassa vaikutti keskeisesti lainsäädäntö, josta vastasivat yksittäiset kansallisvaltiot. Lisäksi väestönkasvuun tähtäävä politiikka valjasti myös naiset ja naisten kehot osaksi väestöpolitiikan toteuttamista.

Lehtien sivuilla ei käyty keskustelua naisten asemasta suoraan, vaan sitä sivuttiin, siihen viitattiin muiden aiheiden lomassa ja siitä puhuttiin vertauskuvallisesti. Sen takia tutkimukseni metodiksi on valikoitunut laadullinen sisällönanalyysi, joka tarkoittaa käytännössä materiaalin huolellista lähilukua. Laadullisessa analyysissä on olennaista kiinnittää huomiota aineiston merkittävyyteen ja yhteiskunnalliseen paikkaan, aineiston riittävyteen sekä analyysin kattavuuteen ja arvioitavuuteen. Lisäksi aineiston syntyprosessi on tunnettava, ja aineiston tekijän yhteiskunnallisen asema sekä historiallinen konteksti ovat tärkeä osa analyysiä. Lisäksi tutkimuksen kohdentamisessa hyödynnetään edustavuuden kriteeriä, jolla tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi vertailuissa pyritään valitsemaan toisiaan edustavat ryhmät analyysin kohteeksi.⁶⁵

Tulkinnan sisäinen koeteltavuus tarkoittaa periaatteita, jotka varmistavat tulkintaan johtaneiden perusteluiden pitävyyttä. Tutkijan tulee avata riittävän selkeästi perusteet, joiden varassa hän on aineistoa tulkitsemalla päätenyt tutkimuksen lopputulokseen. Tutkijan tulee perehtyä riittävään määrään aineistoa, jotta hän voi muodostaa siitä tulkinnan. Viimeiseksi tutkijan tulee suhteuttaa tulkinta muihin aineistosta kumpuaviin vaihtoehtoihin tulkintoihin.⁶⁶ Kvalitatiivisen analyysin onnistumisen kriteereitä ovat arvioitavuus ja toistettavuus. Arvioitavuus tarkoittaa, että lukija pystyy seuraamaan tutkijan päättelyä, minkä johdosta hänellä on mahdollisuus joko hyväksyä tai riitauttaa tutkijan päätelmät. Toistettavuus tarkoittaa sitä, että tutkimuksen tulkinnan perusteet on selitetty niin hyvin, että niitä seuraamalla toinen tutkija päätyisi samaan tulokseen saman alkuperäisaineiston parissa.⁶⁷ Pro gradu -tutkielmassani olen huomionut nämä seikat muun muassa käyttämällä tarkkaa viittaustekniikkaa, joka mahdollistaa alkuperäisaineistoon palaamisen, sekä avaamalla tutkimusprosessin vaiheita ja siinä tehtyjä valintoja tarpeenmukaisesti.

Naisten kokemuksista sodissa voi olla hankala löytää tietoa, koska sota-arkistot ovat usein miesten kokoamia. Miesten ja armeijan käsitys on voinut olla, että naisilla ei ole roolia sodassa. Siksi tietoa naisten kokemuksista löytää parhaiten yhdistellen erilaisista arkistoista, esimerkiksi yksityisistä kokoelmista ja naisten yhdistyksien arkistoista.⁶⁸ Historiantutkimuksen perinteiset materiaalit,

⁶⁴ Grayzel 2004, 71.

⁶⁵ Mäkelä 1990, 47–51.

⁶⁶ Heiskala 1990, 244.

⁶⁷ Mäkelä 1990, 53, 59.

⁶⁸ Grayzel 2004, 75–76.

esimerkiksi arkistot, eivät tarjoa tasapuolisesti lähteitä eri ihmisryhmien ja historian tapahtumien tutkimiseen. Lehtiaineisto voi toimia arvokkaana historiantutkimuksen lähteenä erityisesti silloin, kun tutkimuksen kiinnostuksen kohteesta ei löydy arkistomateriaalia.⁶⁹ Esimerkiksi naisten näkemyksistä välttämättä juuri löydy aineistoa puolueiden arkistoista. Tämä voi johtua siitä, että naiset eivät ilmaisseet omia näkemyksiä poliittisista asioista, mutta toisaalta kyse voi hyvinkin olla siitä, että heidän näkemyksiään ei arvostettu, eikä niistä ole siksi säilynyt lähteitä. Tutkimani lehdet ovat olleet naisjohtoisesti julkaistuja ja naisille suunnattuja, mikä on madaltanut kynnystä ilmaista omia mielipiteitä.

Lehdet voivat palvella historiantutkimusta hyvin lähteinä, mutta niiden tutkimisen edellytyksenä on lehden ideologisten taustojen, levikin ja lukijakunnan tuntemus. Muussa tapauksessa lehdistöaineisto voi pikemmin johtaa tutkijaa väärille poluille.⁷⁰ Poliitiikan tutkija Benedict Andersonin kuuluisa teoria nationalismista esittää, että kansallisvaltiot ja imperiumit ovat pohjimmiltaan 'kuviteltuja yhteisöjä' (*imagined communities*). Monet kirjallisuuden tutkijat pitävät sanomalehdistöä osana 'kuvitellun yhteisön' luontikoneistoa.⁷¹ Varsinkin ennen muiden massamedioiden, esimerkiksi television tai internetin syntyä, lehdistöllä oli merkittävä rooli tiedonvälityksessä. Niinpä lehtien tehtävä todella oli välittää yhteiskunnassa niitä arvoja, joita haluttiin edistää. Tutkimani naiset pitivät itseään hyvin kansallismielisinä ja isänmaallisina, minkä vuoksi järjestölehdet ovat heille keino välittää viestiä kuulumisesta kansakuntaan, 'kuviteltuun yhteisöön'.

Mikään lehti ei kuitenkaan synny tyhjiöstä, vaan lehden taustalla toimii monimutkainen toimituskoneisto, joka huolehtii niin kirjallisesta tuotannosta kuin lehden sosiaalisista verkostoista. Tavallisesti kukaan toimittaja ei ole täysin yksin vastuussa mistään julkaistusta artikkelista. Lehtiä tutkittaessa on tärkeää ottaa huomioon lehden kontekstin lisäksi sen ulkomuoto. Millaisia ovat esimerkiksi lehden taitto, graafinen ilme, kuvat ja fonttikoko? Lehtien ulkomuoto on kehittynyt hurjasti 1900-luvun kuluessa, koska painotekniikan kehittyminen on mahdollistanut visuaalisen ilmeen hienojakoistumisen.⁷² Omassa tutkimuksessani lehtien ulkomuotoon liittyvät kysymykset on huomioitu osana lähdekritiikkiä ja kirjoitusten kontekstointia. Ulkoisen ilmeen analyysi on pääasiallisesti jätetty tämän tutkimuksen ulkopuolelle, sillä tutkimuksen alkuperäisaineisto ei ole tasavertainen tässä suhteessa. Kaksikymmentä vuotta myöhemmin julkaistun *Y*-lehden ulkoasu on huomattavasti visuaalisempi kuin *Suomen Naisen* 1910-luvun lopussa. Olen huomionnut *Y*-lehden⁷³ visuaalisia seikkoja osana johtopäätöksiäni silloin, kun se on ollut oleellista. Lehden kuvitusmaailma

⁶⁹ Hernández Ramos 2017, 471.

⁷⁰ Hernández Ramos 2017, 466.

⁷¹ Vella 2009, 198.

⁷² Vella 2009, 193, 199.

⁷³ Lisäksi valokuvien ja taiteen historiaan erikoistunut historioitsija Mónica Carabias Álvaro on tehnyt *Y*-lehden visuaalisesta naiskuvasta väitöskirjan, jota olen käyttänyt tutkimuskirjallisuutena.

välittää toki omaa viestiään naisen roolista yhteiskunnassa, mutta se ei ole ristiriidassa lehden kirjoituksista välittyvän viestin kanssa.

Historioitsija Stephen Vella antaa historioitsijalle monenlaisia apukysymyksiä sanomalehden sisällön analyysin tueksi, mitkä pätevät kyllä pääpiirteittäin myös kaikkiin lehdistöaineistoihin. Vellan mukaan tärkeitä kysymyksiä ovat esimerkiksi kuka on kirjoittanut tekstin, milloin ja missä se on kirjoitettu, mikä on kirjoittajan sävy, millaista sanastoa ja metaforia hän käyttää. Millaiselle yleisölle teksti on tarkoitettu, ja miten tämä näkyy tekstissä? Toisaalta erityisesti puoluelehden tapauksessa on tärkeää tarkastella myös, ketkä ovat tekstissä ”me” ja ketkä ”he”. Lisäksi tutkija joutuu pohtimaan, mistä tekstin väitteet ovat lähtöisin eli millaisia perusteluita kirjoittaja käyttää. Yrittääkö kirjoittaja vedota lukijan tunteisiin? Millaisia oletuksia kirjoittajan esittämän näkökannan taakse kätkeytyy, ja näkyvätkö ne suoraan tekstissä tai sen taustalla? Toisaalta tutkija joutuu myös pohtimaan, mitä asioita kirjoittaja jättää mainitsematta tekstissä ja miksi, sekä onko kirjoituksen tavoitteena vastustaa jotain tiettyä näkökantaa? Lisäksi tutkijan pitää pohtia, millaisia etukäteistietoja kirjoittaja on oletanut lukijoilla olevan, mikä kertoo myös lukijakunnasta. Myös kirjoituksen mahdollinen ideologinen asema on otettava huomioon ja lisäksi tutkijan täytyy pohtia, onko kirjoitus genretyypillinen vai poikkeako se esimerkiksi aikakauden totutusta uutisen rakenteesta ja luonteesta, ja mikä voi olla poikkeamien syynä.⁷⁴

Oleellista lehtien sisältöä tulkittaessa on myös huomata, millaisia aiheita tai ryhmiä lehdessä ei käsitellä. Miriam Dobson ja Benjamin Ziemann muistuttavat, että esimerkiksi naisten määrittely hysteerisiksi ja neuroottisiksi kertoo samalla myös siitä, millaisina miehet nähdään – naisten vastakohtana eli järkevinä ja rationaalisina. Samoin sanojen ja käsitteiden tulkintojen kehitystä ei tulisi tarkastella vain kulunutta aikaa vasten, vaan myös samanaikaisesta perspektiivistä, eli huomioiden myös konseptien tietyssä historian hetkessä rinnakkain elävät merkitykset.⁷⁵ Esimerkiksi Sección Femenina kutsui jäseniään tovereiksi (*camaradas*), vaikka samaan aikaan tätä nimitystä käytettiin ivalliseen sävyyn kommunistisia naisia kuvattaessa. Sana ei kuitenkaan ollut vielä muotoutunut ensisijaisesti kommunistista ideologiaa kannattavien toisistaan käyttämäksi ilmaisuksi, vaan tovereiksi kutsuttiin omaan ryhmään kuuluviksi identifioituja ihmisiä.

Propagandan historiaa tutkinut Philips Taylor on todennut, että propagandalla on useimmille ihmisille negatiivinen sävy, sillä liberaalista näkökannasta tulkittuna propaganda on uhka ajattelun vapaudelle. Pohjimmiltaan propaganda on viestintää, jonka tarkoituksena on saada ihmiset ajattelemaan tai toimimaan halutulla tavalla. Sen erottaa kuitenkin esimerkiksi koulutuksesta ja muusta

⁷⁴ Vella 2009, 199.

⁷⁵ Dobson & Ziemann 2009, 6–7.

tiedonvälityksestä se seikka, että propaganda palvelee ensisijaisesti viestinvälittäjän omia tarpeita. Taylorin mukaan propagandan likainen maine on syntynyt erityisesti maailmansotien seurauksena, jolloin se valjastettiin monien totalitaaristen hallintojen työvälineeksi. Alkuaan propagandan käsite syntyi 1600-luvulla, kun Vatikaani alkoi käyttää tätä nimeä omasta instituutiostaan, joka puolusti ”oikeaa uskoa”. Propaganda on usein vallan kanssa käsi kädessä kulkeva väline, jonka väitteet eivät kuitenkaan voi olla täysin tuulesta temmattuja ollakseen toimivia.⁷⁶

Poliittinen valta voi milloin tahansa rajoittaa vapaan lehdistön toimintaa, mutta ymmärrettävästi rajoittamisen keinot riippuvat siitä, toimitaanko liberaalissa demokratiassa vai autoritaarisessa hallinnossa. Tämän takia on aina tärkeää tuntea myös lehdistön poliittinen ympäristö ja esimerkiksi kyseisen aikakauden lehdistöä koskeneet lailliset rajoitteet.⁷⁷ Propagandan aisapari onkin sensuuri, sillä näiden kahden kaveruksen avustuksella vallanpitäjä voi paitsi syöttää yleisölle omaa agendaansa niin myös estää epätoivotun tiedon välittymisen.⁷⁸ Espanjassa säädettiin vuonna 1938 lehdistön vapautta rajoittava laki, joka siirsi kaikki julkaisut valtiollisen sensuurin alle. Lain seurauksena syntyi myös systemaattiset järjestelmät julkaisujen sensurointia varten, kun aiemmin sodan aikana sensuuri oli ollut summittaista ja usein suoraan kytköksissä sotatapahtumiin. Sensuuri oli strateginen väline, jonka avulla Francon hallinnon ideologia voitiin levittää koko yhteiskuntaan. Sensuuri tarkoitti käytännössä teosten etukäteistarkastusta ja tiukkoja rajoituksia maahan tuotaville julkaisuille.⁷⁹ Y-lehti ei luultavasti ollut ensimmäinen sensuurin syynin alle joutunut julkaisu, sillä sen taustavoimat tulivat suoraan puolueen naisjärjestön ytimeistä, ja lisäksi lehti oli perustettu yhteistyössä Francon hallinnon propagandaosaston kanssa. Ei tarvetta sensuurille varmasti muutenkaan ollut, lehti ja sen taustajärjestö myötäilivät aivan itsestään selvästi diktatuurin linjauksia kaikissa isoissa asioissa.

Propaganda oli tärkeä osa Francon diktaturia. Kansallismielisen rintaman propagandatoiminnan syntyyn vaikutti Saksan ja Italian esimerkit, joista haettiin oppia propagandakoneiston rakentamiseksi maahan. Francon ensimmäinen hallitus perustettiin vuonna 1938, ja samalla sisäministerin alla toimiva propaganda- ja lehdistövirasto jaettiin kahteen osaan. Runoilija Dionisio Ridruejo sai propagandan johdon vastuulleen.⁸⁰ Sección Femenina oli osa diktatuurin hallintoa, ja se levitti lehdistössään propagandaa. Osan kirjoituksista voi havaita selkeästi olevan propagandan tarkoituksiin tuotettuja. Tämä ei kuitenkaan vähennä lehden arvoa alkuperäislähteenä, sillä tarkoitukseni on tutkia, millaista naiskuvaa Sección Femeninan piirissä toimivat naiset edistivät, ja millaisena he näkivät naisen tehtävän yhteiskunnassa.

⁷⁶ Taylor 2003, 1–7.

⁷⁷ Hernández Ramos 2017, 473.

⁷⁸ Taylor 2003, 10.

⁷⁹ Izquierdo 2015, 270–273.

⁸⁰ Izquierdo 2015, 248, 258–260.

2. ”Sillä millaiset kodit, sellainen yhteiskunta”

2.1. Koti ja perhe isänmaan sydämenä

Suuri on naisten vaikutus ja tehtävä yhteiskunnan luomisessa. Ajattelen satojatuhansia naisia, joille on suotu äidin ja perheenemännän korkea kutsumus. Tuhannet heistä ovat luoneet ylevän kodin hengen ja istuttavat tulevan Suomen kansan jäseniin isänmaanrakkautta, totuuden ja kaiken hyvän kunnioitusta. Mutta on tuhansittain äitejä, jotka eivät ole ensinkään suuren tehtävänsä tasalla, jotka panevat enemmän huolta esim. vasikkainsa [sic] kuin lastensa kasvatukseen. Valistusta ja kasvatusta siis kodin tehtävissäkin kaivataan kaikkialla. Sillä millaiset kodit, sellainen yhteiskunta.⁸¹

Suomen Naisessa julkaistussa kirjoituksessa naisen yhteiskunnalliseksi tehtäväksi asetettiin seuraavan sukupolven kasvattaminen. Kirjoittaja ajatteli yhteiskunnan olemassaolon riippuvan kodeista, jotka ovat kuin isänmaan sydänlihas. Yhtä lailla niin hyvät kuin pahat aatteet pumppautuivat yhteiskuntaan kodeista, joiden oikeanlainen ilmapiiri oli erityisesti naisten vastuulla. Kirjoituksessa esitetään epäily siitä, ovatko kaikki naiset ollenkaan tehtävänsä ja sen vaativuuden tasolla. Jotta suomalaisten uusi sukupolvi kasvaisi isänmaallisiksi kunnan kansalaisiksi, tulisi valistaa naisia sekä juurruttaa heihin oikeanlainen arvopohja, isänmaallisuus ja uskonnollisuus. Mikäli tässä ei onnistuttaisi, vääränlaiset kodit yhteiskunnan sydämenä pumppaisivat kurjuutta kaikkialle kotimaahan.

Maailemansotien välisenä aikana Euroopassa vallalla oli nationalistinen ajattelutapa, jossa kansakunta ja koti rinnastettiin vahvasti toisiinsa. Seija-Leena Nevala-Nurmi kirjoittaakin suojeluskuntaperhettä käsittelevässä tutkimuksessaan, että nationalistisessa ihanteessa perhe oli sekä metaforinen käsite että elämän perusta. Perhe oli konkreettisesti heteroseksuaalista normia noudattava naisen ja miehen sekä heidän yhteisten lapsiensa muodostama ydinperhe sekä ylistetty ihanne, jota kohti kansalaisten tulisi pyrkiä. Kansakunnan menestyksen ajateltiin olevan kiinni siitä, että ihmiset muodostaisivat heteronormatiivisia perheitä ja lisääntyisivät. Poikkeukset tästä perhemallista, kuten esimerkiksi yksinhuoltajaäidit, nähtiin uhkana yhteiskunnalle ja kansakunnan menestymiselle tulevaisuudessa.⁸² Myös Marttayhdistystä tutkineen Anne Ollilan mukaan sivistyneistön naiset näkivät kodit yhteiskunnan perusyksikköinä, joista viime kädessä riippui kansakunnan tulevaisuus. Sivistyneistön naiset pitivät perheenemännän työtä suuressa arvossa ja myös yhteiskunnallisena tehtävänä myös kaikkien muiden naisten valistamista lastenkasvatuksessa ja kodin asioissa. Porvarillinen

⁸¹ *Suomen Nainen* 20.12.1918 (24), ”Jolle paljon annettu on, siltä paljon vaaditaan”, pk.

⁸² Nevala-Nurmi 2012, 14, 28 & 44.

sivistyneistö oli huolestunut myös työläisperheiden asemasta, sillä ihanteellisten työläisperheiden katsottiin takaavan yhteiskuntarauhan.⁸³

Kotitalous oli siis naisten vastuulla, mutta sisällissodan jälkeen sivistyneistön naiset epäilivät, että erityisesti työväen naiset eivät olisi kykeneviä huolehtimaan kodeistaan. Siksi tutkimieni naisten näkökulmasta oli suuri tarve erilaisille kursseille ja koulutukselle kotitalouden hoidossa, ruuanlaitossa ja lasten kasvatuksessa, sillä ”sokeaa ei voi asettaa sokealle oppaaksi”, kuten eräs *Suomen Naisen* kirjoittaja asian ilmaisi.⁸⁴ Sekä *Y* että *Suomen Nainen* kertovat usein lukijoilleen naisille suunnatuista kursseista sekä oppilaitoksista, joissa naiset voisivat oppia käytännöllisiä taitoja. Sivistyneistön naisten asenteissa näkyi kaksijakoinen suhtautuminen eri yhteiskuntaluokkiin. Työväestöön suhtauduttiin holhoavasti, ja edelleen sisällissodan jälkeenkin sivistyneistö katsoi tietävänsä kansaa paremmin, mitä kansa kulloinkin tarvitsi. Erityisesti työväestön lastenkasvatuksessa nähtiin vakavia ja koko yhteiskunnalle vaaraksi olevia puutteita.

Toisaalta yläluokkaista elämäntapaa pidettiin joutilaisuutena ja vanhanaikaisena. Sisällissotien vuoksi kaikenlainen yläluokkainen huvittelu nähtiin siveettömänä ja lopulta kansan velttouteen johtavana. Sen vuoksi myös oman viiteryhmän naisia houkuteltiin erilaisille kursseille. Kodista ja lapsista huolehtimista pidettiin naisen kutsumuksena ja kunnia-asiana, minkä vuoksi myös palvelijoita pitävien perheenemäntien tuli osata hoitaa omaa kotitalouttaan. Esimerkiksi *Suomen Naisessa* kerrottiin laajasti Lapuan emäntäkoulun 20-vuotisjuhlasta, jossa oli puhunut muun muassa Hilja Riipinen. Hän oli puheessaan todennut, että monin paikoin naiset eivät olleet valmiita vastuulliseen tehtäväänsä kodeissa. Siksi Riipinen olikin todennut: ”Jotta tulisi hyviä koteja, täytyy kasvattaa hyviä äitejä”. Reportaasin perusteella hyviä äitejä luotaisiin perustamalla kotitalouskouluja kaikkialle maahan.⁸⁵

Vielä 1800-luvulla naisen tärkeimpänä ominaisuutena oli pidetty alisteisuutta ja kuuliaisuutta aviomiestä kohtaan. Vasta toissijaisena pidettiin lapsilleen omistautumista, mikä alkoi kasvattaa arvoaan 1900-luvulla. Lisäksi pikkuhiljaa naisesta alkoi muotoutua aviomiehelle alisteinen, mutta valistunut kumppani perheen asioissa. Keskiluokka näki äidin tärkeimpänä toiminta-alueena kuitenkin kodin ja perheen piirin, mutta mahdollisen ylijäävän ajan käyttäminen yleishyödylliseen toimintaan alkoi tulla hyväksyttävämmäksi.⁸⁶ Toisaalta esimerkiksi Espanjassa naisen ja miehen välistä suhdetta määritteli voimakkaammin naisen tarve alistua aviomiehen tahtoon. Tätä selittää se,

⁸³ Ollila 1993, 30.

⁸⁴ *Suomen Nainen* 5.4.1919 (13), Katri Soini ”Naiset ja kansantalous”.

⁸⁵ *Suomen Nainen* 1.1.1918 (1), ”Lapuan Emäntäkoulun 20-vuotisjuhlasta”.

⁸⁶ Nevala-Nurmi 2012, 182.

että sukupuolien väliset valtaerot olivat Espanjassa perinteisesti isommat, sekä katolinen uskonto vaikutti vahvasti avioparien dynamiikkaan.

Y-lehdessä julkaistiin juttusarjaa, jossa kerrottiin perinpohjaisesti naimisiinmenosta. Juttusarjan yhdessä osassa kerrottiin, mitä kirkossa tapahtuu häiden aikana. Artikkelissa esiteltiin katolilaisia vihkivaloja, joissa sanottiin muun muassa, että avioliitossa mies saa itselleen kumppanin, ei palvelijaa. Kuitenkin toisessa kohtaa vihkivalaa todetaan, että naisen pitää aina muistaa noudattaa aviomiehensä tahtoa eikä hän saa poistua esimerkiksi kotoa ilman tämän suostumusta.⁸⁷ Vaikka nainen ja mies nähtiin toisia täydentävinä kumppaneina, miehellä oli kuitenkin lopullinen päätävävalta perheen asioihin. Siksi erityisesti avioitunut nainen oli miehen päätösvallan alainen niin lain kuin yhteiskunnan silmissä.

Ydinperheestä tuli ihanne 1800-luvun kuluessa, kun palkkatyö yleistyi ja kotien asema tuotantoyksikkönä väheni. Kodista tuli yksityinen alue, joka nähtiin erityisesti naisen valtakuntana julkisen elämän kuuluessa perheen miehelle. Palvelusväen vähetessä naisten vastualueelle jäivät näin lasten kasvatus, kodin hoito ja kodin talous. Suomessa perheen merkitys kasvoi erityisesti 1800-luvun puolivälissä, jolloin perhe sai samanlaisen ideologisen latauksen kuin isänmaa, kansakunta ja kieli. Samalla keskiluokkaisille naisille rakentui kaksi erilaista yhteiskunnallista roolia: toinen oli perinteinen perheenemännän ja äidin rooli, toinen kansalaistoiminnassa aktiivisen, naimattoman naisen ”yhteiskunnallisen äidin” tehtävä.⁸⁸ Oleellista sukupuolirooleissa oli kuitenkin, että kumpikin rooli asetti naisen tehtäväksi äitiyden ja huolehtimisen. Naisen luontaisia taipumuksia pidettiin siis samanlaisina kummassakin tapauksessa.

1800-luvulla myös lääketieteessä kiinnostuttiin monista ihmisen ruumiiseen liittyvistä kysymyksistä. Nouseva feminismi aiheutti vastareaktion porvarillisessa luokassa, joka tarvitsi tieteellisiä perusteita naisten sulkemiselle julkisesta elämänpöydästä. Lääketieteen parissa kehiteltiin teoria, että nainen oli fysiologisesti heikompi sukupuoli, ja siksi myös mieleltään erilainen. Johtopäätöksenä oli, että nainen oli tehty fyysisesti äidiksi, eikä siksi sopinut julkiseen toimintaan. Espanjassa feministinen liike heräsi kansainvälisesti vertailtuna myöhään, joten siellä teoriaa muokattiin modernimmaksi. Herkkyydestä tehtiin naisen voimavara: nainen ei ollut älyllisesti miestä heikompi, mutta sen sijaan hän oli psyykkisesti *erilainen*.⁸⁹ Toisaalta vielä 1930-luvulla Espanjassa eli vahvana uskomus, että biologisista syistä miehet olivat naisia älykkäämpiä. Sitkeästi säilynyttä käsitystä tuki omalta osaltaan naisten huonotasoinen koulutus, joka perustui lähinnä aviovaimon tehtäviin valmistautumiseen.

⁸⁷ *Y. Revista para la mujer* 7/1940, ”Religi6n. Rito y ceremonias del matrimonio.” [Uskonto. Avioliiton seremoniat ja riitti].

⁸⁸ Nevala-Nurmi 2012, 39–41; Ollila 1993, 57.

⁸⁹ Barrachina 2003, 68–70.

Opettajina toimivat usein nunnat. Vaikka tilanne parani toisen tasavallan aikana tehtyjen koulutus uudistuksien vuoksi, vuonna 1936 edelleen 39,4 % naisista oli lukutaidottomia. Miehistä vastaava osuus oli 24,8 % eli huomattavasti alempi.⁹⁰

1800-luvun perheideologian mukaisesti nainen ja mies olivat sukupuolena erilaisia, mutta toisiaan täydentäviä. Naiselle kuului kodin piiri ja lisäksi naiseuteen liitettiin lempeys, tunteisuus, uskonnollisuus ja eräänlainen hyvyys, jotka puuttuivat miehiltä. Tästä erosta johtuen naiselle ja miehelle kuuluivat luonnollisesti erilaiset tehtävät.⁹¹ Tai kuten *Y-lehti* asian ilmaisi: ”Järjen käyttö kuuluu miehelle, naiselle puolestaan sydämellä päättäminen, minkä mukaisesti kummallekin sukupuolelle on jaettu vastuut ja velvollisuudet”.⁹² Psykkisen erilaisuuden vuoksi naiset olivat miehiä empaattisempia, parempia luonnoltaan ja epäitsekämpiä. Naisen luontaisen herkkyyden ja moraalisen paremmuuden vuoksi lasten kasvattaminen oli suoranainen kutsumus naiselle. Julkisen elämän arveltiin myös olevan naisille liian kuormittavaa ja pahimmassa tapauksessa vaikuttavan naisten terveyteen. Miehille rationaalisina ja vähemmän tunteellisena sukupuolena julkisen elämän rasitus ei käynyt ylivoimaiseksi.

Myös tutkimani naiset pitivät luonnollisena sitä, että miehellä ja naisella on yhteiskunnassa erilaiset tehtävät. Esimerkiksi Falangi määritteli vuonna 1935 julkisessa kokouksessaan naisen ja miehen roolit ja tehtävät liikkeessä.⁹³ Falangin johtaja José Antonio Primo de Rivera kirjoitti kokouksen annista kirjoituksen ”Falangi ja naisasia”, jonka Sección Femenina julkaisi lehdessään peräti kahdesti. Kirjoitus ilmestyi osana Sección Femeninan historiaa esittelevää jatkokirjoitusta, jonka oli kirjoittanut järjestön johtaja Pilar Primo de Rivera. José Antonio kirjoitti, kuinka falangistit eivät olleet feministejä, koska heille oli käsittämätön ajatus, ”miten naisen kunnioittamista voisi olla hänen kunniatehtävänsä vieminen ja sen korvaaminen miehillä tehtävillä”. José Antonion mukaan nainen ja mies erosivat perustavanlaatuisesti, sillä mies oli aina itsekäs ja nainen taas oli luonnostaan ”täydellisen epäitsekäs”. Tämä ajatus toistui Falangin ja Sección Femeninan ideologiassa useasti, ja juuri epäitsekyyden vuoksi naiset ovat sopivia äideiksi. José Antonio päätti kirjoituksensa mahtipontiseen toteamukseen: ”Tulisipa meistä [miehistä] joskus niin epäitsekäitä, siis tulisipa meistä niin naisellisia, että jonakin päivänä tekin voisitte todella pitää itseänne miehinä!”⁹⁴

Myös kristillinen maailmankuva pohjautui sukupuolierolle. Sosiaalisesti hyväksyttävä feminiinisyys ja maskuliinisyys rakentuivat ja muotoutuivat jatkuvasti jokapäiväisessä elämässä. Lisäksi luokka ja

⁹⁰ Nash 1995, 13, 17, 19.

⁹¹ Nevala-Nurmi 2012, 40–41.

⁹² *Y. Revista para la mujer* 2/1938, Vicente GAR-MAR, S. J ”Formación de la mujer. La voluntad y el sexo” [Naisen ominaisuudet. Hyväntahtoisuus ja sukupuoli].

⁹³ Fernández Jiménez 2008, 110.

⁹⁴ *Y. Revista para la mujer* 5/1938, Pilar Primo de Rivera ”La historia de la Sección Femenina” [Sección Femeninan historia]. José Antonio Primo de Riveran kirjoitus ”La Falange y lo femenino” [Falangi ja naisasia].

rotu vaikuttivat hyväksytyihin sukupuolirooleihin. Suomessa vuonna 1919 valtiomuodosta säättämisen yhteydessä kirkko ja valtio erotettiin toisistaan, mutta luterilainen kirkko säilyi valtionkirkkona. Martti Lutherin mukaan yhteiskunta koostui kolmesta osa-alueesta: kirkosta, valtiosta ja kotitalouksista. Kaksi ensimmäistä kuuluivat miehen hallittaviksi, ja naisen paikka oli kotitaloudessa. Nainen ei voinut olla julkinen henkilö, eikä siksi toimia kirkossa tai politiikassa.⁹⁵ Naista pidettiin myös helläsydämisempänä ja korkeamoraalisempana sukupuolena, koska Jumala oli luonut hänet sellaiseksi. Näin naisen hoivavietti ja korkea tehtävä perheen emäntänä johdettiin suoraan Jumalan tahdoksi. Kristillinen arvoperusta muodosti vahvan pohjan suomalaisen sivistyneistön maailmankuvalle, ja siksi sukupuoliroolitkin mukailivat kristillisiä uskomuksia.⁹⁶

Falangistisen naisihanteen ideologinen perusta pohjautui porvarillisen kotiäitiyden ja kristillis-katolististen sukupuoliroolien vaalimiselle.⁹⁷ Sección Femeninan aatemaailmassa naisen rooli oli sekoitus katolisen uskonnon vaikutusta, historiallisia roolimalleja ja falangistista ideologiaa. Naisen tärkein tehtävä oli olla hyvä äiti ja miellyttävä vaimo. Naisen ei tullut yrittää kilpailla miehiä vastaan, sillä naisen ja miehen roolit yhteiskunnassa olivat erilaiset. Sen sijaan oman sukupuolensa mukainen tehtävä patriarkalisessa yhteiskunnassa naisen tuli täyttää parhaansa mukaan.⁹⁸ Toisaalta SF ulotti Falangin ”vallankumouksellista” aatemaailmaa espanjalaisiin naisiin kohdistuneisiin odotuksiin. Ideologian mukaisesti haastavat ajat vaativat myös naisilta poikkeuksellista rohkeutta ja kaiken potentiaalinsa hyödyntämistä isänmaan hyväksi. Sisällissota ja sitä edeltäneet epävakaaat ajat olivat miltei aiheuttaneet perikadon. Espanjan nostamiseksi uuteen loistoon maa tarvitsi uudenlaisia miehiä ja naisia. Tässä uuden yhteiskunnan muodostamisprosessissa falangistinaisten tuli olla ”kaikkien espanjalaisten äitejä”, eli toteuttaa yhteiskunnallista äitiyttä.⁹⁹

Kai Häggman muistuttaa, että ydinperheiden nousua esimerkiksi Suomessa ei voi selittää pelkästään yhteiskunnan muutoksella. Vielä 1910-luvulla noin kolme neljäsosaa, suuri enemmistö, suomalaisista perheistä sai toimeentulonsa maataloudesta, mutta perheiden koko oli jo alkanut pienentyä ja avioerot lisääntyä. 1800-luvulla tapahtui monia muutoksia, jotka vaikuttivat käsityksiin yhteiskuntaluokista ja mursivat vanhaa säätyvaltaa. Perhe alettiin nähdä avioliiton kautta syntyneenä vanhempien ja lasten muodostamana kasvatusyhteisönä. Samaan aikaan kansalaistumiskehityksen seurauksena yksityinen isäntävalta väheni ja julkinen valta kasvoi, mikä johti yksityisen ja julkisen elämänpiirin erkanemiseen toisistaan. Perheistä tuli myös entistä enemmän osa valtioiden politiikkaa. Häggman ehdottaa, että ydinperheen ihanteen nousun taustalla saattoi olla nousevan keskiluokan tai

⁹⁵ Markkola 2000, 15, 113.

⁹⁶ Annola 2011, 78; Ollila 1998, 122, 170.

⁹⁷ Roca i Girona 2003, 48–49.

⁹⁸ Enders 2002, 89–90.

⁹⁹ Kebabze 2008, 110.

sivistyneistön yritys erottaa itsensä muista yhteiskuntaluokista.¹⁰⁰ Tutkimieni lehtien perusteella vaikuttaa toden totta siltä, että perheen merkityksen korostamisella ja perhemäisen toiminnan ulottamisella yhteiskuntaan haluttiin erottautua muista yhteiskuntaluokista. Työväenluokalla ei ollut taloudellisia tai sosiaalisia resursseja saavuttaa keskiluokan luomaa perheihannetta. Äidillisyyden ja naisellisuuden ulottamisella yhteiskunnalliseen toimintaan naiset halusivat vaikuttaa vahvemman yhteiskunnan puolesta parantamalla kotien tilaa. Tämä aktiivisen kansalaisuuden ja avuntarvitsijoiden pariin jalkautumisen mallilla nousevan sivistyneistön naiset erottautuivat myös vanhan säätyläistön mukaisista yläsäädyistä.

Naisen yhteiskunnallisen toiminnan tuli kuitenkin olla toissijaista verrattuna hänen pääasialliseen rooliinsa äitinä ja vaimona, eikä naisten tullut missään tapauksessa kilpailla miesten kanssa. Uuden yhteiskunnan rakentaminen ei tulisi olemaan helppoa, joten naisten tuli luoda positiivista ilmapiiriä ja suhtautua myös vaikeuksiin positiivisella asenteella.¹⁰¹ Sección Femenina hyödynsi ideologiassaan feministiseksi luettuja piirteitä, kuten pehmeyttä, hyvyttä, tottelevaisuutta ja positiivisuutta naisten erityisinä vahvuuksina. Sitkeinä ja positiivisina naiset pystyivät toimimaan myös yhteiskunnan hyväksi eri roolissa kuin miehet, joilla ei ollut luonnostaan samanlaisia vahvuuksia empatiaa vaativiin tehtäviin. Nämä feministiset ominaisuudet tekivät naisesta luodun esimerkiksi avustus- ja koulutustehtäviin. Tärkeää kuitenkin oli, että naiset jättivät vapaaehtoisesti politiikan, hallinnon ja muut kovaa järkeilyä vaativat tehtävät miesten vastuulle.

Y-lehdessä julkaistiin kirjoitus, jossa pilkattiin kaikkia muita naisia ja ylistettiin falangistinaisia. Kirjoituksessa todettiin, että vain sininen nainen¹⁰² ymmärsi tehtävänsä *naisena* ja toteutti sitä naisellisesti, mutta kuitenkin olematta naisasianainen. Falangistinainen osasi kävellä pystypäin sekä kotona että kadulla. Toisaalta falangistinainen tunnisti mahdollisuuksiensa lisäksi myös kykyjensä rajat.¹⁰³ Kirjoitus otti kantaa väitteeseen, jonka mukaan Francon hallinto sulkisi naiset koteihin. Kirjoituksen mukaan falangistinainen voi kyllä toimia myös kodin ulkopuolella, kunhan hän tietää perimmäisen tehtävänsä yhteiskunnassa – kodista ja lapsista huolehtimisen. Naisille yhtäläisten vapauksien vaatiminen yhteiskunnassa ei ollut falangistinaisen mielestä järkevää, sillä hän ymmärsi ja hyväksyi sukupuolien välisen tehtävien jaon. Hän näki naiseuden positiivisena voimana, joka antoi hänelle erityistehtävän yhteiskunnassa äitinä.

¹⁰⁰ Häggman 1994, 22–24, 27.

¹⁰¹ Kebabze 2008, 121.

¹⁰² Sininen nainen tarkoittaa falangistinaista, sillä Falangin tunnusväri oli sininen. Myös kansallismielistä rintamaa kutsuttiin myös sisällissodassa ”sinisiksi”.

¹⁰³ *Y. Revista para la mujer* 7–8/1938, ”Las mujeres verdes, mujeres rojas, mujeres lilas, mujeres grises y mujeres azules” [Vihreät naiset, punaiset naiset, violetit naiset, harmaat naiset ja siniset naiset].

Kodin hengestä huolehtimisen lisäksi kotityöt ja kodin talouden pyörittäminen kuuluivat naisten vastuulle. Siinäkin asiassa naiset olivat auliisti sisartensa tukena tutkimieni lehtien sivuilla. Sisällissodan päätyttyä Espanjaa uhkasi vakava nälänhätä. Sección Femenina jakoi *Y*-lehdessään vinkkejä naisille, kuinka naiset voisivat pula-aikanakin loihkia herkullisia ja ravitsevia aterioita perheelle ja aviomiehelle. Vuonna 1938 lehti julisti ruuanlaittokilpailun reseptien keräämiseksi.¹⁰⁴ Myös *Suomen Naisessa* erilaiset pula-ajan reseptit ja ohjeet elintarvikkeiden säästämiseen olivat tavallisia. Lehdessä esimerkiksi keuhuttiin, kuinka lantun kuorista keitetty kahvi maistui niin hyvältä, että sitä voisi käyttää normaaliaikoinakin kotimaisena vaihtoehtona kahville.¹⁰⁵ Nimenomaan naisten kouluttaminen kotitalouden hoidossa nähtiin tärkeänä, joten erilaiset vinkit ja perheenemäntiä ohjeistavat kirjoitukset vastasivat tähän tarpeeseen. Huomionarvoista on, että Suomen ja Espanjan sisällissotien jälkeen kummassakin maassa kärsittiin valtavasta elintarvikepulasta ja osittain nälänhädästä. Pula-ajan reseptien tarkoituksena lienee ollut myös mielialan kohentaminen ja sen osoittaminen lukijoille, että koko maa oli nyt samassa pulassa.

Avioliitto oli tärkeä tavoite naisille, koska ilman avioliittoa nainen ei voinut toteuttaa yhteiskunnallista tehtäväänsä. Miehet kyllä pystyivät toimimaan isänmaan hyväksi aviottomina, mutta naisille yhteiskunnallista äitiyttä pidettiin kuitenkin toissijaisena elämänpolkuna. Ensisijainen normi oli mennä naimisiin ja perustaa oma perhe, josta huolehtiminen jäisi naisen vastuulle. *Suomen Naisessa* avioliiton solmimista ei käsitelty niin paljon, mikä johtui varmaan siitä, että lehti oli suunnattu enemmän yhteiskunnalliselle keskustelulle ja puolueen toiminnassa mukana oleville naisille. Sección Femenina taas yritti houkutella riveihinsä juuri nuoria naisia ja järjestöllä oli myös nuorisjärjestö. Koska avioituneet naiset eivät enää pääsääntöisesti olleet aktiivisesti mukana järjestön toiminnassa, avioliiton autuuden korostaminen, ohjeet avioliiton solmimiseen ja toisaalta myös realistiset huomautukset avioliittojen arjesta olivat tyypillisiä lehdessä.

Esimerkiksi kenraali Francisco Francon ja rouva Carmen Polon 15-vuotishääpäivä huomioitiin lehdessä isolla artikkelilla, jonka osana julkaistaan myös paljon kuvia häistä.¹⁰⁶ Lehdessä julkaistiin myös sarjakuva, jonka tarkoituksena oli jakaa vinkkejä nuorille naisille aviomiehen löytämiseen. Vinkkejä totta vieköön riitti: naisen tuli näyttää järkevältä ja järjestelmälliseltä (ulkoisesti ja sisäisesti), mutta ”liioitellun” hienosti pukeutuminen oli paheksuttavaa. Naisen ei tullut puhua liian kovaa, olla liian innostunut, juoruta tai hymyillä liikaa, mutta hän ei saanut vaikuttaa prinssin saapumista odottavalta ”Tuhkimoltakaan”. Nainen ei saanut koskaan yrittää ”loistaa” miehen kustannuksella. Lisäksi naisen tuli ymmärtää, että miehelle piti aina olla ”avoimet ovet” ja täysi

¹⁰⁴ *Y. Revista para la mujer* 4/1938, ”¿Quieres ganar 100 pesetas?” [Haluatko voittoa 100 peseta?].

¹⁰⁵ *Suomen Nainen* 15.8.1918 (15–16), ”Pieniä neuvoja”.

¹⁰⁶ *Y. Revista para la mujer* 10/1938, ”Hace quince años la boda del teniente coronel Franco” [15 vuotta everstiluutnantti Francon häistä].

vapaus toteuttaa tahtoaan.¹⁰⁷ Mielenkiintoista oli, että puolison valintaa koskevat vinkit koskivat vain naisia. Sillä ei tuntunut olevan minkäänlaista merkitystä, millainen tuleva aviomieskandidaatti on. Tärkeintä oli, että nainen käytökseltään, ominaisuuksiltaan ja toiminnaltaan miellyttäisi miehiä ja sillä tavalla tavoiteltu avioliittokin tulisi mahdolliseksi.

Avioliiton onnistuminen oli enemmän naisen kuin miehen vastuulla. Se käy ilmi esimerkiksi *Y-*lehdessä julkaistussa pitkässä artikkelissa, jossa käsitellään avioliittoa. Artikkelin mukaan naisen täytyi ottaa vastuu avioliiton onnellisuudesta, eikä odottaa aviomiehen olevan ”nuoruuden unelmien prinssi”. Naisen tehtävä oli myös myötäillä aviomiestä merkityksettömissä asioissa ja ilmaista oma kantansa vasta pakon edessä tärkeissä kysymyksissä. Silloinkin naisen tuli sanoa mielipiteensä lempeydellä ottaen huomioon miehen tunteet. Epäonnistuneissa avioliitoissa naisen oli syytä suhtautua asiaan tyyneydellä ja keskittää huomionsa lapsiin, mikäli sellaisia avioparilla oli. Kirjoituksessa varoitettiin vielä, että monesti aviomiehen ”menettäminen” oli naisen omaa syytä. Pohjimmiltaan miehet olivat kuin lapsia, jotka kaipasivat huomiota. Miehen lähteminen tai uskottomuus oli vain luonnollinen seuraus, jos vaimo ei ollut ymmärtänyt kehua ja helliä miestänsä.¹⁰⁸

2.2. Äitiys – naisen kutsumus ja kunniatehtävä

Meidän täytyy rakentaa uusi SUOMI; vanha on mennyt sirpaleiksi. Me olemme heränneet siitä unesta, jonka mukaan kaikki oli hyvää ja onnellista. Yht’äkkiä me havaitsimme edessämme ammottavan kuilun, joka oli täynnä laittomuutta, väkivaltaa, murhia, raakuutta ja julmuutta.

Kenessä syy? Kaikissa. Ei mikään yhteiskuntaluokka, ei kukaan yksityinen voi tekeytyä syyttömäksi. – –

Mistä me saamme varmimman ja lujimman perustusaineen? *Lapsista*. Se on se rakennusaine, josta uusi ja parempi Suomi on luotava.¹⁰⁹

Suomen Naisessa julkaistussa kirjoituksessa mainostettiin uutta *Koitto*-lehteä, mutta kirjoituksen alkuosa puki sanoiksi monien nousevan sivistyneistön naisten näkemyksiä sisällissodasta selviämiseen. Jokin oli mennyt pahasti pieleen, kun kansalaiset olivat joutuneet taisteluun toisiaan vastaan. Tästä tilasta ei ollut muuta poispääsyä kuin kouluttaa tuleva sukupolvi sivistyneistön omien ihanteiden, isänmaallisuuden, korkean moraalien ja uskonnollisuuden, mukaan. Tässä työssä äideillä oli keskeinen rooli, olivathan juuri äidit kodista ja lapsista enemmän vastuussa kuin miehet. Siksi koko valtion tulevaisuus riippui äideistä, minkä vuoksi sivistyneistön ja keskiluokan naiset Suomessa

¹⁰⁷ *Y. Revista para la mujer* 2/1939, ”Consejos” [Vinkkejä].

¹⁰⁸ *Y. Revista para la mujer* 3/1939, Amelia Casas ”El matrimonio” [Avioliitto].

¹⁰⁹ *Suomen Nainen* 3.10.1918 (19), ”Uutta Suomea rakentamaan!”

ja Espanjassa kiinnittivät paljon huomiota siihen, millaisia ihanteellisten äitien tulisi olla. Nopeasti kävi myös selväksi, että kansan parantamiseksi tuli erityisesti työväenluokan naisia valmentaa ja ohjeistaa äitiydessä. Asioiden nykytila ei ollut kehuttava, vaan paljon valistustoimintaa vaadittiin.

Avioliiton tarkoituksena oli tietenkin perheen perustaminen, joka oli myös yhteiskunnallinen vastuutehtävä. Esimerkiksi Suomalaisen puolueen suuresti arvostama Snellman näki perheen kollektiivina, joka pohjimmiltaan tuki valtion olemassaoloa ja tulevaisuutta.¹¹⁰ *Suomen Naisessa* pohdittiin, tulisiko valtion palkita suuria perheitä, sillä olivathan ne Suomelle kunniaksi. Lisäksi lehdessä todettiin, että olisi keksittävä keinot pikkulapsikuolleisuuden laskemiseksi.¹¹¹ Francon diktatuuri todella tuki suuria perheitä, sillä sen ideologian kulmakiviä oli syntyvyyden kasvattaminen. Valtio esimerkiksi alkoi myöntää niin kutsuttuja ”avioliittolainoja”¹¹² nuorille pareille perheen perustamisen tueksi. Takaisin maksettavaa lainasummaa vähennettiin jokaisen syntyneen lapsen kohdalla.¹¹³ Nämä valtioiden poliittiset toimet ja suomalaisten naisten pohdinnat kytkeytyivät osaksi laajempaa yleiseurooppalaista ajattelumallia, jossa väestönkasvun tyrehtymisestä ja lapsikuolleisuudesta kannettiin suurta huolta. Valtioiden mahdin nähtiin pienenevän, jos väestön koko pieneni. Erittäin huolestuttavana esimerkkinä tällaisesta taantuvasta valtiosta pidettiin Ranskaa.

Vaikka lapsia kaivattiin lisää, niitä toivottiin erityisesti keskiluokkaisiin perheisiin. Johanna Annola havaitsi tutkimuksessaan, että aviottomien lasten äidit joutuivat usein köyhäinhoidon piiriin 1900-luvun alkupuolella, sillä heitä pidettiin moraalittomina ja heidän kykyjään kasvattaa lapsiaan kunnolla epäiltiin.¹¹⁴ Työväenluokan kasvavaa kokoa pidettiin jopa uhkatekijänä keskiluokan parissa. Erityisen huolestuttava ilmiö olivat kaikki normista poikkeavat perheet, kuten esimerkiksi yksinhuoltajaäidit. Heitä pidettiin siveettöminä ja ”langenneina” naisina. Väestönkasvun toivottiin siis toteutuvan esimerkillisissä perheissä, sillä huonojen aatteiden katsottiin ”tarttuvan” väärässä ympäristössä kasvaneisiin lapsiin. Käsittelen tätä teemaa enemmän seuraavissa luvuissa, mutta keskiluokkaisen perheihanteen ymmärtämiseksi on tärkeää käsittää, että se oli luonteeltaan myös poissulkeva. Ihanne oli käytännössä mahdollinen vain keskiluokalle, joten ihanteen ulkopuolelle sulkemisella perusteltiin myös yhteiskunnan muiden ryhmien, kuten esimerkiksi työväenluokan, moraalittomuutta ja kelvottomuutta.

Keskiluokkaisen tai nousevan sivistyneistön naisen tärkein tehtävä yhteiskunnassa oli olla äiti, mikä käy ilmi koko aineistostani. Itse asiassa tutkimani naiset näkivät äitiyden naisen elämää määrittävänä

¹¹⁰ Häggman 1994, 12.

¹¹¹ *Suomen Nainen* 8.11.1919 (35), ”Väestökysymys. III. Suomi”.

¹¹² Avioliittolainat eivät olleet Francon keksintö, vaan niitä olivat soveltaneet jo aiemmin Mussolini ja Hitler. Offen 2015, 432.

¹¹³ Richmond 2003, 20.

¹¹⁴ Annola 2011, 191.

tekijänä jopa siinä määrin, että elämä ennen lapsia oli monin tavoin henkisesti ja fyysisesti äitiyteen valmistautumista. Äiteinä naisilla oli kunniatehtävä seuraavan sukupolven kasvattamisessa kunnollisiksi ja isänmaallisiksi kansalaisiksi. Jos nainen ei syystä tai toisesta saanut itse lapsia, hänen oli mahdollista toteuttaa äidillistä hoivaviettiä toimimalla yhteiskunnallisena äitinä, eli esimerkiksi työskentelemällä sairaanhoitajana, opettajana tai orpokodin johtajattarena. Käsittelen yhteiskunnallista äitiyttä luvussa neljä, joten tässä kohtaa syvennyn vain biologiseen äitiyteen ja sen merkityksiin tutkimilleni naisille.

Seija-Leena Nevala-Nurmen mukaan 1800–1900-luvuilla äidin rooli oli erittäin keskeinen suomalaisen perheen rakentamisessa, mutta äitiyden tehtävät eriytyivät yhteiskuntaluokittain.¹¹⁵ Johanna Annola puolestaan on kuvannut, kuinka yhteiskunnallinen äitiys oli vain naisasianaisista koostuneen eliitin ja keskiluokan naisten tehtävä. Tavalliselle kansalle äitiyden yleisin muoto oli perheenemännän rooli ja lasten kasvattaminen mahdollisimman hyvin keskiluokan ihanteita ja ohjeita seuraten. Äitiysmyytti syntyi siis keskiluokan naisten laajentaessa olemassa olevia sukupuolirooleja, ja sitä yritettiin siirtää alemmille yhteiskuntaluokille eliittijohtoisesti.¹¹⁶ Tutkimani naiset ottivat valtion ylläpitämän äitiysmyytin omaan käyttöönsä ja hyödynsivät sitä oman toimintaympäristönsä laajentamisessa. Äitiyden ulottamisella yhteiskuntaan keskiluokkaiset naiset mahdollistivat itselleen yhteiskunnallisen toimintaympäristön kodin ulkopuolella. Korostamalla äitiyden merkitystä nämä naiset samalla loivat itselleen uusia mahdollisuuksia toimia vallitsevien sukupuoliroolien raameissa, mutta samalla venyttäen omaa toimintaympäristöään. Äitiyden korottaminen yhteiskunnalliseksi vastuuksi nosti naisten asemaa kansalaisina.

Jo Topelius oli 1800-luvulla vedonnut suomalaisiin naisiin, jotta he toteuttaisivat kunniatehtävänsä äiteinä mahdollisimman hyvin. Topeliuksen mielestä äitiyteen liittyi suuri yhteiskunnallinen tehtävä, sillä vain äidit pystyivät sydämensä avulla kasvattamaan lapsista isänmaallisia.¹¹⁷ Lasten kasvatus kuului ensisijaisesti äideille, eikä sitä tullut jättää yhteiskunnan eli koululaitoksen harteille. Sekä espanjalaiset että suomalaiset naiset muistuttelivat tästä velvollisuudesta lukijoitaan.¹¹⁸ Lasten oikeanlainen kasvatus oli erittäin tärkeää, sillä ”kodista ihmislapsi saa sisäisen olemuksensa ytimen, siveellisen ryhtinsä, ja kodista myös perii turmeluksen siemenet, joita ei voida hävittää taitavimmankaan koulukosketuksen avulla”.¹¹⁹ Kotien kunnollisuus oli siis keskiluokkaisten naisten mielessä kohtalon kysymys. Muistutuksissa äitien kasvatusvastuusta piili ajatus, että koulutuksen tuli

¹¹⁵ Nevala-Nurmi 2012, 45.

¹¹⁶ Annola 2011, 71.

¹¹⁷ Helén 1997, 137.

¹¹⁸ *Y. Revista para la mujer* 9/1939, Consuelo Gil de Franco ” ¡Al colegio!” [Kouluun!]

¹¹⁹ *Suomen Nainen* 15.3.1919 (10), ”Kotien osuus kasvatustyössä”.

lähteä kotoa. Tärkeintä koulutusta lapselle oli oikeanlaisen arvoperustan omaksuminen, mikä ei onnistunut enää koululaitoksessa, jos kodissa oli itänyt ”turmeluksen siemen”.

Falangin ideologiassa äideillä oli erityisen pyhä asema, jota tuki katolisen kirkon asenteet naisten roolista yhteiskunnassa. Myös Sección Femenina julkaisi lehdissään monia johtavien falangistien kirjoituksia, jotka käsittelivät äitiyttä. Falangisti ja toimittaja Edgar Neville tarkasteli ”Kirjeitä tovereille” -kirjoituksessa lasten kasvatuksen kokonaisvaltaisuutta. Hänen mukaansa naisten harteilla oli koko maan kouluttaminen jossain sellaisessa, mitä ei voi lukea oppikirjoista. Lapsen kasvatusta ei ollut vain hoitamista ja käytöstapojen opettamista, vaan äitien tuli ensisijaisesti opettaa lapsille hyvää ihmisyyttä. Kirjoituksen lopuksi Neville vielä muistutti naisia hymyilemään, sillä ”se ei maksa mitään”, ja sitä paitsi ”aasin vakavuus ei vie minnekään”.¹²⁰ Kirjoituksessa toistetaan sama näkemys kuin *Suomen Naisessa*. Hyvä ihmisuus sai alkunsa erityisesti kotikasvatuksesta ja siveellisen, isänmaallisen ja uskonnollisen vakaumuksen omaksumisesta jo lapsuudessa. Mielenkiintoinen on myös tekstin lopetus kehoitukseen hymyilemisestä. Erityisesti Sección Femenina korosti sitä, että naisten tuli ylläpitää yhteiskunnassa iloista ja positiivista ilmapiiriä vaikeina aikoina. Naisten tuli olla reippaita ja kohottaa siten myös miesten mielialaa. Korostus varmasti osittain johtuu kulttuurierosta, sillä espanjalaiset eivät ole niin melankoliaan taipuvainen kansakunta kuin suomalaiset, mutta silti on mielenkiintoista, miksi Neville varoittaa naisia juuri ”aasin vakavuudesta”.

Sari Salinin mukaan aasiin eläimenä liitetään mielikuvia tyhmyydestä ja yksinkertaisuudesta. Keskiajalla ja renessanssin aikana kirkossa oli tapana pilaillla järjestämällä ”aasimessuja”, joissa hienosti loimitettu aasi tuotiin sisälle kirkkoon. Myös kansa eläytyi papin saarnaan kiljahtelemalla aasin tavoin. Tämän tavan vuoksi aasille on syntynyt eläimenä myös narrimainen asema. Koska aasia pidettiin kristinuskossa syntisenä eläimenä, aasimessujen nurinkuruus vahvisti kirkon asemaa.¹²¹ Aasin vakavuudella Neville halusi sanoa, että vakava nainen oli itse asiassa naurettava ja yksinkertainen. Harmittomalta kuulostavaan huomautukseen sisältyi suuri opetus: tunteellisempänä osapuolena nainen ei ollut vahvoilla järkevässä ajattelussa eikä vakavissa asioissa, joten iloton ja vakava nainen teki itsestään aasin. Vakava nainen oli nurinkurinen ilmiö; narri, joka ei ymmärtänyt osaansa. Naisen ei tullut yrittää olla vakava, vaan sen sijaan lempeä, iloinen ja tunnelmaa nostattava, millä tavoin hän toteutti hoivaavan ja epäitsekkään sukupuolen roolia yhteiskunnassa.

Sekä suomalaiset että espanjalaiset naiset ajattelivat, että tyttöjä oli jo nuoruudesta lähtien valmisteltava äideiksi. Naisten tuli esimerkiksi huolehtia fyysisestä terveydestään sopivan ravinnon, runsaan raikkaassa ilmassa oleilun ja voimistelun avulla. Erityisesti Sección Femenina kannusti

¹²⁰ Y. *Revista para la mujer* 6/1938, ”Cartas a las camaradas” [Kirjeitä tovereille (naisille)].

¹²¹ Salin 2013, 162–164.

jäseniään kehittämään itseään ja tyttäriään vahvoiksi äideiksi. Järjestön lehden melkein jokaisessa numerossa ilmestyi ”Ruumiinkulttuuri” -palsta, jossa jaettiin heti heräämisen jälkeen raikkaassa ilmassa tehtäviä venyttely- ja voimisteluharjoituksia. *Y-lehti* jakoi myös runsaasti ravintoon ja taudeilta suojautumiseen liittyviä ohjeita. *Suomen Nainen* käsitteli enemmän tarvetta kouluttaa naisia ja hankkia naisille henkistä pääomaa. Ero selittyy sillä, että *Y-lehti* oli suunnattu valtakunnalliselle yleisölle, oppaaksi kaikille Espanjan naisille naisen roolista uudessa yhteiskunnassa. Lehden julkaisemisella oli siis myös propagandistinen motiivi. *Suomen Nainen* taas oli suunnattu verrattain pienelle lukijakunnalle sivistyneitä ja saman arvopohjan jakavia naisia.

Ruumiillisuus eli hygienia, terveydenhuolto ja liikunta olivat olleet keskiluokan kasvavan huomion kohteina jo 1800-luvulta saakka. Terve ruumis edesauttoi myös sielun siveellisyyttä ja moraalisuutta. Kurinalaisen ja yhdenmukaisen ihmisihanteen kautta luotaisiin lopulta myös järjestelmällinen yhteiskunta.¹²² 1800-luvulla moraalit ja terveys yhdistettiin toisiinsa, minkä vuoksi esimerkiksi kaupunkien köyhälistö alettiin nähdä sekä moraalisena että terveydellisenä uhkana. Vielä 1800-luvulla tautien ajateltiin leviävän ”pahan ilman” välityksellä, eli sairastuneet saastuttivat lähiympäristönsä. 1900-luvulle tultaessa tieteentekijät oppivat eristämään tauteja aiheuttavia bakteereja laboratorioissa. Tautien ymmärrettiin leviävän tarttumalla ihmisestä toiseen, mikä aiheutti terveysvalistuksen vyöryn. Yksilöihin alkoi kohdistua odotuksia henkilökohtaisesta hygieniasta ja elinympäristön puhtaudesta, jotta basillit eivät päässeet pesiytymään ihmisten keskuuteen. Samalla kansalaisaktivismiä alkanut valistustoiminta alkoi siirtyä valtioiden vastuulle.¹²³ Tutkimukseni ajoittuu ajankohtaan, jolloin valtioiden vastuu kansalaisten terveydestä ei ollut vielä vakiintunut. Siksi esimerkiksi lapsikuolleisuuden estäminen loi tarvetta kansalaislähtöiselle yhteiskunnalliselle toiminnalle, joka luontaisesti sopi hyvin juuri naisille. Tätä toimintaa ei myöskään nähty poliittisena, koska terveyden edistäminen ei ollut vielä vakiintunut valtion vastuulle.

Vuonna 1938 *Y-lehdessä* julkaistiin Espanjan kuninkaallisen akatemian (*Real Academia*) lääkärin artikkeli ”Tulevat äidit”, jossa varoitettiin äitejä vahtimaan erityisen tarkasti nuoria tyttöjä silloin, kun heidän kuukautisensa alkoivat. Kirjoituksen mukaan herkässä iässä olivat erityisesti noin 14-vuotiaat tytöt. Moraaliset tai fyysiset puutteet tässä nuoruuden murroskohdassa voisivat vaikuttaa myöhemmin kohtalokkain seurauksen tytön tuleviin lapsiin. Tyttöjen tuli saada ravinnosta riittävästi vitamiineja, rautaa ja kalsiumia sekä ulkoilla raittiissa ilmassa ja huolehtia hygieniasta peseytymällä päivittäin. Tarttuvia sairauksia, kuten tuberkuloosia, oli erittäin tärkeää varoa tässä herkässä iässä.¹²⁴ Kirjoituksessa näkyy, kuinka 1930-luvun Espanjassa terveyttä ei enää nähty pelkästään yksilön

¹²² Siironen 2012, 80.

¹²³ Helén 1997, 64–65.

¹²⁴ *Y. Revista para la mujer* 3/1938, ”Futuras madres” [Tulevat äidit].

asiana. Nuorien tyttöjen terveyden vaaliminen oli tärkeää valtion väestönkasvun turvaamisen vuoksi. Vastuu tyttöjen kunnollisuudesta ja terveydestä kuului äideille. Mielenkiintoista oli myös, että nuoruudessa podettujen sairauksien lisäksi moraaliset puutteet tässä iässä saattoivat lääkärin mukaan vaikuttaa tuleviin lapsiin. Taustalla vaikutti uskonnollinen arvopohja, jonka mukaisesti Jumala saattoi rangaista ihmistä synneistä.

Äitiydellä oli suuri yhteiskunnallinen merkitys sisällissotien jälkeen, ja tutkimani naiset halusivat korostaa ja vaalia tuota merkitystä. Siksi *Suomen Nainen* -lehdessä käytiin vuonna 1919 keskustelua kansallisen äitienpäivän perustamiseksi amerikkalaisten mallin mukaisesti. Ensimmäisenä äitienpäivän perustamista ehdotti Kotikasvatusyhdistys, joka kuvaili äitien merkitystä kirjoituksessaan seuraavasti: ”Äiti sana, miten arvokas ja mieltälämmittävä se on jokaiselle kodin jäsenelle. Onhan äiti kodissa kaiken keskus, kodin lämmittävä ja eloa uhkuva sydän, jota vailla ollen koti vain harvassa tapauksessa kodilta tuntune. Koti ilman äiti on usein kylmä ja iloton paikka maailmassa, sillä kukaan ei kykene täyttämään sitä tyhjää tilaa, minkä äidin poismeno kodissa synnyttää.” Elokuussa julisti Kotikasvatusyhdistys, että tästä lähtien äitienpäivää vietettäisiin toukokuun kolmantena sunnuntaina, mutta ensimmäisenä vuonna äitien kunniaksi juhlittaisiin poikkeuksellisesti syyskuun toisena sunnuntaina. Naisia kehoitettiin järjestämään jokaisessa kylässä juhlatilaisuus, johon äidit kutsuttaisiin kunniavieraisiksi.¹²⁵

Ensimmäisen äitienpäivän juhlallisuuksia esiteltiin lehdessä julkaisemalla muun muassa otteita kirjailija Anni Kasteen Mikkelissä pitämästä puheesta, jossa oli melkoisen kipakka sanoma lehden yleiseen linjaan verrattuna:

Kahlittu, syrjänsyötty, vailla sananvaltaa kaikissa kodin ulkopuolella olevissa asioissa. Vajavaltainen olento, jonka eteen perinnäistavat, laki ja erinäiset uskonnokappaleet ovat rakentaneet barrikadin, katusulun, sellaisen, että on kulunut vuosisatoja, ennenkuin sen ylitse on päästy ja siihen kerätty arvoton romu on tiepuoleen raivattu.

Nyt, kun vapaampi, oikeudenmukaisempi aika tekee tuloaan, ja äidit isien rinnalla saavat järjestellä oloja yhteiskunnassa, nyt voi luottaa siihen, että korjausta kaipaavat epäkohdat nopeammin ja huolellisemmin parannetaan. — —

Äidit, te ette väsyneet, kun aikojen hämärästä asti, monin tavoin kahlittuina, jopa ihmisarvoakin vailla hoivasitte, suojasitte ja kasvatitte lapsianne.¹²⁶

Kasteen näkemyksen mukaisesti äideillä oli merkittävästi annettavaa koko yhteiskunnalle. Hänestä äitien rooli yhteiskunnassa oli ollut liian vähäinen perinteiden, uskonnon ja lainsäädännön esteiden vuoksi. Äitien roolilla yhteiskunnassa viitataan naisten poliittisiin oikeuksiin. Äitien astuminen politiikan areenoille tarkoitti Kasteelle sitä, että yhteiskunnalliset epäkohdat tulivat jopa miehiä

¹²⁵ *Suomen Nainen* 26.4.1919 (15), ”Äitienpäivä”; *Suomen Nainen* 16.8.1919 (24–25), ”Äitien päivää viettämään”.

¹²⁶ *Suomen Nainen* 27.9.1919, ”Äidin rakkaus”. Kirjailija Anni Kasteen puhe 14.9.1919 Mikkelin äitienpäivän juhlassa.

paremmin korjatuiksi. Tarkoittiko Kaste tällä sitä, että miehet eivät olleet kiinnittäneet huomiota joihinkin naisille tärkeisiin epäkohtiin, vai pitikö hän naisia pätevämpinä poliittisiksi toimijoiksi? Sitä voimme vain arvailla, mutta Kaste pitää selkeästi äitien arvostamista tärkeänä. Olivathan äidit jaksaneet jopa vailla ihmisarvoa suorittaa kunniallista kasvatustehtäväänsä, joten oli jo korkea aika suoda äideille heille kuuluva kunnia. Mielenkiintoista on myös, että Kaste ei puhu naisista yleensä, vaan nimenomaan perheellisistä naisista. Hänestä äitien paikka on selkeästi myös yhteiskunnallisissa tehtävissä.

Sección Femenina toi ilmi äitiyden tärkeää merkitystä yhteiskunnassa esimerkiksi julkaisemalla artikkeleja, joissa käsiteltiin naisten vaikutuksia suurmiehiin. Lehdessä esiteltiin esimerkiksi José Antonio Primo de Riveran Casilda-äiti ja María-täti. Jälkimmäinen käytännössä kasvatti Primo de Riveran perheen lapset, sillä heidän äitinsä Casilda menehtyi synnyttäessään sisaruskatraan nuorinta veljeä. Lukijoille kerrottiin, että José Antonion erityislaatuisten ominaisuuksien takana oli hänen perheensä naisilta saama rakkaus ja loistava kasvatusta.¹²⁷ Myös Pilar Primo de Rivera toi myöhemmin esille äitinsä kuoleman esimerkkinä täydellisestä epäitsekkyudesta ja omistautumisesta avioavaimon velvollisuudelle. Lääkärit olivat nimittäin neuvoneet perhettä jo ensimmäisen lapsen syntymän kohdalla välttämään uusia raskauksia, sillä Casildan terveys oli hyvin heikko. Siitä huolimatta perheeseen syntyi vuoden välein uusi lapsi, kunnes kuudennen lapsen syntymän kohdalla Casilda kuoli lapsivuoteeseen. Pilar piti äitinsä kuolemaa kunniallisena, sillä hän oli jatkanut naisellisen velvollisuutensa toteuttamista tiedostaen siitä omalle hengelleen aiheutuvat riskit.¹²⁸

Äitiys on naisen päätehtävä, joten kummassakin lehdessä omistetaan paljon palstatilaa lastenhoidolle. *Y. Revista para la mujer* -lehti jakoi vinkkejä siihen, miten lapsen syntymään tulisi varautua, ja mitä asioita kotona olisi hyvä olla vastasyntyntä varten.¹²⁹ Toisessa lehdessä neuvottiin äideille toimintaohjeita, jos lapselle sattuisi tapaturma kotona. Tapaturmat olivat yleisiä erityisesti kesäaikaan, joten äidin piti heti antaa ensiapua, oli sitten kyseessä myrkytys tai murtuma. Kirjoituksessa kuitenkin painotettiin, että ammattiavun hankkiminen oli ensisijaisen tärkeää. Vanhempien ei tullut yrittää hoitaa tapaturmia, jos he eivät varmasti tieneet, kuinka toimia.¹³⁰ Suomalaisia naisia taas kehoitettiin tilaamaan Arvo Ylpön lapsen hoitoa käsittelevä ohjekirja valtion kotitaloustoimikunnalta täysin ilmaiseksi.¹³¹ Tällainen sisältö lehdissä pyrki opastamaan ja valistamaan naisia äitiydessä. Koska yläluokalla ja porvaristolla oli ollut tapana käyttää lastenhoitajia

¹²⁷ *Y. Revista para la mujer* 7–8/1938, ”Dos influencias sobre el carácter de José Antonio” [Kaksi vaikutusta José Antonion luonteeseen].

¹²⁸ Fernández Jiménez 2008, 32–33.

¹²⁹ *Y. Revista para la mujer* 5/1938, ”Cuando llegue bebé” [Kun vauva saapuu].

¹³⁰ *Y. Revista para la mujer* 8/1938, ”Consejos medicos” [Lääketieteellisiä neuvoja].

¹³¹ *Suomen Nainen* 13.9.1919 (27), ”Pikkulapsenhoidon neuvoja kansalle”.

vielä edellisellä vuosisadalla, myös oman viiteryhmän äitien valistaminen nähtiin tarpeellisena. Käytännönläheisillä vinkeillä pyrittiin esimerkiksi vähentämään lapsikuolleisuutta ja tarttuvia tauteja.

Sección Femenina suhtautui ympäröivää yhteiskuntaa suopeammin naisten kouluttautumiseen, sillä järjestö näki koulutuksen keinona antaa naisille parempia valmiuksia toimia lastensa kasvattajina. Koulutusmyönteisyys ei siis johtunut esimerkiksi siitä, että järjestö olisi halunnut hyödyntää naisten älyllistä potentiaalia yhteiskunnan hyväksi. Järjestön mielestä naisille oli annettu äänioikeus ennen koulutusta, mikä oli vaikuttanut sisällissotaa edeltäneeseen poliittiseen epävakauteen.¹³² Toisaalta koulutusmyönteinen linja oli jatkumoa katolilaiselle naisasialiikkeelle, jonka keskeisiä tavoitteita oli naisten koulutuksen parantaminen. Naisten ideologinen kasvatus oli tärkeää, jotta espanjalaislapset omaksuisivat kotoa saakka valtion virallisen ideologian. Toisaalta kodin talouden hoitamisen kannalta oli kriittistä, että jokainen nainen osasi edes jotenkuten lukea ja laskea. Kouluttamattomat äidit eivät pystyneet avustamaan lapsiaan koulunkäynnissä, mitä pidettiin äideille kuuluvana tehtävänä. Naisten koulutuksella oli siis monia käytännöllisiä, suoraan perhe-elämään liittyviä etuja, minkä vuoksi Sección Femenina oli sen kannalla.

2.3. Kodin ja kansakunnan sielu

Suomen Naisessa julkaistiin vuonna 1919 pitkä kirjoitus, jossa tunnustetaan, että pula-ajan vuoksi kotitalouden pyörittäminen on ollut tavallista haastavampaa. Kirjoittajan mielestä tämä ei kuitenkaan ole syy valittaa: ”Perheen äiti! Et voi uskoa, miten kiitollisina ja ihaillen sinua vielä jo vuosia nurmen alla nukuttuasikin omaisesi muistaisivat, jos sinusta heille jäisi kuva iloisesta, rohkaisevasta ja kaikkia valittamatta kestävästä kodin keskuksesta!”¹³³ Yksi yllättävä havainto tutkimuksessani on ollut, kuinka vahvasti naisten nähdään kannattelevan koko yhteiskuntaa henkisesti. Koko kansan moraalinen ja siveellinen tila tuntuu lähtevän naisten toiminnasta ja perheiden henkisestä tilasta. Osittain myös isänmaallisen ilmapiirin ylläpitäminen on ensisijaisesti naisten vastuulla. Tässä alaluvussa pureudun tähän näkökulmaan tarkemmin.

1800- ja 1900-lukujen vaihteessa sivistyneistö aloitti Suomessa moraalireformiksi kutsutun prosessin, jossa se yritti ajaa koko yhteiskunnalle tiukempia moraalisia ihanteita ja siveellisyyksityksiä. Tavoitteena oli esimerkiksi sukupuolimoraalin tiukentaminen, prostituution kieltäminen ja prostituoitujen ”parantaminen” yhteiskuntakelpoisiksi. Yläluokan ja sivistyneistön naiset näkivät itsensä siveellisinä, minkä vuoksi he pitivät itseään tavallista rahvasta rationaalisempina ja henkisesti

¹³² Kebabze 2008, 116; Rabazas Romero & Ramos Zamora 2006, 46; Richmond 2003, 10, 109–110.

¹³³ *Suomen Nainen* 14.6.1919 (20–21), Elina Kanervio ”Pikku asioita”.

korkeampina. Yhteiskunnan siveellisyyden puolesta taisteleminen oli näille naisille pyhä tehtävä.¹³⁴ Espanjassa moraaliset uudistukset vietiin vielä pidemmälle. Francon hallinto yritti monin toimin estää, etteivät nuoret naiset ja miehet viettäisi yhdessä aikaa siveellisyyssyistä. Esimerkiksi helmikuussa juhlistava karnevaali kiellettiin ja tyttöjen ja poikien koulutus eriytettiin. Kumppanin valintaa ja seurustelua koskivat monenlaiset säännöt, ja jopa yhteydenpitoa oli syytä rajoittaa kihlauksen aikana, jotta nuoripari ei erehtyisi siveettömiin tekoihin ennen kirkon siunausta.¹³⁵

Tutkimani naiset ajattelivat, että yhteiskunta koostui loppu viimeksi kodeista. Sodasta nousevassa uudessa yhteiskunnassa oli naisten tehtävä varmistaa, että uusi yhteiskunta olisi sielultaan puhtoinen: korkeamoraalinen, isänmaallinen ja uskonnollinen. Vuoden 1939 alussa pidetyssä Sección Femeninan naisille suunnatussa suuressa kokoontumisessa järjestön johtohahmo Pilar Primo de Rivera asetti jo naisille tehtäviä sodan jälkeiselle ajalle. Puheessaan hän luki naisten vastuuksi miesten avustamisen erityisesti kotien ylevän hengen luomisessa ja Falangin ideologian juurruttamisessa:

Mutta meidän roolimme tässä tehtävässä on olla apuna eikä johtoasemissa, jotka kuuluvat vain miehille. Meidän velvollisuutemme on valmistaa kaikki toverimme siihen, että he oman kodin perustettuaan ja lapsia saatuaan osaavat painaa heille kirkaasti mieleen Falangin hengen, opettaa heidät seuraamaan Isä meidän -rukousta, kuten José Antonio opetti meidät, sekä saavat lapsensa tuntemaan samaa uskoa kuin tunsivat Kaatuneemme uhratessaan elämänsä iloisesti isänmaan hyväksi.¹³⁶

Tiina Lintunen on sanonut osuvasti, että 1900-luvun alussa naiset olivat yhteiskunnan moraalisia tukipilareita, joiden varassa koko yhteiskunta seiso. Naisten tehtävä yhteiskunnassa oli sukupuolensa vuoksi hoivaava ja suojeleva, minkä johdosta sotiminen ja väkivalta eivät kuuluneet naiselle.¹³⁷ Nationalismin tutkijat ovat huomauttaneet, että kansallisaatteessa perheellä on tärkeä symbolinen merkitys. Siksi myös naisten seksuaalisuus on tärkeä tekijä nationalistisissa valtioissa ja sitä yritetään usein myös kontrolloida valtiojohtoisesti. Koska nationalismissa naisen rooli on olla äiti, hänen harteillaan on koko perheen ja loppu viimeksi koko valtion kunnia. Nationalismissa kunnia on usein jotakin, minkä mies voi saavuttaa, mutta vain nainen voi menettää tai olla häpäisemisen kohteena.¹³⁸ Nationalismin vaikutus näkyy tutkimissani lehdissä selkeästi, sillä naisen yhdeksi tärkeimmäksi ominaisuudeksi nousi siveys. Voittajapuolia edustavien naisten näkökanta oli, että sisällissodasta nousevan yhteiskunnan tulisi olla moraalisesti sisällissotaa edeltänyttä yhteiskuntaa parempi.

¹³⁴ Annola 2011, 187.

¹³⁵ Di Febo 2003, 38.

¹³⁶ *Y. Revista para la mujer* 2/1939, ”Discurso de la delegada nacional camarada Pilar Primo de Rivera” [Kansallisen delegaatin Pilar Primo de Riveran puhe].

¹³⁷ Lintunen 2017, 19.

¹³⁸ Nagel 1998, 254–256.

Suomen Naisessa julkaistussa otteessa suomalaisen puolueen naisjärjestöjen vuosikokouksessa pidetystä puheesta voi huomata, kuinka korkeamoraalisen yhteiskunnan siemenet kylvettiin kodeissa. Kodit eivät olleet vain kattoja ja seiniä, vaan myös oikeanlaisen ilmapiirin, ”hengen”, syntypaikkoja:

Suomen valistuneitten naisten on ryhdyttävä taisteluun nykyään vallalla olevaa aineellisuuden ja villiintymisen tuhoisaa henkeä vastaan ja kohotettava ihanteiden lippu korkealle. Kansamme tulevaisuus riippuu paljon siitä, onnistummeko luomaan kotimme, ei vain viihtyisän mieluisiksi asunnoiksi, vaan myöskin siveellisen isänmaallisen hengen suojiksi.¹³⁹

Johanna Annolan mukaan 1800-luvulla äitien tehtäväksi tuli kodinhoidon lisäksi luoda kodeista ”siveyden ja harmonian tyyssija, jossa uudesta sukupolvesta kasvoi kunnan kansalaisia”. Sääty-yhteiskunnan murtuessa ihmisen arvon ja sivistyksen mitta ei ollut enää ulkomuoto, vaan hänen sisäinen sivistyneisyytensä. Tämä synnytti tarpeen kontrolloida käyttäytymistä. Yhteiskunnallinen muutos levisi yläluokista tavalliselle kansalle, jonka sivilisoiminen jäi naisten yhteiskunnalliseksi tehtäväksi.¹⁴⁰ Äitiyteen liitetty perheen moraalinvartijan rooli laajeni näin koko yhteiskuntaan. Naisille lankesi koko yhteiskunnan siveellisyydestä huolehtimisen tehtävä, koska miesten ajateltiin olevan luontoisesti heikompia moraaliltaan ja siksi myös alttiimpia paheille ja houkutuksille.

Historioitsija Susan R. Grayzel on tutkinut keskustelua ranskalaisista ja belgialaisista naisista, jotka tulivat ensimmäisen maailmansodan aikana raskaiksi saksalaisten raiskaamina. Julkisessa keskustelussa ja propagandassa näkyi selkeästi, miten vihollisen kajoamista naisiin pidettiin yhtä lailla hyökkäyksenä koko valtion ”puhtautta” vastaan. Toisaalta äitiyttä pidettiin niin tärkeänä tehtävänä, että monet halusivat saksalaisten uhriksi joutuneiden naisten pitävän odottamansa lapset. Äidin rakkauden katsottiin korjaavan ”raakalaisen veren” vaikutukset lapsessa ja mahdollistavan kunnolliseksi, isänmaalliseksi kansalaiseksi kasvamisen.¹⁴¹ Naisen moraalisen ylemmyyden katsottiin voivan parantaa huonoista aatteista saastuneita. Esimerkiksi yksinhuoltajaäideistä ja prostituoiduista puhuttiin ”langenneina naisina”, joiden kuitenkin uskottiin voivan tehdä parannuksen, jos he löytäisivät syvän uskon avulla uudelleen naisellisen korkean moraalinsa. Toisaalta äidin rakkauden parantavaan voimaan uskottiin sisällissotien jälkeen myös silloin, kun poliittisesti epäluotettavien perheiden lapsia saatettiin vaatia annettaviksi kasvatettavaksi ”oikeanlaisiin” perheisiin.

Tiina Lintusen mukaan valkoiset loivat sisällissodan aikana propagandistisen käsityksen punaisista äideistä epäonnistuneina. Samalla syntyi kuva oman puolen äideistä urheina ja moraalisesti

¹³⁹ *Suomen Nainen* 1.1.1918 (1), ”Suomalaisen puolueen naisjärjestöjen vuosikokous”. Ote Amanda Bruunin puheesta ”Nainen ja koti”.

¹⁴⁰ Annola 2011, 15, 164–165.

¹⁴¹ Grayzel 1999, 50–62, 84–85.

puhtoisina kasvattajina. Vastapuolen naiset taas haluttiin leimata erityisesti moraalisesti likaisiksi.¹⁴² Sekä *Suomen Naisessa* että *Y-lehdessä* selitettiin sisällissotien syttymistä aiemman yhteiskunnan siveettömyydellä ja erityisesti äitien epäonnistumisella kasvatustehtävässään. Tämän päätelmän vuoksi naiset näkivät niin tärkeänä kouluttaa parempia äitejä ja valistaa naisia kodin asioissa. Siveys ei tarkoittanut tässä yhteydessä ainoastaan seksuaalinormien mukaista käytöstä, vaan tutkijieni naisten ajattelussa siveellinen nainen noudatti sekä yhteiskunnan moraalikäsitteitä että kirkon siveellisyysopeja. Sivistyneistön mielestä nainen saattoi olla epäsiiveä myös silloin, jos hän rikkoi naisia koskevia käytösnormeja esimerkiksi käyttäytymällä miehisesti tai röyhkeästi.

Sivistyneistön naiset eivät nähneet, että ainoa vaara piili työväenluokassa. Sivistyneistön naisihanne oli luotu erottamaan niin kutsuttuja keskiluokan naisia myös yläluokan naisista. Niinpä nämä yhteiskunnallisesti aktiiviset naiset näkivät, että kaikkialla yhteiskunnassa, myös omien ja yläluokan parissa, oli itsekritiikin paikka sisällissodan jälkeen. *Suomen Naisen* pääkirjoituksessa otettiin asiaan selväsanainen kanta:

Yleensä: moraalit on kokonaan muuttunut. Mutta luettelemisesta se ei parane, eikä se parane siitäkään että alituisen toinen mustaa toistansa. Kansamme tarvitsee perinpohjaista herätystä nähdäkseen että siveellinen taso on luhistumassa yhä alemmalla, ja hetki vaatii, että korkeat siveelliset käsitteet ovat joka ainoalla alalla pantava entiseen kunniaansa. Eikä ole oikeutettua, että näin ajatellaan yksin punaisista. *Joka-ainaan* täytyy mennä omaan itseensä, siitä omaan yhteiskuntapiiriinsä ja vasta sitten on hän oikeutettu kääntymään laajemmalle alalle. Siveellistä mädännäisyyttä on tällä hetkellä kaikkialla, ja joka paikassa on se leikattava pois, olkoon sitten potilas missä yhteiskunnallisessa asemassa tahansa.¹⁴³

Suomen Naisen pääkirjoitus sohaisee selkeästi myös omaa pesää. Sisällissodan jälkeen suomalainen sivistyneistö harjoitti itsetarkastelua ja tuli siihen tulokseen, että kansan kurinalaisuutta ja määrätietoisuutta tulisi lisätä. Näitä piirteitä sivistyneistö ihaili myös saksalaisissa. Suomen kansan heikot ominaisuudet selitettiin kansakunnan kypsymättömyydellä. Konkreettinen muutos sotaa edeltävään aikaan oli, että aloitetut moraaliprojektit raittiusseuroista herätyskristillisyyteen ryhtyivät nyt kaikki valkoisen sateenvarjon alle ja leimallisesti valkoisen Suomen aatteiksi.¹⁴⁴ Sivistyneistö oli ihannoinut myös kansaa, mutta kypsymättömyyden vuoksi se näki kansan parhaan toteutuvan todennäköisemmin sivistyneistön kansalaistoiminnan ja valistuspyrkimysten kautta. Sisällissota oli iso järkytys siinä mielessä, että se tarkoitti sivistyneistölle holhottavien nousua

¹⁴² Lintunen 2014, 222–223.

¹⁴³ *Suomen Nainen* (6) 15.2.1919, ”Mitä hetki meiltä vaatii”, pk.

¹⁴⁴ Siironen 2012, 73.

kapinaan vanhempiaan vastaan. Kansan kehityskelpoisuus koki kolahduksen, ja osa sivistyneistöä kannatti kansan ”puhdistamista” kelvottomiksi koetuista aineksista.¹⁴⁵

Sekä espanjalaiset että suomalaiset naiset selittivät sisällissodan syttymistä yhteiskunnan moraalittomalla tilalla. Siinä missä miehet vastasivat syyllisten rankaisutoimista, naisten tuli puhdistaa kodit paheista ja vääristä aatteista valistustoiminnan avulla. *Suomen Naisessa* Tilma Hainari asettaa sisällissodan osaksi laajempaa kehitystä, jossa kansakunnan siveellisyys, hartaus ja moraali oli monelta osin lipsunut ja mahdollistanut siten aseellisen konfliktin syttymisen:

Jos lapsi imee maitoa sairaalta, taudin heikontamalta ja turmelemalta äidiltä, havaitaan pian minkälaiseksi tuo lapsi kehittyä. Kivulloseksi ja turmeltuneeksi kuten oli äitikin. Ainoastaan ani harvoissa tapauksissa tulee sellaisesta lapsesta täysin terve ihminen. — Ajatelkaamme aikaa noin 30–40 vuotta sitten. Silloin täytyivät kaikkialla maassa kirkot hartaista kuulijoista, rippikoulu otettiin vakavalta kannalta, aviopuolisot eivät halunneetkaan alkaa yhteiselämäänsä muuten kuin Jumalan siunaaman liiton kautta, avioerot olivat ihmeellinen tapahtuma, josta joskus kummana ja hyvin paheksuttavana kuultiin puhuttavan. Lapset kastettiin ja kodeissa ja kouluissa heitä koetettiin kasvattaa Jumalan pelkoon ja mahdollisimman suuriin hyveisiin.

Kuinka monet tässä maassa viime vuosina ovat pelänneet Jumalaa taikka edes hävenneet ihmisiä? Pieni murto osa. Ja missä arvossa on suuren joukon silmissä kristikansa ollut? Halveksittuna ja usein pilkattunakin. Suuri yleisö ja suuret kansanjoukot ovat asettuneet sellaiselle, kaikkea uskontoa ja kristillisyyttä vihaavalle kannalle, että sitä on ollut suru nähdä.¹⁴⁶

Kirjoituksen mukaan yhteiskunnan rappio lähti kodeista. Kun kodeissa ei uskottu Jumalaan, avioliittoon ja muihin valkoisen maailmankuvan rakennuspalasiin, se mahdollisti esimerkiksi työväenliikkeen pesiytymisen yhteiskuntaan. Siksi Suomi saattoi nousta sisällissodan moraalista ja materiaalisesta rappiosta vain rakentamalla kodit uudelleen. Sama ajatus toistui myös *Y*-lehden kirjoituksessa, jossa espanjalaisten naisten suureksi ja kunniaakkaaksi tehtäväksi nimetään ”sielun palauttaminen koteihin, jotka myös ovat joutuneet murhatuiksi”. Kirjoituksessa myös ehdotettiin, että kun kodit nyt joka tapauksessa tulisi rakentaa uudelleen, voisi niiden ulkomuotoon kiinnittää tarkempaa huomiota. Kirjoittaja otti kantaa myös naisen asemaan toteamalla, että nykyaikana naisella oli monia houkutuksia kodin ulkopuolella, eikä naisen paikka voi olla yksiselitteisesti kotona. Sen sijaan naisen tulisi löytää kultainen keskitie, kuinka olla moderni nainen, mutta samalla kotinsa sielu ja emäntä.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Siironen 2012, 24, 46, 48; Annola 2011, 241.

¹⁴⁶ *Suomen Nainen* 22.5.1918 (10), ”Kuinka on ollut mahdollista?”

¹⁴⁷ *Y. Revista para la mujer* 6/1938, ”Primor hogareño” [Kodikas kauneus].

Valkoisten näkökannasta työväestö oli ryhtynyt kapinaan venäläisten kiihotuksesta. Sodan jälkeen osaa punaisista pidettiin kuitenkin ”saastuneina” venäläisestä vaikutuksesta. Kiihkeimmät valkoiset epäilivät suomalaisen työväestön kunnollisuutta niin perustavanlaatuisesti, että esittivät vaatimuksia ”koko paiseen leikkaamisesta irti”.¹⁴⁸ Historioitsija Manuel Ortiz Heras on sanonut, että Espanjassa sisällissodasta luotiin kuva pyhänä ”ristiretkenä”, joka pelasti valtion tuholta ja kaaokselta. Myös Espanjassa selitettiin, että sisällissotaa käytiin ensisijaisesti ulkomaalaisia kommunisteja vastaan, eikä omia kansalaisia.¹⁴⁹ Selitykset heijastavat voittaneen osapuolen näkökantoja yhteiskunnasta laajemmin. Aseellisen konfliktin taustasyyn ulkoistaminen toiselle valtiolle teki sodasta oikeutetun. Lisäksi nimitykset vapaussota ja ristiretki ilmaisivat sodan pyhyyttä ja oikeutusta voittaneelle osapuolelle. Siksi tutkimissani lehdissä ymmärretään ankaria rankaisutoimia, vaikka niistä puhutaan vain rivien välissä miesten taakkana.

Suomen Naisessa Lyyli Sauli pohti, olisiko sisällissota ollenkaan syttynyt, jos kaikki naiset olisivat puhuneet miehilleen kauniita rauhan sanoja. Hänestä sota oli osittain seurausta naisten tyytymättömyydestä ja ainaisesta valittamisesta. Siksi naisen tuli ottaa tärkeä rooli uuden sukupolven kasvattamisessa ”rakkauden tekoihin”. Juuri äitien tuli juurruttaa rakkaus kanssaihmissä ja luontoa kohtaan kaikkien lasten mieleen. Kirjoituksensa Sauli päätti kehotukseen naisille: ”— Me kylvämme rakkautta, riennämme joka paikkaan, missä voimme sitä eloon elvyttää ja lastemme ja kanssaihmissemme sieluihin kylvää.”¹⁵⁰ Saulin analyysin takana oli ajatus naisesta moraalisesti ylempänä sukupuolena, jonka olisi pitänyt pystyä hillitsemään luonnoltaan kovempia miehiä ryhtymästä sotatoimiin. Sodan jälkeisen katkeruuden voittamisessa naisten rooli oli keskeinen.

Sección Femenina piti yhtenä naisten tärkeimmistä tehtävistä kodin ja perheen hygieniasta ja puhtaudesta huolehtimista. Säännöllinen siivous, hygienianormit ja ruumiista huolehtiminen ravinnon, luonnon ja liikunnan avulla loivat puitteet terveen perheen synnylle. Historioitsija Antonia Fernández Jiménez pitää tätä hygieniainnostusta selkeänä metaforana yhteiskunnan ”puhdistamiselle”. Puhtaissa kodeissa kasvaisi myös aatteellisesti oikeamielisiä kansalaisia, jotka veisivät Espanjan takaisin oikeille raiteille.¹⁵¹ Tämä ei ollut tavatonta muuallakaan Euroopassa, sillä 1880-luvun ja toisen maailmansodan välillä kaikkialla Euroopassa oltiin huolissaan vähenevästä väkiluvusta sekä kansan fyysisestä ja henkisestä vahvuudesta. Terveystieteiden edistämisestä tuli osa politiikkaa, johon kuului olennaisesti ”sairaiden” osien erottaminen yhteiskunnasta.¹⁵² Sairausten eristäminen näkyi niin prostituution säätelynä, mielisairaaloiden perustamisena kuin sivistyneistön

¹⁴⁸ Hentilä 2018, 44–45; Kekkonen 2016, 121.

¹⁴⁹ Ortiz Heras 2006, 182–183.

¹⁵⁰ *Suomen Nainen* (13–14) 10.7.1918, Lyyli Sauli ”Suomen naisen tehtävistä uutta Suomea luotaessa”.

¹⁵¹ Fernández Jiménez 2008, 224.

¹⁵² Helén 1997, 126–127.

pyrkimyksenä kouluttaa ja puhdistaa alempia yhteiskuntaluokkia ”huonosta aineksesta”. Tässä ajattelutavassa keskiluokan normien ja ihanteiden rikkominen rinnastettiin sairauteen, joka leviäisi ihmisestä ihmiseen oikean taudin tavalla. Moraalittoman käytöksen ei paitsi ajateltu voivan tarttua, vaan myös pahentua ajan kuluessa. Tässäkin asiassa siveettömyyteen suhtauduttiin kuin sairauteen, joka ilman oikeanlaista hoitoa saattoi pahentua peruuttamattomasti tai johtaa jopa kuolemaan.

Suomen Naisessa kirjoitettiin, että kodeista alkunsa saavat kiroilu ja siveettömyys voisivat johtaa pidemmällä tähtäimellä rikollisuuteen. Lisäksi nuori ikä ja päihtymys olivat rikollisuutta aiheuttavia riskitekijöitä, kun taas avioliitto vähensi herkkyyttä rikoksille.¹⁵³ Sección Femeninan lehdessä taas opetettiin siveettömyyden seurauksista sarjakuvan välityksellä, jossa kuvattiin ”hyvän” ja ”huonon” naisen elämäнкаaret. ”Huonon” naisen elämä lähti alamäkeen jo lapsena, koska hän vastusti vanhempiaan, paini poikien kanssa ja temppuili koulussa. Lopulta hän päätyi piiaksi, mutta ei tehnyt työtään kunnolla ja vakoili perhettään, minkä vuoksi nainen päätyi lopulta vankilaan. Pitkän ja kivisen elämän jälkeen nainen kuoli yksin kadulle. ”Hyvä” nainen taas teki kaiken keskiluokkaisten normien mukaisesti ja kuoli rakastavan aviomiehen ja lastensa ympäröimänä.¹⁵⁴ Sivistyneistön ihanteiden seuraaminen takasi menestyksen yksilön elämässä, kun taas siveettömällä elämäntavalla saattoi olla kamalat seuraukset. Kirjoituksissa näkyi myös sivistyneistön mustavalkoinen ajattelutapa, kuinka ihminen saattoi olla joko siveellinen tai siveetön, mutta minkäänlainen välimuoto ei ollut mahdollinen.

Naisten tehtävä oli myös ylläpitää positiivista henkeä vaikeilla hetkillä. Ensimmäisen maailmansodan aiheuttaman elintarvikepuulan aikana nimimerkki ”Iso-äiti” oli *Suomen Naisessa* huolissaan ruuan riittävydestä lapsille. Kirjoittaja pyysi äitejä säästämään nälkäisten lasten hermoja: ”Meidän äitien on, niin mahdottomalta kun tuntuneekin, oltava entistä rauhallisempia, iloisempia ja ystävällisempiä kodeissamme.”¹⁵⁵ Kummassakin lehdessä korostettiin kovasti naisten kykyä kestää vastoinkäymisiä ja surua. Erityisesti jos oli kyse uhrauksesta isänmaan edun hyväksi, naisten ylpeyttä ja rohkeutta korostettiin. Sección Femenina nosti usein esille sisällissodan aikana kuolleet järjestönsä jäsenet esimerkillisinä marttyyreinä isänmaan asian puolesta. Ehkä näillä kirjoituksilla haluttiin viestittää, että heikompana sukupuolena pidetyt naiset eivät murtuneet hankalien aikojen edessä, vaan kestivät sota-ajan vaikeudet ja läheisten menettämisen siinä missä miehetkin. Tämä käy ilmi esimerkiksi vuoden 1919 ensimmäisen lehden pääkirjoituksesta: ”Ilahduttavan uljaasti ovat Suomen naiset kantaneet runsaat osuutensa näitä raskaita taakkoja, kalliit uhrinsa antaneet. Ei missään ole kuulunut

¹⁵³ *Suomen Nainen* 29.11.1919 (38), Hellin Mustala ”Mitä nainen voi tehdä rikollisuuden vastustamiseksi”.

¹⁵⁴ *Y. Revista para la mujer* 8/1938 ”Vida de la mujer buena y la mala” [Hyvän ja huonon naisen elämät].

¹⁵⁵ *Suomen Nainen* 1.1.1918 (1), ”Lastemme hermoja hoitamaan”.

epätoivoista vaikerrusta, vaan äidit, morsiamet ja siskot ovat osoittaneet mitä yleisintä uhrimieltä. Isänmaan vapaus on vaatinut paljon ja saanutkin paljon.”¹⁵⁶

Myös falangistinaiset ottivat suru-uutiset vastaan pystypäin. Sisällissodan aikana *Y*-lehdessä julkaistiin kirjoitus äidistä ja tyttärestä, jotka olivat menettäneet perheen isän ja kaksi poikaa rintamalla. Lehdessä ihasteltiin, kuinka urheina naiset jatkoivat eteenpäin suuresta menetyksestä huolimatta. Perheen tytär oli esimerkiksi jatkanut työtään sairaalassa.¹⁵⁷ *Suomen Naisessa* kerrottiin 20-vuotiaasta sairaanhoitajasta, jonka kihlatun punaiset olivat murhanneet sodan aikana. Artikkelin mukaan sairaanhoitaja sai lohdutusta työstään, joka sai kirjoittajan Iida Yrjö-Koskinen toteamaan loppusanoiksi korkealentoisen lausahduksen: ”Epäitsekäs uhrautuva, ahkera työ, se on ainoa, joka haavamme parantaa”.¹⁵⁸ Kolmas vastaava esimerkki oli *Y*-lehden tarina nuoresta Conchita Barrechegurenista, joka kärsi koko elämänsä tuberkuloosista ja menehtyi siihen teini-ikäisenä. Hän oli harras uskovainen ja piti siksi kuolemaansa Jumalan tahtona. Kuolemansa lähestyessä hän lohdutti perheenjäseniään ja iloitsi itse taivaaseen pääsystä. Myöhemmin hänestä oli tuli pyhimys, juuri tytön vakaan uskon ja esimerkillisen asenteen vuoksi. Lehden mukaan ihmiset vaelsivat Conchitan kuolemansa jälkeen ulkomailta saakka hänen haudalleen.¹⁵⁹

Vastaavia naisten uhrautuvaisuutta ja rohkeutta vaikeuksien edessä korostavia esimerkkejä löytyy lisää aineistostani. Osittain näillä kirjoituksilla haluttiin tietysti korostaa naisten roolia sisällissodan aikana ja sen jälkeisessä yhteiskunnan jälleenrakennuksessa. Vaikka naisia ei ollut menehtynyt sodan seurauksena yhtä lailla kuin miehiä, naisten uhraus oli silti ollut suuri. Syvästi uskonnollisille falangisteille ja valkoisille kuolema saattoi näyttäytyä jopa positiivisessa valossa, pääsiväthän isänmaan asian puolesta uhrautuneet varmasti taivaaseen. Jälkeen jääneille jäi suuri vastuu tulevan yhteiskunnan parantamisesta. Lopulta kyse oli siitä, että naisten vastuulla ”sydämmellisempänä” sukupuolena oli kansakunnan ylevän hengen ylläpitäminen. *Suomen Naisen* pääkirjoituksessa vastuullinen tehtävä sanoitettiin seuraavasti: ”Kansan ydin on sen kodeissa. Ja kodit riippuvat suurimmaksi osaksi naisista. Mitä totuuksia, minkä maailmankatsomuksen haluat kylvää nuoriin mieliin, millaiseksi he pystyvät kasvattamaan nousevan polven, sellaiseksi muodostuu kansa. Syöpyköön tämä tieto elävänä itsenäisyyspäivää viettäessämme Suomen naisten mieliin.”¹⁶⁰

Y. Revista para la mujer -lehdessä julkaistiin usein kirjoituksia espanjalaisista monarkeista. Lehden perusteella Falangin suuresti kunnioittamien katolilaisten kuninkaallisten avioelämä ei ollut

¹⁵⁶ *Suomen Nainen* 11.1.1919 (1), ”Uuden vuoden mietteitä”, pk.

¹⁵⁷ *Y. Revista para la mujer* 9/1938, ”Dos mujeres de la Falange” [Kaksi Falangin naista].

¹⁵⁸ *Suomen Nainen* 22.5.1918 (10), ”Naisten toimintaa sodan aikana”.

¹⁵⁹ *Y. Revista para la mujer* 1/1939, ”La Flor de Granada. Conchita Barrecheguren” [Granadan kukkanen. Conchita Barrecheguren].

¹⁶⁰ *Suomen Nainen* 6.12.1919 (39), ”Suomen itsenäisyden päivä”, pk.

pelkästään auvoista, sillä kuningas Fernandolla oli useita rakastajattaria, mikä aiheutti hartaalle kuningattarelle Isabellalle suurta tuskaa. Isabella yritti hankkiutua eroon aviomiehensä rakastajattarista etsimällä näille hyviä avioliittoja hovista. Kirjoituksessa kuitenkin todettiin, että tehtyään voitavansa kuningatar osasi antaa anteeksi ja rakastaa aviomiestään entistä kiihkeämmin.¹⁶¹ Huomionarvoista on, että edes naiset itse eivät vaatineet miehiä huolehtimaan yhtä lailla yhteiskunnan siveellisyydestä. Esimerkiksi uskottomuutta katsottiin läpi sormien miesten kohdalla, vaikka periaatteessa uskonnolliset ja siveelliset vaatimukset koskivat yhtä lailla miehiä. Käytännön tilanne oli kuitenkin asia erikseen.

Espanjassa ennen toista tasavaltaa voimassa ollut lainsäädäntö paljasti, kuinka vahva kaksoisstandardi yhteiskunnassa vallitsi siveellisyysvaatimusten suhteen. Esimerkiksi pettämisestä kiinni jäänyt nainen voitiin tuomita vankilaan 2–6 vuodeksi. Mikäli aviomies päätyi tällaisessa tapauksessa tappamaan aviovaimonsa, rangaistuksena oli vain karkotus vähintään 25 kilometrin päähän tapahtumapaikasta määräajaksi, joka vaihteli kuudesta kuukaudesta kuuteen vuoteen. Jos nainen suoritti vastaavan intohimorikoksen, hän sai rangaistukseksi elinkautisen vankilatuomion. Sen sijaan uskottomia miehiä ei uhannut mikään rangaistus, ellei tekoon sisältynyt erittäin paheksuttavia piirteitä.¹⁶² Naisen sortumisesta intohimorikokseen rangaistiin erityisen ankarasti, sillä naisen empaattisena ja moraalisesti korkeampana osapuolena ei olisi pitänyt antaa kostonhimolle valtaa. Siveellisyyden vaaliminen oli ainoastaan naisten vastuulla, ja rangaistuksetkin koskivat pääasiassa naisia. Rietastelevaa, naimisissa olevaa miestä saatettiin kyllä paheksua, mutta tilanne oli kuitenkin aivan toinen kuin hurskautensa hylänneen aviovaimon kohdalla. Joka tapauksessa miehen siveettömät teot saatettiin jossain tapauksissa säilyttää jopa vaimon vastuulle. Olihan naisen tehtävä luoda kotiin siveellinen, kunnollinen henki, jonka vallitessa aviomieskin pysyisi kaidalla polulla.

Toisen tasavallan aikana Espanjassa keskusteltiin paljon siitä, että miehet tulisi tehdä vastuullisiksi esimerkiksi alkoholismien ja sukupuolitautilien aiheuttamista vaaroista. Francon hallinto kuitenkin ei nostanut tätä teemaa enää lainkaan esille, vaan vastuu siveellisyydestä ja kansakunnan rodullisesta kunnollisuudesta kasattiin yksinomaan naisten harteille.¹⁶³ Myös Suomessa siveettömät teot yhdistettiin erityisesti naisiin, vaikka miehet olisivat yhtä lailla jääneet kiinni rysän päältä.¹⁶⁴ Siksi esimerkiksi *Suomen Nainen* kehotti nimenomaan lukijoitaan taisteluun viinapirua vastaan päätoimittaja Iida Yrjö-Koskisen kirjoituksessa, jossa alkoholin käytöstä maalattiin turmiollinen kuva: ”mikä onkaan sen inhottavampaa kuin että toisten ollessa nälkäkuoleman partaalla, toiset

¹⁶¹ *Y. Revista para la mujer* 3/1938, ”Escenario real” [Kuninkaallinen näyttämö].

¹⁶² Nash 1995, 16–17.

¹⁶³ Barrachina 2003, 78–79.

¹⁶⁴ Lintunen 2017, 56–57.

käyttävät viljaa myrkyin keittoon”.¹⁶⁵ Ongelmat alkoholin kanssa kuitenkin koskivat lähinnä miehiä, eivät niinkään nousevan sivistyneistön naisia. Koska siveys oli ensisijaisesti naisten ominaisuus, vastuu lakosi naisten harteille. Naisia kehoitettiin taisteluun alkoholismien kiroja vastaan, koska keskeisenä vaikuttamiskeinona nähtiin naisten toiminta. Vaikka suurin osa alkoholiongelmista kasaantui miehille ja heitä siitä paheksuttiin, tilanteen korjaaminen katsottiin joka tapauksessa naisten tehtäväksi.

2.4. Heikompi sukupuoli

Lasten kasvatuksen ja kodista huolehtimisen lisäksi naiselta odotettiin tiettyjä asioita sukupuolen vuoksi. Jo aikaisemmin on käynyt selväksi, että naisilta odotettiin muun muassa urheutta, positiivisuutta, herkkyyttä ja sydämellisyyttä. Naisen perisyntejä sen sijaan *Y*-lehden mukaan olivat muun muassa juoruilu, tottelemattomuus, ylpeys ja pessimismi.¹⁶⁶ Myös liiallista uteliaisuutta pidettiin epämiellyttävänä piirteenä naisessa. Lehden mukaan se oli leimallisesti ”heikomman” sukupuolen valuvirhe.¹⁶⁷ Turhamaisuus oli yksi erityisesti miesten hermoja koetteleva piirre naisissa. *Suomen Naisessa* kerrotaan pariskunnasta, jonka päiväretki Helsinkiin meni piloille, kun aviovaimon laitettua liian kauan hiuksiaan pariskunta myöhästyi junasta. Tapauksen jälkeen mies oli niin vihainen, ettei halunnut edes katsoa aviovaimoaan, saati kuulla ”minkäänlaisia liverryksiä”.¹⁶⁸

Toisaalta naiselta ei odotettu suurta älykkyyttä. Esimerkiksi *Y*-lehden naislukija kyseli, voisiko hänen kihlattunsa kyllästyä häneen avioliiton solmimisen jälkeen, sillä nainen ei pitänyt itseään erityisen älykkäänä. Lisäksi nainen pelkäsi, että mies piti hänestä vain fyysisten ominaisuuksiensa vuoksi. Lehden toimitus vastasi naiselle, vaikka mies pitäisikin hänestä vain ulkonäön vuoksi, siinä ei olisi mitään väheksyttävää. Naisen tärkein tehtävä oli nimittäin kuunnella miestä ja olla miehen kiinnostuksen kohteille ”yleisö, joka taputtaa”. Miehet valitsivat aina mieluummin naisen, joka osasi kuunnella, mutta ei ollut niin älykäs, kuin älykkään ja jatkuvasti puhuvan naisen.¹⁶⁹ Naiselta odotetuista ominaisuuksista näkyi, kuinka naisen tehtävänä oli olla miehen tukena ja taustavoimana. Hänen tuli ensisijaisesti olla sivustaseuraaja yhteiskunnassa. Siksi esimerkiksi tottelemattomuus ja uteliaisuus olivat naisessa negatiivisia ominaisuuksia, kun taas miehellä ne vastaavasti saattoivat olla merkki suuresta lahjakkuudesta.

¹⁶⁵ *Suomen Nainen* 5.4.1919 (13), Iida Yrjö-Koskinen ”Naiset taisteluun!”

¹⁶⁶ *Y. Revista para la mujer* 3/1938, ”Los enemigos de la mujer nacional-sindicalista” [Kansallissyndikalistisen naisen viholliset].

¹⁶⁷ *Y. Revista para la mujer* 10/1939, ”¿Eres curiosa?” [Oletko utelias?]

¹⁶⁸ *Suomen Nainen* 2.9.1918 (17), Maiju Tuomaala ”Sama vanha asia ja kuitenkin uusi”.

¹⁶⁹ *Y. Revista para la mujer* 4/1938, ”¿Que duda tienes?” [Mitä haluaisit kysyä?]

Sección Femeninan mielestä espanjalaiset naiset olivat osittain kypsymättömiä, minkä vuoksi järjestö pyrki hillitsemään naisten käytöstä. Järjestön lehdessä esimerkiksi nostettiin esille, kuinka naisten kovaääninen keskustelu ja suoranainen ”huutaminen” kaduilla oli häiritsevää ja epäkohteliasta. Lehdessä kehoitettiin kaikkia puhumaan hillityllä äänellä ja kannustamaan myös ystäviään tähän.¹⁷⁰ Miksi järjestö piti naisten kovaäänistä keskustelua julkisilla paikoilla häiritsevänä? Kirjoituksessa viitattiin erityisesti naisten kovaääniseen keskusteluun esimerkiksi elokuvateattereissa ja konserteissa. Tällaiset julkiset tilat kuuluivat miehille, joten järjestö ei nähnyt sopivana, että naiset kirjaimellisesti kuuluisivat siellä tai sinne. Esimerkkitapaukset myös viestittävät, että naisten keskinäinen keskustelu ei ollut tärkeää, vaan turhanpäiväistä jutustelua. Samalla tavalla juoruilu liitettiin vain naisten viaksi, sillä miesten väliset keskustelut eivät olleet turhanpäiväistä juoruilua, vaan arvokasta keskustelua.

Y-lehti kiinnitti paljon *Suomen Naista* enemmän huomiota pukeutumiseen, kauneudenhoitoon ja naisten ulkonäköön. Ero varmasti johtui siitä, että kulutusyhteiskunta ja sen myötä varsinaiset naistenlehdet alkoivat kehittyä pikkuhiljaa 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Vuoden 1939 seitsemännestä numerosta lähtien lukijat saattoivat kysyä *Y*-lehdessä neuvoja kauneudenhoitoon ja hygieniaan vakiopalstalla, jossa kysymyksiin vastasi ”nuori ja mainio” farmasian tohtori Ascensión Más-Guindal. Hän oli lehden mukaan yksi alan parhaimmista naisista ja oikeutetusti tunnettu akateemisista ansioistaan.¹⁷¹ Erikoista oli, että lehti oli pyytänyt palstan asiantuntijaksi nimenomaan naisen ajankohtana, jolloin Francon diktatuuri pyrki poistamaan akateemisesti koulutettujen naisten työmahdollisuuksia muun muassa lainsäädännöllä. Lisäksi nimenomaan Más-Guindalin akateemisten ansioiden korostaminen ylistävään sävyyn on mielenkiintoista. Naisenhan piti olla älyllisesti heikompi sukupuoli. Naisten oli varmasti helpompi osoittaa kysymyksensä toiselle naiselle, mutta mitä pätevyyttä korostavalla kuvauksella haluttiin sanoa? Sección Femenina puolusti myöhemmin Francon hallinnon aikana naisten oikeuksia kouluttautua ja toimia korkeakoulutetuissa ammateissa, joten ehkä ammattitaitoa korostava kuvaus oli varhainen näpätys tästä näkökannasta.

Y-lehdessä jaettiin paljon vinkkejä kauneudenhoitoon ja pukeutumiseen liittyen. Esimerkiksi talvella lehti kehotti lukijoita hellimään ihoa ja hiuksia viikon kestäväällä kauneusrutiinilla, johon sisältyi erilaisia naamioita, ilmakylypyjä ja peseytymistä. Rutiinin seurauksena naiset ”säilyisivät joka päivä nuorempina ja viehättävämpinä”.¹⁷² Vaikka *Suomen Naisessa* ei pääasiallisesti esitelty aikakauden

¹⁷⁰ *Y. Revista para la mujer* 6/1938, ”Campana contra el ruido” [Kampanja melua vastaan].

¹⁷¹ *Y. Revista para la mujer* 7/1939, ”Ehigiene” [Hygienia]. Lukijat saivat kysyä hygieniasta ja kauneudesta vakiopalstalla ”Consultario de higiene y belleza” [Vastauksia hygienian ja kauneuden kysymyksiin] numerosta 7/1939 lähtien. Voidakseen lähettää kysymyksen lukijan tuli hankkia kymmenen uutta tilaajaa lehdelle, joten kyseessä vaikutti olevan myös varainkeruun keino.

¹⁷² *Y. Revista para la mujer* 12/1938, ”Consejos de belleza” [Vinkkejä kauneudenhoitoon].

muotia, eikä pukeutuminen vielä ollut muodostunut niin tärkeäksi 1910- ja 1920-lukujen taitteessa, niin sen sijaan lehti kyllä kehotti naisia kiinnittämään huomiota ulkonäköönsä. Kesällä 1919 naisia neuvottiin näin:

Kaikissa kodin pukuasioissa on kauneutta pidettävä silmällä. Ei ole saman tekevää kuinka perheen äiti on puettu. Hänen täytyy siinäkin suhteessa muistaa, että hän on kodissa kaiken keskus. Hänen ei tarvitse olla turhamainen, eikä suinkaan muotinukke, mutta huolellisuutta ja siisteyttä häneltä ennen kaikkea odottaa ja jotain siroa ja sievää hän aina voi keksiä pukuunsa iloksi ympäristölleen ja hauskuudeksi itselleen. Miksi hän esim. pyhät, arjet käy aina puettuna tuossa paksussa harmaassa kotikutoisessa, joka on väritön ja ikävä kuin itse Saharan autiomaa?¹⁷³

Naisten tavoitteena oli säilyttää nuoruutensa ja viehättävyytensä, jotka oikeastaan olivat samalla synonyymeja toisilleen. Esimerkiksi Sección Femeninan lehdissä tuotiin ilmi, että nuoret naiset olivat miehistä kaikkein viehättävämpiä. Naisten kauneushoidossa ja pukeutumisessa oli henkilökohtaisten motiivien lisäksi kyse siitä, että kauniisti puettut naiset toivat iloa ympäristöönsä. Äiti edusti koko perhettä, joten hänen ulkomuotonsa antoi samalla viitteitä kodin tilasta. Huoliteltu äiti viestitti, että kotonakin olivat asiat järjestyksessä, kun taas likaisissa vaatteissa, suttuisena esiintyvä äiti herätti epäilyksiä lastenkasvatuksen toteutumisesta ja kodin hygieniasosta.

Sección Femeninan korkea-arvoiset jäsenet käyttivät univormua, joka koostui sinisestä paidasta ja mustasta polvipituisestä hameesta. Univormun kanssa ei saanut käyttää meikkiä tai koruja, ja hiustenkin tuli olla kiinni univormuun kuuluvan baskerin alla. Inbal Oferin mukaan pukukoodin tarkoituksena oli peittää naisten feminiinisyyttä ja kiinnittää huomio heidän työhönsä. Maskuliininen ja yhtäläinen ulkonäkö saattoi myös antaa naisille enemmän liikkumavaraa miehisessä organisaatiossa, jossa naisten univormuihin pukeutumista ei välttämättä olisi muuten katsottu hyvällä.¹⁷⁴ Toisaalta Sección Femeninan omia toimihenkilöitä koskevat pukeutumisohteet erosivat suuresti niistä, joita järjestö esitteli lehdessään espanjalaisille naisille. Kun järjestön johtajat pyrkivät peittämään naisellisuuttaan, tavallisia naisia taas kannustettiin erilaisilla kauneusrituaaleilla korostamaan viehättävyyttään.

Mistä tällainen ristiriita voi johtua? Sección Femenina syntyi osana Falangia, joka oli alun perin vallankumouksellinen ja militaristinen liike. Univormujen käytöllä naiset halusivat viestiä kuuluvansa isänmaalliseen armeijaan miesten rinnalla, mutta sukupuolensa mukaisissa tehtävissä. Toisaalta Sección Femeninan toimihenkilöistä suurin osa oli naimattomia naisia, joille toiminta järjestössä mahdollisti jännittävän urapolun ja vapautta ohjata itse omaa elämäänsä. Kenties yksi syy koruttomalle pukukoodille oli, että naimattomien toimihenkilöiden tuli vierailta paikkakunnilla

¹⁷³ *Suomen Nainen* 14.6.1919 (20–21), Elina Kanervio ”Pikku asioita”.

¹⁷⁴ Ofer 2009a, 39.

vaikuttaa kunnollisilta. Liiallinen ehostautuminen olisi voinut asettaa järjestön lähettiläiden motiivit kyseenalaisiksi: olivathan he jalkautuneet kentälle nimenomaan kouluttamaan naisia, kanssasisariaan, eivät *miehiä varten*. Toisaalta lehdessä jaettiin runsaasti neuvoja nuorille naisille ja tytöille siitä, miten nämä voisivat löytää itselleen kunnollisen aviomiehen. Ulkonäöstä ja kauneudesta huolehtiminen oli keskeinen osa näitä kirjoituksia. Sección Femeninan delegaatit olivat usein nuoria naimattomia naisia, mutta vaatimus koruttomasta pukukoodista vaikutti viestivän, että naisten ei toivottu löytävän puolisoa ainakaan palveluksensa aikana. Naisten tuli aina edustaa järjestön arvoja, joista yksi tärkeimmistä oli siveellisyys.

Tärkeä huomio naisihanteen tarkastelussa on myös se, millaisia tutkimani naiset *eivät* olleet. *Suomen Naista* ja *Y-lehteä* lukemalla piiryy tarkka vastakuva huonosta naiseudesta, jota vasten omia esimerkillisiä naisia verrattiin. Oman naisihanteen korostamisessa käytettiin osittain sisällissotien ajalta perittyä viholliskuvaa vastapuolen paheellisista, maskuliinisista, säädyttömistä ja kaikin puolin kelvottomista naisista. *Suomen Naisessa* nimimerkki ”Mukana olija” sanoittaa, kuinka hänen kaltaisensa naiset eivät voineet toimia punaisten naisten tavoin ja vastoin naisellista luontoaan: ”Minä en luonnollisesti voinut punakaartin neitosten tavoin tarttua kivääriin käsiksi. Tartuin siis lattiaharjaan ja soppakauhaan. Ja kumpaankin olen saanut urhoollisesti ja voimia kysyvästi käyttää. Teen siten palvelusta isänmaalleni monen muun uhrautuvan naisen kanssa.”¹⁷⁵

Joitakin esimerkkejä pahoista punaisista naisista lehdistä löytyy, vaikka lopulta aineistossani ei puhuta kovinkaan ilkeästi vastapuolen naisista. Naisten ilmaukset ovat lopulta melko pehmeitä, jos kirjoituksia vertaa esimerkiksi tavallisissa sanomalehdissä käytettyyn karkeaan retoriikkaan. Vihamielinen kirjoittelu ja vastustajasta rumasti puhuminen ei sopinut naisten suuhun, sillä olivathan naiset kodin sielu ja lempeämpi sukupuoli. Joitakin esimerkkejä katalista vihollisnaisista kuitenkin löytyi. Esimerkiksi *Y. Revista para la mujer* julkaisi Edgar Nevillen kirjoituksen tunnetusta sosialistinaisesta Margarita Nelkenistä, jota Neville nimitti punaisten agitaattoriksi ja ”kuoleman lähettilääksi”. Nevillen mukaan Nelken oli kehottanut tappamaan myös kansallismielisten sotilaiden vaimot ja tyttöystävät.¹⁷⁶ Eriyisen kamalan kyseisen naisen retoriikasta teki se, että hän oli kohdistanut tappouhkauksensa myös toisiin naisiin. Teksti toki oli julkaistu sisällissodan vielä ollessa käynnissä ja selkeästi propagandatarkoituksessa, joten sen totuudenmukaisuus lienee hyvin kyseenalainen. Kirjoitusta ei luultavasti ollut kirjoitettu pelkästään *Y-lehteä varten*, sillä Edgar Neville oli yksi kansallismielisen puolen keskeisistä toimittajista. Toisaalta karkea kuvaus

¹⁷⁵ *Suomen Nainen* 3.5.1918 (3–9), ”Mukana”.

¹⁷⁶ *Y. Revista para la mujer*, 9/1938, Edgar Neville ”Margarita Nelken y la maldad” [Margarita Nelken ja pahuus].

pahamaineisesta naisesta oli myös lähtöisin miehen kynästä. Muita yhtä kovasanaisia kuvauksia lehdestä ei löydy.

Inbal Oferin mukaan Sección Femeninan antinainen oli *miliciana*, eli armeijan riveissä taistellut tasavaltalais- tai kommunistinainen. Tämä mieheksi ”naamioitunut” nainen edusti falangistinaisille perinteisten sukupuoliroolien tuhoa.¹⁷⁷ Myös Suomalaisen puolueen naisille aseisiin tarttuneet punaiset edustivat naiseuden turmiollisinta muotoa siitä huolimatta, että osa naisista valkoisella puolella oli ollut itsekin halukas toimimaan sotilaana sisällissodan aikana. Miehet olivat kuitenkin tehneet näistä pyrkimyksistä lopun ja määritelleet naisten tehtäväksi avustavat tehtävät rintaman takana, kuten esimerkiksi sairaanhoidon, muonituksen, taisteluhengen ylläpitämisen ja kotirintaman tukemisen. Sodan jälkeen näissä samoissa tehtävissä toimineet vastapuolen naiset nähtiin moraalittomina prostituoituina, vaikka oman puolen naisia pidettiin puhtaina ja hoivaavina sankarittarina.¹⁷⁸

Suomen Naisessa viitattiin aseellisiin naisiin, joiden ”salakavalat hirmuteot” painoivat lehden päätoimittajan Iida Yrjö-Koskisen mieltä. Selityksenä moisille teoille annettiin vääränlainen naiseus ja Venäjän vaikutus: ”Ihmisyys ja naisen sydän täytyy olla heiltä aivan olemattomiin hävinnyt idän ruton vaikutuksesta. Koko tämä ”kapina” on aivan tarkkaa matkimista Venäjän tapahtumista ihan ”kuolemanpataljoonia” myöten.”¹⁷⁹ Aseellinen nainen oli tutkimilleni naisille sukupuoliroolien ja heidän tuntemansa maailmanjärjestyksen romuttumisen ilmentymä. Nämä naiset olivat hylänneet todellisen luontonsa naisina ja kutsumuksensa äiteinä. Sen sijaan he olivat ryhtyneet kylmämäisesti miesten tehtäviin ja esiintyneet miehinä, mikä omalta osaltaan kertoi, että nämä naiset olivat menettäneet naisen erityiset psyykkiset ominaisuudet: herkkyyden, lempeyden ja täydellisen epäitsekkyuden. Tällaiset naiset olivat menneet niin pitkälle lankeemuksessaan, että heillä ei ollut enää parannuksen mahdollisuutta. He olivat tutkimilleni naisille myös uhkakuva siitä, mihin yhteiskunta voisi päätyä, mikäli naiset eivät noudattaisi sukupuoliroolien mukaisia tehtäviä ja pitäisi huolta kotien kunnollisuudesta. Seuraavassa luvussa käyn läpi naisten yhteiskunnallista toimintaa, jonka avulla naiset pyrkivät estämään tämän dystopian toteutumisen.

¹⁷⁷ Ofer 2009a, 66–67; Di Febo 2003, 20.

¹⁷⁸ Lintunen 2014, 208–209, 219.

¹⁷⁹ *Suomen Nainen* 3.5.1918 (3–9), Iida Yrjö-Koskinen ”Kauhun kuukaudet”.

3. Naiset työelämässä: ”yhteiskunnallinen rutto”

3.1. Oikeus tehdä työtä

Jos naisen paikka oli pääasiallisesti kotona, niin millainen hänen suhteensa työelämään oli? Yhteiskunnan nopea muutos 1800-luvulla oli johtanut siihen, että työssäkäynti ei ollut pakollinen paha pelkästään työväenluokan naisille, vaan myös joillekin naimattomille keskisäädyn naisille. Kaikilla ei siksi ollut todellisuudessa mahdollisuutta toteuttaa perheenemännän ihannetta. Osalla naisista vaikutti myös olevan muunlaisia ambitiesi elämässä, sillä sekä Espanjassa että Suomessa oli 1900-luvun alkupuoliskolla merkittävä yhteiskunnallisesti aktiivisten naisten joukko. Näiden naisten esimerkin johdosta kodin enkelin rinnalle syntyi toisenlainen naisihanne: naimaton, yhteiskunnalle omistautunut nainen, joka hyödynsi naisellisia ominaisuuksiaan ja hoivaviettiään koko kansakunnan hyväksi. Tässä luvussa käsittelen tutkimieni naisten suhdetta palkkatyöhön ja työn tekemiseen. Tutkielmassani työ ymmärretään laajassa merkityksessä ja laskeen työksi myös palkattoman hyväntekeväisyystyön. Selitän neljännessä alaluvussa, miksi olen päätenyt tähän ratkaisuun.

Francon hallinto asetti tavoitteekseen poistaa naiset työelämästä. Tavoitetta edistettiin muun muassa lainsäädännöllä, joka esti naisten työskentelyn useissa ammateissa ja pakotti avioituneet naiset jättämään työnsä. Falangin ideologiassa naisen paikka yhteiskunnassa oli ehdottomasti koti, ja palkkatyö tuli vaihtoehdoksi vain pakon sanelemana ratkaisuna, jos nainen oli joutunut taloudelliseen vastuuseen perheestään esimerkiksi leskeksi jäämisen vuoksi. Naimattomilla naisilla oli hieman enemmän vapautta ja mahdollisuuksia tehdä työtä, sillä heidän kohdallaan työelämää pidettiin välietappina ennen avioliiton solmimista. Naisille maksettiin kuitenkin huomattavasti pienempiä palkkoja kuin miehille.¹⁸⁰ Linja ei ollut siinä mielessä vallankumouksellinen, että jo Mussolinin Italiassa ja Hitlerin Saksassa oli aiemmin tehty samoja toimenpiteitä naisten ohjaamiseksi työelämästä kotiin, joka oli näissä ideologioissa naisen paikka yhteiskunnassa.¹⁸¹ Joka tapauksessa naisten työssäkäynnin tielle nousi sekä laillisia että sosiaalisia esteitä, joka tekivät avioituneiden naisten työnteosta, jos ei mahdotonta, niin ainakin haastavaa.

Muutokset astuivat voimaan välittömästi sisällissodan päätyttyä. Sección Femenina julkaisi lehdessään sisällissodan voiton jälkeen juhlallisen artikkelin, jossa avattiin naisia koskevia lainsäädännön muutoksia. Kirjoituksen mukaan esimerkiksi naisten yötyö kiellettiin kokonaan ja lapsista alettiin maksaa valtion avustuksia. Artikkelissa viitattiin, että muitakin muutoksia naisten

¹⁸⁰ Di Febo 2003, 35; Richmond 2003, 14, 20–22.

¹⁸¹ Offen 2015, 409, 421, 435.

työssäkäyntiin voisi olla luvassa.¹⁸² Espanjan kielessä kaikilla ihmiseen viittaavilla sanoilla, adjektiiveilla ja pronomineilla on maskuliini- ja feminiinimuodot. Sisällissodan jälkeinen laki oli ajalle ja kielioppisäännöille tyypillisesti oli kirjoitettu maskuliinisella kielellä, mistä muodostui käytännössä naisten työsyönnän laajasti mahdollistava porsaanreikä. Työnantajat saattoivat jättää naiset täysin huomiotta työnhaussa, koska lain voitiin tulkita koskevan vain miehiä.¹⁸³ Naisilla oli siis hyvin heikot mahdollisuudet puuttua jopa räikeisiin syrjintätapauksiin työelämässä. Muutokset esiteltiin naisille helpotuksena ja parannuksena. Falangi palauttaisi naisen hänen luonnollisen tehtävänsä, äitiyden ja kodin, äärelle. Toisen tasavallan aikaiset uudistukset peruttaisiin, eikä naista enää vaadittaisi toimimaan luontoaan vastaan.

Joka puolella Eurooppaa oli tyypillistä 1900-luvun alussa säätää lakeja, jotka koskivat vain työssäkäyviä naisia. Esimerkiksi naisten yötyö kiellettiin monissa maissa lailla, vaikka miehiä tällainen lainsäädäntö ei koskettanut. Miehet yleensä tukivat naisten työssäkäyntiä rajoittavaa lainsäädäntöä, koska he pelkäsivät menettävänsä työnsä, jos naiset saisivat vapaasti liittyä työvoimaan. Naisille nimittäin saatettiin maksaa paljon vähemmän samasta työstä, mikä teki heistä houkuttelevia työntekijöitä esimerkiksi tehtaisiin. Naisasianaiset vastustivat vain naisia koskevaa työlainsäädäntöä monissa Euroopan maissa ja asiaan otettiin kantaa myös kansainvälisissä naisten konferensseissa. Erityisesti naisten mielestä paheksuttavaa oli, että prostituutio ei ollut yötyökiellon alaisten ammattien listalla. Naisista tämä paljasti miesten tekopyhyiden ja todelliset tarkoitusperät lain kannattamisen taustalla.¹⁸⁴

Naisten työssäkäynti oli Falangin naispuolisille kannattajille jotakin luonnotonta ja yhteiskunnan ideaalia järjestystä vasten rikkovaa. Tätä kehystä vasten on ymmärrettävää, että naisten työssäkäynti ei puhututtanut *Y-lehdessä* yhtä paljon kuin *Suomen Naisessa*. Jos Sección Femenina olisi tässä vaiheessa Francon hallinnon vakiintumista ottanut kantaa naisten työssäkäynnin puolesta, se olisi voinut merkitä koko järjestön tarun loppua. Espanjalaisten naisten tilanne oli siis hyvin erilainen, koska Suomessa lainsäädäntö ei yhtä selvästi estänyt esimerkiksi avioituneiden naisten työssäkäyntiä, ja demokraattisessa yhteiskunnassa naisilla oli mahdollisuus arvostella lainsäädäntöä kipakoin sanoin. Mutta eivät falangistinaiset aivan horjumatta seisseet Francon hallinnon kannan takana, vaan lehtiä tarkasti lukemalla järjestön suhtautumisessa työhön on havaittavissa erilaisia vivahteita. Myöhemmin Sección Femenina otti enemmän kantaa naisten työmahdollisuuksien lisäämisen puolesta.

¹⁸² *Y. Revista para la mujer* 4/1939, Angel B. Sanz ”Lo que las armas victoras traen, mujer” [Mitä voittoisat aseet tuovat mukanaan, nainen].

¹⁸³ Ofer 2009a, 95–96.

¹⁸⁴ Offen 2015, 330–333.

Suomessa naimisissa oleva nainen oli vuonna 1918 vajaavaltainen. Nainen ei voinut esimerkiksi kirjoittaa työsopimusta ilman aviomiehen lupaa, eikä häntä voitu nimittää valtion virkoihin. Nainen oli aviomiehen edusmiehisyyden alainen, eli naisella ei ollut taloudellista itsenäisyyttä, mikä teki hänestä vajaavaltaisen. Naisten tuli hakea erivapautta sukupuolestaan hakiessaan valtiollisia tai kunnallisia virkoja.¹⁸⁵ Naisen tärkein tehtävä yhteiskunnassa oli toimia äitinä, mutta sen rinnalle syntyi pikkuhiljaa mahdollisuus toteuttaa naisellista hoivaviettä myös esimerkiksi opettajana tai sairaanhoitajana. Tällainen niin kutsuttu yhteiskunnallinen äitiys oli kuitenkin mahdollista vain naimattomille naisille. Avioituneiden naisten odotettiin luopuvan työnteosta ja keskittyvän rooliinsa perheen emäntänä ja lasten kasvattajana.¹⁸⁶

Naisen asema oli alkanut vuosisadan alussa muuttua kansalaistumiskehityksen seurauksena. Naisen paikka ei ollut enää pelkästään kotona, vaan naisella oli uudenlaista kodista ja aviomiehestä vapaata toimintatilaa yhteiskunnassa. Myös sisällissodassa naiset olivat ottaneet aktiivisen roolin esimerkiksi muonitus-, huolto- ja sairaanhoitotehtävissä.¹⁸⁷ Perheen äidin rooli ja kodista huolehtiminen nähtiin äidin tärkeimpänä tehtävänä, minkä vuoksi suhtautuminen naisten työssäkäyntiin oli usein kielteistä. Suhtautumisessa oli kuitenkin eroavaisuuksia. Suomessa tilanne sisällissodan jälkeen oli se, että monissa työläisperheissä isä saattoi olla menehtynyt, kadonnut tai vankileirillä, jolloin perheen elättäminen pakosti kaatui naisten harteille. Jo ennen sisällissotaa oli vallinnut työvoimapula, mikä oli koetellut monien perheiden taloutta. Jotkut työläisnaiset olivat myös ainakin väittäneet kuulusteluissa liittyneensä sisällissodan aikana punakaartiin taloudellisista syistä.¹⁸⁸ Tutkimani naiset Suomessa ja Espanjassa olivat usein etuoikeutetussa asemassa eikä heillä ollut taloudellista pakkoa käydä töissä. Naiset eivät kuitenkaan olleet naiiveja, vaan he ymmärsivät ainakin jollain tasolla, että osalle työväenluokan naisista työssä käyminen oli välttämätöntä. Esimerkiksi Suomessa sodan jälkeen myös naisille pyrittiin järjestämään hätäaputoita valtiojohtoisesti, jotta nälänhätää ja köyhyyttä saataisiin kitkettyä.

Naisten kohtaama syrjintä työelämässä sukupuolen perusteella oli hyvin tavallista. *Suomen Naisessa* nimimerkki ”virkanainen” kertoi tapauksesta, jossa Vaasassa oli erotettu kokeneita konekirjoittajia sillä verukkeella, että heidän työtahtinsa olisi hidastunut naimisiinmenon jälkeen. Kirjoittaja oli pöyristynyt tapahtuneesta aikana, jolloin naisten oikeuksia virkoihin oli juuri laajennettu.¹⁸⁹ Esimerkki havainnollistaa, kuinka Suomessakin avioituneiden naisten velvollisuudeksi katsottiin työelämän jättäminen ja perheelle omistautuminen. Työlainsäädännön ollessa vielä puutteellista

¹⁸⁵ Lintunen 2017, 11–12; Korppi-Tommola 2005, 28, 78.

¹⁸⁶ Lintunen 2017, 14–15.

¹⁸⁷ Nevala-Nurmi 2012, 162–165.

¹⁸⁸ Lintunen 2015, 95–96.

¹⁸⁹ *Suomen Nainen* 20.12.1918 (24), ”Naisvirkailijat mielivallasta kärsimässä”.

työntekijän irtisanominen oli helppoa. Aviomies pystyi estämään yksinään naisen työnteon, mutta kielteiset asenteet saattoivat vaikeuttaa naisten urasuunnitelmia muillakin tavoilla. Myös esimerkiksi raskaana olevat naiset saatettiin irtisanoa asian selvityksessä työpaikalla.

1900-luvun alkupuolella oli tavallista maksaa samasta työstä naisille vähemmän palkkaa kuin miehille. Palkkaepätasa-arvoa pidettiin luonnollisena ja loogisena, sillä miehisyttä ja miesten tehtäviä arvotettiin korkeammalle kuin naisia ja naisten tehtäviä. Mies oli vastuussa koko perheen elatuksesta, kun taas työskentelevät naiset olivat useimmiten naimattomia. Lisäksi monia naisvaltaisia aloja pidettiin kutsumusammatteina, jolloin rahallisen korvauksen ei katsottu olevan ensisijainen palkkio naiselle, vaan mahdollisuus toteuttaa kutsumusta.¹⁹⁰ Naisia myös mielellään palkattiin esimerkiksi opettajiksi ja sairaanhoitajiksi, koska heille ei tarvinnut maksaa työstä niin paljon. Naisellisten ominaisuuksien, kuten lempeyden ja äidillisyyden, katsottiin sopivan erityisen hyvin näihin tehtäviin. Lisäksi naisia pidettiin vaatimattomimpina ja ahkerina työntekijöinä, mikä varmasti johtui siitä, että naiset joutuivat jatkuvasti todistamaan omaa ammattitaitoaan ja oikeuttaan olla työelämässä.

Suomen Nainen kannatti naisille ja miehille yhtäläistä palkkaa. Asia käy ilmi syksyllä 1919 julkaistusta pääkirjoituksesta, jossa käsiteltiin Tanskan valtiopäivien päätöstä määrätä naisille ja miehille samasta työstä sama palkka. Pääkirjoituksessa päätöstä keuhuttiin kovasti, ja sen todettiin torppaavan useat naisten pienemmälle palkalle aikaisemmin esitetyt perusteet, joita oli ollut esimerkiksi naisten vähempi työkyky ja useammin sairastuminen sekä pienempi taloudellinen vastuu perheestä. Pääkirjoituksessa todettiin:

Meidän vaatimuksemme tässä kysymyksessä sen enempää kuin muissakaan eivät johdu yksipuolisesta naisten etujen tavoittelemisesta vaan yhteiskunnan etujen valvomisesta. Meidän vakaumuksemme on, että yhteiskunta edistyy parhaiten kun se valitsee työvoimansa kyvyn eikä sukupuolen tai hinnan mukaan. Se mihin me pyrimme on että miehet ja naiset toimivat työtovereina eikä kilpailijoina.¹⁹¹

Yhtäläisen palkan puolustaminen on hyvin ymmärrettävää, sillä moni suomalaisen puolueen naisjärjestön jäsenistä ja lehden lukijoista oli yhteiskunnallisesti aktiivisia naisia. He saattoivat työskennellä esimerkiksi opettajina tai virkanaisina, joten heitä varmasti ärsytti miehiä pienempi palkkapussi.

Toisaalta soraääniäkin heräsi lehdessä. Esimerkiksi nimimerkki ”toinen M. H.” ei pitänyt naisten ja miesten palkkatasa-arvoa ollenkaan tärkeänä, vaan sen sijaan perheellisille tulisi hänestä maksaa kolminkertaista palkkaa perheettömiin verrattuna. Kirjoittaja kehotti erikseen naisasian

¹⁹⁰ Annola 2011, 73.

¹⁹¹ *Suomen Nainen* 27.9.1919 (29), ”Naisen työ – naisen palkka”, pk.

puolestapuhujia ajamaan miehille sellaista palkkaa, että he pystyvät perheensä elättämään.¹⁹² Myös Elli Laurila tarttui keskusteluun ja ihmetteli, miten ”samasta työstä sama palkka periaatteen intoilijat” polkevat suurimman osan naisista etua ajaessaan pienen joukkion aseman parannusta. Hänestä oli ikävää, että pieni miehen palkan kautta naiselle kulkeutunut lisä palkkiona kodinhoidosta haluttiin nyt poistaa, ja kaiken lisäksi vieläpä toiset naiset olivat sitä riistämässä. Laurila epäili myös, että tällaiset uudistukset johtaisivat ennen pitkään siihen, että vain harva menisi naimisiin ja ihmiset eläisivät enimmäkseen vapaissa suhteissa. Naimattomille hän kannatti yhtä suuria palkkoja sukupuolesta riippumatta, mutta perheellisille Laurila vaati ”kunnollista lisää, ei kerjäläisen murua kuten tähän asti”.¹⁹³

Vaikka keskustelussa vaikutti hieman menevän asiat sekaisin, niin selväksi kävi, etteivät kaikki lehden lukijat sittenkään nielleet toimituksen kantaa purematta. Lehden lukijoissa oli varmasti paljon perheenemäntiä, jotka näkivät naisen tärkeimpänä kutsumuksena äitiyden ja kodista huolehtimisen. Heille oli haastavaa ymmärtää, miksi toisten naisten tulisi saada työstä enemmän palkkaa, kun perheelleen omistautuneet naiset eivät sitä saaneet ollenkaan. Myös 1910-luvun lopun taloudellisesti hankalat ajat heijastuivat kirjoituksiin, sillä perheen emännät tuntuivat kantavan huolta taloudellisesta pärjäämisestä. Kuitenkin Elli Laurilan puheenvuorossa näkyy, kuinka naisten työssäkäynti nähtiin keskiluokkaisessa ajatusmaailmassa perheen uhkakuvana. Jos naisille annettaisiin laajat mahdollisuuden työssäkäyntiin, niin avioliittoja ja onnellisia perheitä tuskin enää syntyisi. Näiden naisten ajatukset erosivat varmasti paljon lehden päätoimituksen näkemyksistä, sillä olihan esimerkiksi päätoimittaja Iida Yrjö-Koskinen ammatiltaan opettaja ja kansanedustaja.

Sivistyneistön naisten näkökulmasta töissä käytiin kutsumuksen vuoksi, ei taloudellisista syistä. Opettajan tai sairaanhoitajan tehtävässä nainen toteutti itseään hoivaavana ja uhrautuvana sukupuolena. Naisten pyrkimyksiä edetä urallaan tai tienata hyvin taloudellisesti pidettiin epäsopivina. Historioitsija Johanna Annola havaitsi väitöskirjassaan, että köyhäntalojen johtajattarien pyrkimyksiä vaihtaa työtä toiseen paremmin palkattuun pidettiin yleisesti epätoivottuna ”vallattomuutena” ja oman edun tavoitteluna.¹⁹⁴ Naisten olisi siis pitänyt tyytyä työstä saatavaan henkiseen täyttymykseen, eikä tavoitella mainetta ja mammonaa. Naisten työssäkäynti oli kuitenkin toissijainen vaihtoehto perheenemännyydelle, josta nainen ei saanut minkäänlaista taloudellisesta korvausta.

Suomen Naisessa syntyi pieni suukopu, kun eräs lukija kimpaantui toisen lukijan tekstistä, jossa hän jakoi kokemuksiansa sisällissodan aikaisista avustustöistä. Kirjoitukseen tarttuneen naisen mielestä

¹⁹² *Suomen Nainen* 22.11.1919 (37), ”Vastine nimimerkille M. H.”.

¹⁹³ *Suomen Nainen* 29.11.1919 (38), Elli Laurila ”’Kirjekortti Turusta’ uutisen johdosta”.

¹⁹⁴ Annola 2011, 148.

toinen kirjoittaja etsi kunniaa ja mainetta naisille, eikä hän ollut ollut puhtain motiivein mukana toiminnassa. Naisen mielestä ”tosi valkoinen nainen” ei hakenut työstänsä minkäänlaista palkkiota, vaan hänelle toiminta isämaallisen asian eteen oli itsessään riittävän arvokasta.¹⁹⁵ Myös Sección Femeninan johtaja Pilar Primo de Rivera korosti monissa yhteyksissä, että naisten toiminnan keskeisenä ajatuksena oli toimia hiljaisesti yhteiskunnan hyväksi.¹⁹⁶ Naisten kohdalla ei sopinut kerskua tehdyllä työllä eikä vaatia kiitosta, vaan tulokset ratkaisivat. Näkymättömyyden vaatimus saattoi juontua siitä, että julkinen elämä katsottiin miehiseksi alueeksi. Mikäli naiset halusivat toimia julkisissa tehtävissä ja esimerkiksi työskennellä, heidän tuli vähintään tehdä se hienovaraisesti ja tekemättä osastaan minkäänlaista meteliä. Tämä taktiikka oli myös järkeenkäypä, sillä naisen kapean roolin venyttäminen onnistui varmasti parhaiten hissuksiin takavasemmalla.

Suomessa 1800–1900-luvun vaihteessa sukupuolijärjestelmää haastoi sivistyneistön naisten hakeutuminen palkkatöihin esimerkiksi virkamiehiksi tai opettajiksi. Aikalaiset alkoivat määritellä naiseuden ja äitiyden kutsumuksen laajasti niin, että naisen oli mahdollista toteuttaa äitiyttä myös yhteiskunnassa eikä vain oman perheen piirissä. Virkamaailman uudet, rutiininomaiset tehtävät sopivat yhtä hyvin naisille kuin miehille, joten naisia alettiin palkata esimerkiksi konekirjoittajiksi. Naisille voitiin maksaa pienempää palkkaa, ja toisaalta halukkaita työntekijöitä riitti, sillä avioitumattomien säätyläisnaisten määrä oli kasvanut muun muassa myöhästyneen avioitumisen ja naimattomuuden suosimisen seurauksena. Lisäksi virkaura tarjosi naisille uudenlaisen, vastuullisen roolin yhteiskunnassa, joka myös houkutteli nuoria naisia tietoisesti valitsemaan tämän polun.¹⁹⁷ Naisen virkauralle saattoi kuitenkin nousta monenlaisia seiniä, sillä syrjintä oli yleistä, ja osa ammateista oli suljettu naisilta. Suomalaisen puolueen naisjärjestölle kysymys naisten virkaurien edistämisestä ja naisilta suljettujen ammattiryhmien avaamisesta oli erittäin tärkeä, mikä on ymmärrettävää järjestön jäsenistöä tarkasteltaessa; moni heistä oli esimerkiksi opettajia tai virkanaisia.

Suomalaisen puolueen naiset olivat jo vuoden 1917 puoluekokouksessa pyrkineet avaamaan naisille aiempaa enemmän virkoja erityisesti niiltä aloilta, joilla he katsoivat ”naisellisen näkemyksen” olevan tarpeellinen: lastensuojelu, sosiaalihuolto ja perheitä koskevat asiat.¹⁹⁸ Asian tärkeys ei ainakaan vähentynyt tulevana vuosina, sillä *Suomen Naisessa* otettiin monta kertaa kipakasti kantaa sen puolesta, että laista tulisi poistaa naisia koskeva vaatimus hakea erivapautta sukupuolesta virkoja täytettäessä. Naisia voitiin kyllä valita virkoihin, mutta virkaan nimitettäessä tuli erikseen harkita, oliko tehtävä sopiva naiselle. Lempi Nikkinen piti huomautusta ”aivan tarpeettomana” ja uskoi sen

¹⁹⁵ *Suomen Nainen* 6.6.1918 (11), ”Epäsuosittuja”.

¹⁹⁶ Ofer 2009, 19.

¹⁹⁷ Annola 2011, 16, 250–251.

¹⁹⁸ Vares 2009, 59–62.

heikentävän pätevien naisten mahdollisuuksia tulla valituiksi. Nikkinen huomautti syrjinnän sukupuolen perusteella olevan hyvin yleistä työelämässä:

Tavallisesti täytyy naislääkäriin, kuten yleensäkin kaikkien muidenkin paremmin palkattuihin virkoihin pyrkivien naisten olla huomattavasti etenevämpiä kuin miehisten kilpailijainsa, jos mieli päästä hakemansa viran haltijaksi. Ei ole ensinkään harvinaista, kaikenlaisia paremmin palkattuja virkoja täytettäessä esim. rautatie- ja postilaitoksessa, koulutoimen y. m. virka-aloilla, että keskitasoa heikompi mieshakija sivuuttaa kyvykkään, jopa loistavastikin tutkintonsa suorittaneen ja pitkäaikaisen virkakokemuksen omaavan naishakijan.¹⁹⁹

Muita kuohuttavia keskusteluja käytiin naisten oikeudesta tiettyihin ammatteihin, esimerkiksi lainsäädännön tai kirkollisten asioiden parissa. Hilma Jansson raportoi *Suomen Naisessa* naisten asianajo-oikeudesta käytyä keskustelua pöyristyneeseen sävyyn. Asianajajan ammatin sulkemista naisilta oli perusteltu sillä, että laintulkinta itsessään ei ollut naisille sopiva ala. Asianajajana toimiva henkilö ei voisi olla edusmiehisyyden alainen, mikä sulki ulkopuolelle naimisissa olevat naiset. Kaiken lisäksi asianajo-oikeuden antaminen naisille voisi johtaa siihen, että naiset ryhtyisivät seuraavaksi myös tuomareiksi, mikä olisi ollut asian vastustajista täysin mahdoton ajatus.²⁰⁰ Myös naisten oikeus toimia kirkonviroissa puhututti *Suomen Naisen* sivuilla. Vuoden 1918 lopulla lehdessä paheksuttiin, että kirkonkokous oli evännyt naisilta oikeuden toimia kirkon viroissa esimerkiksi lukkarina. Päätöstä oli perusteltu niin, että pappien olisi sopimatonta matkustaa kaksin naislukkarin kanssa.²⁰¹ Keväällä 1919 lehdessä kerrottiin, että Tanskassa hallitus oli esittänyt naisten voivan toimia myös pappeina ja tuomareina. Kysymystä ei ollut vielä käsitelty loppuun, mutta lehden mukaan se oli saanut melko vähän vastustusta osakseen. Erityisesti oli pidetty epäsovittavana avioituneiden naisten työskentelyä pappina ja todettu, että naiset saattaisivat papeiksi päästyään haluta pian piispoiksi, mikä nyt ei ollut ollenkaan naiselle sopiva ammatti.²⁰²

Suomalaisessa puolueessa ja myöhemmin Kokoomuksessa ei ollut merkittävää halua edistää naisten uramahdollisuuksia. Itse asiassa puolueen miesedustajat olivat usein pikemmin tukemassa naisilta tiettyjä ammatteja sulkevia lakihankkeita. Tilanne turhautti naisia, sillä vuonna 1923 asian ollessa taas tapetilla puolueen naisedustaja Tekla Hultin oli todennut miesten kertaavan ”taas samoja väitteitä kuin 60 vuotta sitten”.²⁰³ Naisten työmahdollisuuksien laajenemisen tiellä tuntui olevan miesten huoli siitä, että päästyään yhdelle alalle naiset saattaisivat pian haluta kaikille muillekin. Parasta oli siis pistää naisten työnteolle kampoihin jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Huoli oli siinä

¹⁹⁹ *Suomen Nainen* 3.10.1918 (19), Lempi Nikkinen ”Virkanaisten asemasta. II”.

²⁰⁰ *Suomen Nainen* 2.11.1918 (21), Hilma Jansson ”Naisten oikeus asianajotoimintaan”.

²⁰¹ *Suomen Nainen* 2.11.1918 (21), ”Kirkolliskokous”.

²⁰² *Suomen Nainen* 29.3.1919 (12), ”Voivatko naiset toimia pappeina”.

²⁰³ Vares 2009, 100.

mielessä aiheellinen, että *Suomen Naisen* sivuilla naiset pitivät uramahdollisuuksiaan kaventavaa lainsäädäntöä vanhentuneena ja ehdottomasti poistettavana. Muutos ei kuitenkaan käynyt helposti, vaan suomalaisten naisten ammattikehityksen tiellä seisoivat pitkään omien joukkojen miehet. Siinä mielessä tilanteessa oli yhtäläisyyksiä Espanjaan, jossa miehet halusivat sulkea naiset kokonaan työelämän ulkopuolelle.

Kun Sección Femeninasta tuli Francon hallinnon virallinen naisjärjestö, se muuttui samalla myös naisopiskelijoiden, sairaanhoitajien ja opettajien ammattiyhdistysten kattojärjestöksi.²⁰⁴ Sección Femenina tarttui siksi työelämäasioihin innokkaasti ja nimitti vuodesta 1938 alkaen ammattiliittoihin omia koordinaattoreitaan, jotka eivät saaneet palkkaa, mutta raportoivat suoraan työministeriölle. Koordinaattorit ajoivat naisten oikeuksia työpaikoilla. Koordinaattorit saattoivat esimerkiksi auttaa naisia tilanteissa, joissa heidät oli irtisanottu työstä ilman syytä. Lisäksi he nostivat työpaikalla esille asioita, joita pitivät tärkeinä naisen tärkeimmän kutsumuksen -äitiyden- kannalta. Koordinaattorit saattoivat esimerkiksi vaikuttaa lastenhoidon järjestämiseksi työpaikoilla.²⁰⁵

Toisaalta 1900-luvulla uskottiin myös vakaasti työn parantavaan voimaan. Työn tekemisen katsottiin vaikuttavan positiivisesti niin mieleltään järkkyneisiin, köyhiin kuin moraalisesti langenneisiin ihmisiin. Työnteko nähtiin myös ratkaisuna työväen monenlaisiin ongelmiin sekä *Suomen Naisessa* että *Y-lehdessä*. *Suomen Naisen* sivuilla todettiin esimerkiksi punaisten naisten tilanteesta, että heistä monet eivät pitäneet kodistaan ollenkaan huolta, ja muutenkin tulisi ”koettaa saada apua tarvitsevat käsittämään, että oma apu on kuitenkin paras apu”.²⁰⁶ Myös Suomalaisen puolueen naiset olivat ehdottaneet eduskunnassa, että siveettömiä nuoria naisia voitaisiin pelastaa huonoilta teiltä myöntämällä rahaa työkoulun perustamiseksi, jonne moraalittomasti käyttäytyneet tytöt voitaisiin viedä parantumaan.²⁰⁷

Myös naisten työssäkäynnissä oli ensisijaisen tärkeää, että naiset olivat edukseen heille juuri avautuneissa ammateissa. *Suomen Naisen* pitkäaikainen päätoimittaja ja entinen kansanedustaja Iida-Yrjö Koskinen antoi lehdessä naisille vinkkejä asialliseen pukeutumiseen. Hän korosti, että naisten tuli pukeutua tilanteen mukaisesti, sillä ”arvokas työ vaatii arvokkaan puvun”. Erityisen ajattelematonta hänestä oli pukeutua toimistotyöhön kuin olisi häihin menossa, sillä sellainen pukeutuminen saattoi naiset naurunalaisiksi ja alensi heidän arvoaan miesten silmissä. Yrjö-Koskinen neuvoi naisia pukeutumaan yksinkertaisesti, hyvin istuviin ja tukeviin asuihin. Lopuksi hän vielä totesi, että naisten läsnäoloa näissä työpaikoissa ei tullut ottaa itsestään selvyytensä. Samalla naisten

²⁰⁴ Ofer 2009b, 583.

²⁰⁵ Ofer 2009a, 88.

²⁰⁶ *Suomen Nainen* 6.9.1919 (26), ”Henkinen alennustila”.

²⁰⁷ *Suomen Nainen* 10.5.1919 (17), ”Eduskunnasta.”

tuli varoa antamasta aihetta pilkkaan: ”Nyt kun naiset ovat monien ponnistusten perästä päässeet useisiin ennen yksinomaan miehille kuuluviin työpaikkoihin, tuli heidän visusti varoa alentavaa ja hilpeyttä herättävää turhamaisuutta.”²⁰⁸ Myös Anne Ollila on todennut tutkimuksessaan virkanaisista, että naiset tapasivat pukeutua yksinkertaisiin, tummiin leninkeihin ja välttää minkäänlaista naisellisuuden ilmaisuja ulkonäössään. Pukeutumisen tarkoituksena oli esiintyä vakavasti otettavina ammatti-ihmisinä.²⁰⁹

3.2. Yhteiskunnallinen äitiys

Yhteiskunnan muuttuessa 1800-luvun lopulla omavaraistaloudesta siirryttiin rahatalouteen, minkä vuoksi naimattomille naisille ei ollut enää töitä sukulaisten luona. Heidän piti elättää itsensä työllä. Samalla naimattomuuden lisääntyessä syntyi kaksi erilaista naistyyppiä: avioitunut perheenemäntä ja naimaton nainen, joka kävi töissä ja oli yhteiskunnallisesti aktiivinen.²¹⁰ Tausta-ajatuksena oli, että naisasianaisten mielestä koko yhteiskunta oli yksi suuri koti. Opetus- ja hoiva-aloilla työskenteleviä naimattomia naisia alettiin pitää yhteiskunnallisina äiteinä. Johanna Annolan mukaan tätä käsitystä kutsutaan äidillisyyssideologiaksi, sillä naisen roolin peruselementit hoivaajana ja kasvattajana säilyivät. Kodin laajeneminen koko yhteiskuntaan tarjosi itsellisille naisille mahdollisuuden toteuttaa ”luontaista äitikutsumustaan” esimerkiksi naiselle sopivissa ammateissa tai vaihtoehtoisesti osallistumalla jonkin hyväntekeväisyisyhdistyksen toimintaan. Annolan mukaan perinteisen äidinroolin rinnalle rakentui biologian ylittävä sosiaalinen äitiysinstituutio.²¹¹

On kuitenkin huomattava, että yhteiskunnallinen äitiys ei ollut naiselle tavoiteltava, vaan normien ja yhteiskunnan silmissä naisen päämääränä oli aina avioliitto. Naimattomuus saattoi myös olla naisille häpeää aiheuttava asia, sillä yhteiskunnallisesti naimattoman naisen elämä nähtiin tyhjänä ja merkityksettömänä. Yhteiskunnan ihanteet ja normit olivat nimittäin avioliittoasioissa naisten kohdalla harvinaisen selkeitä. Yhteiskunnallinen äitiys tuli vaihtoehdoksi vain, jos avioliittoa ei jostain syystä syntynyt. Monille itsenäisille naisille työntekeminen oli myös välttämätön paha, sillä sukulaisilla ei aina ollut taloudellisia mahdollisuuksia tai haluja elättää naimattomia sukulaisnaisia.²¹² Yhteiskunnallinen äitiys näkyi sekä Suomalaisen puolueen naisjärjestön että Sección Femeninan arjessa, vaikka järjestöt varsinaisesti edistivät perinteisen kotiäidin mallia. Esimerkiksi Sección

²⁰⁸ *Suomen Nainen* 6.12.1919 (39), Iida Yrjö-Koskinen ”Puvun vaikutus mielentilaamme ja ympäristöömme”.

²⁰⁹ Ollila 1995, 63.

²¹⁰ Ollila 1995, 58.

²¹¹ Annola 2011, 70.

²¹² Häggman 1994, 100.

Femeninan johtaja Pilar Primo de Rivera ja monet hänen kollegoistaan olivat eläviä esimerkkejä isänmaalle omistautuneista yhteiskunnallisista äideistä.

Naisen äidin roolin kaksijakoisuus sai perusteita myös kristinuskosta, joka oli erittäin tärkeä elämää määrittävä tekijä tutkimilleni naisille. Uudessa testamentissa naiselle annetaan kaksi erilaista mallityyppiä, Marta ja Maria. Naiset esiintyvät Uudessa testamentissa kohdassa, jossa Jeesus vierailee Betanian Martan kodissa. Siinä missä Martta ahkeroi vieraan viihtyvyyden eteen kovasti, hänen siskonsa Maria taas keskittyi kuuntelemaan Jeesuksen opetuksia. Nämä kaksi naista kuvaavat naiseuden arkkityyppejä; naisen piti olla toimeen tarttuva ja työtä pelkäämätön emäntä, mutta myös harras ja uskonnolle omistautunut. Marialla viitattiin myös Jeesuksen äitiin, joka epäilemättä hyväksyi enkelin ilmoituksen Jumalan lapsen syntymästä.²¹³ Uskonnollisuus liitettiin muutenkin laajasti tutkimusaikana naisten ominaisuudeksi, koska moraalisen ylemmyytensä vuoksi naiset pystyivät muodostamaan hartaamman ja syvemmän yhteyden uskoon. Tämän ominaisuuden vuoksi naisella oli luontainen sopivuus kasvattajaksi, eikä vain lasten, vaan koko yhteiskunnan – esimerkiksi sairaiden, köyhien ja elämässä hankaluuksiin joutuneiden.

Sección Femenina käytti vertauskuvaa Mariasta ja Martasta myös toiminta-ajatuksensa kuvaamiseen. *Y*-lehdessä kerrottiin, että Espanja tarvitsi juuri nyt sekä Marioita että Marttoja maan nostamiseksi. Uudessa yhteiskunnassa naisilta ei odotettu esimerkiksi mekaanikkoina tai kemisteinä toimimista, kuten lehden mukaan oli tapahtunut punaisten puolella, vaan ”heiltä [naisilta] odotetaan ylevässä kansakunnan uudelleenrakennustyössä erityisesti kaikista herkimpien, jaloimpien ja tehokkaimpien ominaisuuksien hyödyntämistä: Marian lempeyttä ja Martan tehokasta toimintaa. Espanja haluaa, että naiset palvelevat maata ainoastaan naisina ja että he ”rakentavat isänmaata” vain naisina. Naisten panoksen ja työn tulee vastata täydellisesti heidän henkisiä ja fyysisiä kykyjään.”²¹⁴ Tarvittiin siis sekä tehokkaita naisia että harrasta henkisyttä maan nostamiseksi, mutta naisten tuli toimia vain heille kuuluvissa tehtävissä.

Sección Femeninalle malliesimerkki yhteiskunnallisesta äidistä oli Ávilan Pyhä Teresa, joka oli 1500-luvulla elänyt ja vaikuttanut espanjalainen nunna. Teresa omisti elämänsä muiden palvelemiselle ja henkilökohtaiselle uskolle, minkä vuoksi Teresa sopi esimerkiksi kaikille espanjalaisnaisille. Järjestön lehdessä mainittiin, että nykyhetkessä oli viitteitä Teresan elinaikaan, sillä 1500-luvulla Espanjassa taisteltiin väärauskoisia (eli protestantteja) vastaan. Lehti näki Sección Femenina tehtäväksi hyvän levittämisen yhteiskuntaan ja yhtäläisesti väärauskoisten vastustamisen, millä viitattiin kuitenkin sisällissodan häviäjiin. Toisaalta Teresan elämä oli todiste, että Espanjassa

²¹³ Annola 2011, 78–80.

²¹⁴ *Y. Revista para la mujer* 3/1938, Garmen Igaza ”Quehaceres de María de de Marta en España nueva” [Marian ja Martan tehtävät uudessa Espanjassa].

ei ollut tarvetta feminismiin kaltaiselle aatteelle, sillä naisten oli mahdollista kohota merkittävään asemaan yhteiskunnassa toteuttamalla samalla luontaisia valmiuksiaan.²¹⁵

Sekä Sección Femenina että Suomalaisen puolueen naisjärjestö toivoivat naisten toimivan yhteiskunnan eteen nimenomaisesti äidillisessä roolissa. Sección Femenina mainosti jopa lehdessään, että naimattomiksi jäädessään naisilla oli mahdollisuus hyödyntää äidinvaistojaan järjestön palveluksessa.²¹⁶ Myös *Suomen Nainen* piti äidillisyyden ulottamista oman perheen ulkopuolelle tärkeänä tekijänä. Lukijoita muun muassa kehoitettiin avaamaan kotinsa sisällissodassa orvoiksi jääneille lapsille. Lehden mukaan jotkin haavat ovat niin kipeitä, ettei niitä sopisi jättää ajan parannettavaksi, vaan toimia tarvittiin heti. Orpokoteja ei pidetty riittävänä ratkaisuna, sillä ”vain nainen, vain äiti tietää, ettei orpokoti koskaan voi korvata kotia, hyvää kotia ja hyviä vanhempia”. Siksi osa pohjanmaalaisista naisista oli ottanut orpolapsia kasvateikseen. Nyt kirjoituksessa kannustettiin muitakin naisia samaan.²¹⁷

Espanjassa jokaisen naisen tuli myös toimia hetken ”yhteiskunnallisena äitinä”, sillä Francon hallinto määräsi naisille pakollisen kuuden kuukauden pituisen siviilipalveluksen (*Servicio Social de la Mujer*). Ilman suoritettua siviilipalvelusta nainen ei voinut esimerkiksi hankkia passia, ajokorttia tai edes kalastuslupaa. Siviilipalvelus oli pakollinen kaikille naimattomille 17–35-vuotiaille naisille. Puolet palveluksesta oli koulutusta ja puolet työpalvelusta.²¹⁸ Siviilipalveluksen kautta Sección Femeninalla oli laajaa vaikutusvaltaa espanjalaisiin naisiin. Toisaalta siviilipalvelus oli myös osa falangistiselle ideologialle tyypillistä militarismia, jossa koko yhteiskunta haluttiin mobilisoida aatteen palvelukseen. Siviilipalvelus myös merkitsi kaksijakoista naiseutta: avioituneet naiset suorittivat velvollisuutensa valtiolle huolehtimalla perheestään, kun taas avioitumattomien katsottiin olevan velkaa erillinen palvelus. Käytännössä siviilipalvelus oli myös naisten valmistamista äidin tehtävään ja yhteiskuntaäidillisyyttä, sillä naiset työskentelivät usein esimerkiksi järjestön orpokodeissa ja Servicio Socialin riveissä.

Espanjalaisten naisten yhteiskuntapalvelus voi tuntua melko totaaliselta, mutta kylläpä sille olisi ollut kysyntää myös *Suomen Naisen* lukijakunnassa. Lehdessä otettiin osaa jossakin nimeämättömässä maaseutulehdessä virinneeseen keskusteluun siitä, pitäisikö naisillakin olla asevelvollisuus. Kirjoittajan mielestä naisten asevelvollisuuden päämääränä tulisi olla se, että naisista olisi mahdollisimman paljon hyötyä yhteiskunnalle. Siksi naisten palkattoman palveluksen valtion hyväksi tulisi sisältää kotiin ja lasten hoitoon liittyviä toimia, kuten esimerkiksi siivoamista, pesemistä,

²¹⁵ Kebabze 2008, 113; Ofer 2005, 668.

²¹⁶ *Y. Revista para la mujer* 7/1940, Aurelia Ramos ”La Sección Femenina de Alicante” [Alicanten Sección Femenina].

²¹⁷ *Suomen Nainen* 24.5.1919 (19), ”Joka ottaa luokseen yhden näistä pienimmistä...”

²¹⁸ Kebabze 2008, 118; Richmond 2003, 16–17; Enders 2002, 87.

ruuanlaittoa, leipomista, puutarhasta huolehtimista ja lasten hoitamista. Palvelus toimisi keinona tutustuttaa maaseudun ja kaupungin naisia toisiinsa. Kirjoittajasta palvelus voisi vähentää naisten haluja toimistotyöhön, kun he pääsisivät kokeilemaan luonnollensa sopivampaa työtä:

Monet naiset eivät koskaan elämässään saa tilaisuutta antautua sellaiseen työhön, joka soveltuu puhtaasti naiselliselle vaistolle: huolenpitoon. Jos he saavat tehdä sellaista edes lyhyen osan elämäänsä, pääsemme ehkä näkemästä niin monia kulmikkaita, katkeria ja epäsuotuisia naimattomia naisia, kohdataksemme sensijaan lämpimiä, avuliaita naisia.²¹⁹

Suomen Naisen lukija tiivistä kirjoituksessaan yhteiskunnallisen äitiyden ytimen: tarkoituksena oli tietenkin antaa myös niille naisille, joille lapsia ei ollut siunaantunut, mahdollisuus toimia äidin roolissa ja hyödyntää luontaisia ominaisuuksiaan. Sukupuoliroolien mukaiset tehtävät yhteiskunnassa nähtiin niin syvästi biologiaan ja sukupuolien erilaisiin henkisiin ominaisuuksiin kytkeytyvinä, että niiden täyttymättömyys saattoi johtaa monenlaisiin ongelmiin. Äidillisyyssideologian mukaisesti Sección Femeninan siviilipalveluksessa oli kyse samasta asiasta kuin esimerkiksi opettajan, diakonissan tai orpokodin johtajan työssä: tarkoituksena oli antaa jokaiselle naiselle mahdollisuus olla äiti. Kun nainen toimi luontaisessa roolissaan, hänen kutsumuksensa tuli täytetyksi ja nainen oli onnellisen tyytyväinen eloonsa.

3.3. Kahden kutsumuksen ongelma

Naisten turhautuminen miesten asenteisiin näkyi välillä lehtien sivuilla sarkastisina huomautuksina, kuten esimerkiksi ”Liisan” summauksessa koskien keskustelua naisten oikeuksista kirkon virkoihin: ”Ja ennen kaikkea: pysyköön nainen kodin piirissä! (Paha kyllä on ovea jo hieman rajoitettu, kun nainen on päästetty eduskuntaan. Pelättävä on että sen sulkeminen käy vaikeaksi.)”²²⁰ Sulkuihin merkitty huomautus kertoo, kuinka taistelu naisten uramahdollisuuksien laajentamiseksi turhautti lehden tekijöitä. Toisaalta toivoa oli, sillä naisten läsnäolo eduskunnassa ainakin vaikeutti naisia syrjivän lainsäädännön läpimenoa. Suomen ja Espanjan sisällissotien jälkeisenä aikana yhteiskunnalliset kehityskulut olivat jo avanneet oven naiselle työelämään ainakin raolleen. Tässä alaluvussa käsittelemme työn ja aviovaimon roolien yhdistämistä. Lisäksi tarkastelen ”sen toisen kutsumuksen” valinneiden naisten näkymistä *Suomen Nainen* ja *Y-lehdissä*.

Espanjassa vaikutti 1900-luvun alkupuolella katolinen feministinen liike, joka pyrki vaikuttamaan erityisesti naisten oikeuteen kouluttautua, osallistua sosiaalisten kysymysten ratkaisuun yhteiskunnassa sekä naimattomien naisten oikeuteen työskennellä. Liike ei yleensä ottanut kantaa

²¹⁹ *Suomen Nainen* 10.7.1918 (13–14), ”Naisten asevelvollisuus”.

²²⁰ *Suomen Nainen* 2.11.1918 (21), ”Kirkolliskokous”.

avioliittoa tai siveyskäsityksiä koskeviin kysymyksiin, koska kannattajien näkemykset näissä kysymyksissä seurasivat 1800-luvulta peräisin olevia perhe- ja siveyskäsityksiä. Paavi itse oli linjannut naisen luonnolliseksi tehtäväksi kodinhoidon ja lasten kasvatuksen jo vuonna 1891. Katolisen kirkon piirissä naisten työssäkäyntiä pidettiin tragediana, joka vaikutti myös tuleviin sukupolviin negatiivisesti, koska se sai naiset laiminlyömään tehtävänsä äitinä. Paavi otti vuonna 1917 vielä jyrkemmän kannan toteamalla, että monet naiset olivat menettäneet hartautensa ja häpeän tunteensa, minkä vuoksi he halusivat toimia sukupuolelleen sopimattomissa ammateissa, olla miehiä ja hylkäsivät perheenäidin kunniallisen ja vastuullisen tehtävän. Paavista tämä kehityskulku oli valitettava ”moraalinen perversio”.²²¹ Toisin sanoen naisten ei nähty voivan hoitaa äitiyden lisäksi muita tehtäviä kunnialla, sillä ne kaikki olisivat väistämättä pois naisen tärkeimmän kutsumuksen toteuttamisesta.

Johanna Annolan mukaan keskeinen avioituneiden naisten työssäkäyntiä estävä syy 1900-luvun alussa oli niin kutsuttu kahden kutsumuksen ristiriita. Naisen katsottiin olevan kykenevä huolehtimaan vain yhdestä kutsumuksesta kerrallaan, eli joko toimimaan yhteiskunnallisissa tehtävissä tai huolehtimaan äitinä omasta perheestään. Kahden kutsumuksen yhdistämistä pidettiin liian rasittavana ja voimia vievänä naiselle, ja sen uskottiin pidemmän päälle johtavan jommankumman tai molempien kutsumusten laiminlyöntiin.²²² Tämän vuoksi avioituneiden naisten katsottiin paremmaksi jättää työelämä ja joskus myös järjestötehtävät. Esimerkiksi Sección Femenina vaati toimihenkilöiltään naimattomuutta, koska järjestön mielestä naisella ei voinut olla kahta samanaikaista kutsumusta.

Kaikista pahin skenaario tutkimieni naisten kirjoituksissa tuntui olevan äitien työskentely tehtaissa. Tehtaat olivat keskiluokan naisille oikea kauhistus, jossa äiti-ihmisten ei olisi hyvä terveydellisistä eikä moraalisista syistä viettää aikaa. Kun Francon hallinto kielsi naisten ja lasten yötyön, *Y*-lehdessä päätöksestä tiedotettiin tehtaiden vaaroja paisuttelevalla, propagandistisella kirjoituksella. Tehtaissa työskentelyn todettiin olevan erityisen vaarallista naisille, koska nämä olivat herkempiä sairastumaan. Myös syntyvyyden oli huomattu olevan matalampaa tehdasalueilla. Lopuksi kirjoituksessa todettiin, että kaikki naisten työ oli oikeastaan vaaraksi perheille: ”– Naisten työssäkäynti aiheuttaa sellaisia vaaroja perheelle, että se on oikeastaan samanlainen yhteiskunnallinen rutto kuin tuberkuloosi tai mikä tahansa muu sairaus. Tämän vuoksi on välttämätöntä taistella erityisesti kotien ulkopuolella tapahtuvaa naisten työssäkäyntiä vastaan”.²²³

²²¹ Offen 2015, 287–289.

²²² Annola 2011, 160.

²²³ *Y. Revista para la mujer* 4/1938, ”El fuero del trabajo y la mujer” [Perustuslaki työstä ja naisista].

Osittain tehtaiden pelossa oli kyse yleisestä epäluulosta työväestöä kohtaan. Tehtaita sivuttiin myös *Suomen Naisessa*, kun Alli Laitakari otti kantaa kysymykseen palvelijattarista ja heidän pätevyystään. Laitakarin mielestä nykyiset palvelijat olivat usein ”huonosti tehtäväänsä pystyviä ja lisäksi usein siveellisesti turhautuneita ja huonoluonteisia”. Hänen mielestään tulisi huomioida myös palvelijoiden vaikutus suomalaisten kotien ilmapiiriin. Niinpä hän ehdottikin, että perheenemännät ottaisivat aiempaa isomman roolin kotitöistä ja jättäisivät palvelijan palkkaamatta. Ongelman juurisyynä oli palvelija-ammatin vähäinen kunnioitus yhteiskunnassa, minkä vuoksi nuoret naiset hakeutuivat mieluummin töihin tehtaisiin. Laitakarista tämä kehitys oli huolestuttavaa ja hän ehdotti ongelman ratkaisemiseksi kotitalouskoulujen perustamista, sillä tehtaajat eivät olleet ideaali ympäristö naiselle: ”Minkälaisia äitejä ja kasvattajia heistä siellä tulee, on sanomattakin selvä.”²²⁴ Kuitenkin vuonna 1910 Helsingissä terveystarkastuksista käyvistä prostituoiduista 34 % oli siirtynyt ammattiin juuri palvelijan työstä ja vain 17 % tehdastyöstä.²²⁵

Pelko tehtaita kohtaan oli yleiseurooppalainen ilmiö. Toisaalta sillä oli myös peränsä, sillä 1900-luvun alkupuolella tehtaajat eivät toden totta olleet mikään terveellisin ympäristö ja myös työtapaturnat olivat yleisiä. Ensimmäisen maailmansodan päätettyä aihe nousi puheeksi myös Ranskassa, jossa tehdastyön vaarallisuutta naisille perusteltiin sodan kahden viimeisen vuoden aikana laskenutta syntyvyyttä ja nousutta lapsikuolleisuutta. Tehdastyötä pidettiin ”lasten tappajana” jopa siinä määrin, että maassa ehdotettiin tehtaissa työskentelyn kieltämistä kuusi kuukautta synnytyksestä, raskaana olevilta ja imettäviltä naisilta.²²⁶ Toki voisi hyvin olettaa, että myös maailmansodalla, sen tuomilla taudeilla ja elintarvikepulalla oli osansa syntyvyyden laskuun ja lapsikuolleisuuteen. Selvää kuitenkin oli, että erityisesti keskiluokkaisessa mielenmaisemassa naiset haluttiin pois tehdastyöstä mitä pikimmiten.

Avioliiton solmimisen jälkeen naisen oletettiin jättävän taakseen työelämän, joka nähtiin vain väliaikaisena vaiheena naisen elämässä. Tämä ei tietenkään ollut kaikille naisille taloudellisesti mahdollista, mutta useimmille sivistyneistön rouville raha ei muodostanut estettä perheelle omistautumiselle.²²⁷ *Suomen Nainen* ei nähnyt kahta kutsumusta ylitsepääsemättömänä asiana. Eräs opettaja kirjoitti lehdessä, että avioituneita opettajia usein arvosteltiin ja kehoitettiin hylkäämään työnsä kodinhoitoon keskittymisen vuoksi. Kirjoittajan mielestä opettajan uralle omistautunut nainen pystyi kuitenkin huolehtimaan sekä kodistaan että koulustaan, jos hänellä vain oli kutsumus alalle.²²⁸ *Suomen Nainen* kannusti muutenkin jatkuvasti naisia ottamaan osaa yhteiskunnalliseen toimintaan,

²²⁴ *Suomen Nainen* 18.9.1918 (18), Alli Laitakari ”Palvelijatararkysymys”.

²²⁵ Lähteenmäki 2006, 95.

²²⁶ Grayzel 1999, 108.

²²⁷ Korppi-Tommola 2005, 25.

²²⁸ *Suomen Nainen* 6.12.1919 (39), ”Arvokkaita opettajia ja perheenemäntiä”.

joten myös työn ja perheen yhdistäminen saattoi olla mahdollista ainakin naisille, joilla oli erittäin vahva kutsumus työhönsä. Työn piti siis olla jotakin naisen kutsumukseen sopivaa: opettamista, sairaanhoitoa tai heikoimmista huolehtimista.

Kuitenkin myös Suomessa vielä 1800–1900-luvujen vaihteessa oli hyvin tavallista, että nainen joutui valitsemaan kutsumuksien väliltä. Nainen saattoi joko avioitua ja omistautua perheelleen tai pysyä naimattomana ja jatkaa työuraansa yhteiskunnallisten asioiden palveluksessa. Kansakoulun opettaja ja naisasian puolestapuhuja Mandi Granfelt päätti luopua opettajan työstä kihlauksen jälkeen, vaikka päätös ei ollut hänelle helppo hyväksyä.²²⁹ Toisenlaisen valinnan teki opettaja ja naisasianainen Lucina Hagman. Päätös pidättäytyä avioliitosta syntyi, koska Hagman ei kokenut mahdolliseksi omistautua kutsumukselleen naisasian parissa avioituneena naisena. Hän muisteli valintaansa päiväkirjassa vielä varttuneessa iässä ja totesi, että rakkaudesta ja perheestä kieltäytyminen oli ollut karvas päätös, vaikka hän kokikin saaneensa elämässä ”tuhannen kertaa” enemmän valintansa ansiosta.²³⁰ Toisin kuin hehkutus naisen luontaisista hoivaominaisuuksista ja äitiyden täyttymyksen korostaminen antoivat ymmärtää, nämä elämänvalinnat eivät olleet helppoja tai yksinkertaisia keskisäädyn naisille. Vaikka he omistautuivat perheelleen ja nauttivat äitiydestä, menetetty ura saattoi silti kirvellä vielä vuosikausien jälkeen. Toisaalta perheen perustamatta tietoisesti jättäneet naiset myönsivät, että tämäkään tie ei ollut helpoin mahdollinen kulkea.

Keskisääty suhtautui tavalliseen kansaan usein holhoavasti, koska se näki rahvaan sivistymättömänä. Työväestölle asetettiin odotuksia, jotka olisivat vaatineet keskisäädyn oman elämäntavan omaksumista.²³¹ Sivistyneistö ei kuitenkaan ollut irrallaan todellisuudesta, vaan he ymmärsivät kyllä, että osan työväestön naisista oli pakko työskennellä. Siksi tutkimillani naisilla oli näkemyksiä, mitkä olisivat naisille sopivia ammatteja ja tapoja tienata. Yksi *Y*-lehden vakituisista toimittajista piti esimerkiksi konekirjoittajan työtä epäsopivana naiselle. Konekirjoittajat myös kuulemma usein solmivat avioliittoja lehtien painajien kanssa, mikä saattoi pahimmassa tapauksessa johtaa jopa ammatin periytymiseen lapsille. Paremminkin sopiva ja perinteinen ammatti naiselle olisi ollut esimerkiksi ompelijan työ. Onneksi Sección Femenina oli ryhtynyt ratkaisemaan ongelmaa perustamalla koulutuksia, joissa naiset oppisivat tekemään leluja. Tarkoituksena oli, että naiset voisivat jatkaa työtä kotoa käsin. Lehdessä mainittiin erikseen, että kurssit olivat suunnattuja naisille, joiden piti pakon edessä elättää perhettään (eli esimerkiksi leskille). Kurssitoiminnalla haluttiin auttaa

²²⁹ Sulkunen 1995, 33, 37.

²³⁰ Ollila 1998, 46, 66.

²³¹ Annola 2011, 13.

hankalassa tilanteessa olevia naisia, sillä ”kukaan herkkätunteinen nainen ei mennyt mielellään toimistoon tai tehtaaseen töihin”.²³²

Naiset ymmärsivät myös työväenluokan naisten todellisuutta ja pyrkivät parantamaan heidän asemaansa asioissa, jotka sopivat keskisäädyn omiin ihanteisiin. Esimerkiksi keväällä 1919 *Suomen Naisessa* julkaistiin pöytäkirja ammattientarkastaja Vera Hjeltin esitelmästä. Hjelt korosti, että työväenluokan naisille olisi tärkeää järjestää paikallisia hätäaputoimia, sillä koteihin sidotuille naisille työnhaku toisilla paikkakunnilla oli mahdotonta. Tällä Hjelt luultavasti tarkoitti erityisesti pienten lasten vanhempia.²³³ Vaikka Sección Femenina vastusti naisten työssäkäyntiä, se kuitenkin järjesti esimerkiksi Madridissa lastenseimiä työssäkäyville äideille.²³⁴ Toisaalta nämä esimerkit tietenkin kertovat sivistyneistön naisten ajatusmaailmasta. Naisten ajamat parannukset koskivat erityisesti työskentelevien naisten mahdollisuuksia toteuttaa äitiyden kutsumustaan. Vaikka työssäkäyvien naisten tilanne ei ollut alun perin ideaali, pienin avustuksin näitäkin naisia voitiin auttaa heidän todellisessa kutsumuksessaan.

Muita hyviä ammatteja naisille olivat kaikki lapsiin liittyvät työt, sillä näissä naimattomatkin naiset saivat toteuttaa ”yhteiskuntaäidillisyyttään”. Sección Femenina juhlisti lehdessään esimerkiksi sairaanhoitajan päivää. Sairaanhoitajat olivat lehden mukaan esimerkillisiä nykyajan espanjalaisnaisia, jotka huolehtivat kodistaan, uhrautuivat isänmaan hyväksi ja olivat tehtäviensä tasalla kuitenkin menettämättä naiselle tyypillistä optimismia ja empatiaa.²³⁵ Sekä Suomessa että Espanjassa sairaanhoitajan ammatin kunnioitus voimistui sisällissodan aikana, jolloin sairaanhoitajilla oli tärkeä rooli joukkojen huollossa. Falangistisessa ja valkoisessa propagandassa sairaanhoitajista luotiin sisällissotien aikana kuva ”puhtoisista enkeleistä”, kun taas punaisia sairaanhoitajia pidettiin huorina.²³⁶ Erityisesti espanjalaisille naisille sairaanhoitajan ammatti oli naiselle sopiva ja arvostettu työ. Opettajan ammatti ei ollut Suomen tavoin aina avoin espanjalaisille naisille, sillä maan koululaitos oli pitkälti katolisen kirkon hallussa, minkä vuoksi tyttöjen opettajina toimivat nunnat. SF yritti vaikuttaa sen puolesta, että järjestön kouluttamat naiset pääsisivät katolilaisiin kouluihin opettajiksi ainakin liikunnassa ja kotitaloustaidossa, jotka olivat kaksi Falangille ideologisesti tärkeintä oppiainetta.

Yllättävä havainto tätä tutkimusta tehdessä oli, että sekä *Suomen Nainen* että *Y* raportoivat innokkaasti naisten uusista mahdollisuuksista työelämässä. Jotkin *Suomen Naisessa* esitetyt

²³² *Y. Revista para la mujer* 11/1940, Esperanza Ruiz-Crespo ”No sólo de taquimeca puede vivir la mujer” [Nainen ei voi elää vain konekirjoittajana].

²³³ *Suomen Nainen* 26.4.1919 (15), ”Eräs tulevaisuussuunnitelma”.

²³⁴ *Y. Revista para la mujer* 11/1940, ”Nuestra obra” [Meidän työmme].

²³⁵ *Y. Revista para la mujer* 9/1938, ”El día de la enfermera” [Sairaanhoitajan päivä].

²³⁶ Lintunen 2017, 52–54; Nash 1995, 113–114.

huolenaiheet tuntuvat jopa nykyaikaisilta. Lehdessä nimittäin kirjoitettiin, että pätevät naisammattientarkastajat tekniselle alalle olivat kiven alla. Niinpä naisia kannustettiin hakeutumaan teknisille aloille.²³⁷ Lisäksi *Suomen Naisessa* ilmestyi juttusarja, joka käsitteli virkanaisia ja naisten työtehtäviä valtiolla. Juttusarjassa kerrottiin esimerkiksi uusien ammattientarkastajien valinnasta ja heidän työtehtävistään. Lisäksi käsiteltiin sosiaalihuollon hanketta, jossa naisille pyrittiin hankkimaan töitä uusilta aloilta, joita miehet olivat aiemmin hoitaneet. Esimerkiksi Turussa naisille oli järjestetty sähkömoottorikursseja, jotta useampi nainen voisi työskennellä sähköalalla. Lisäksi kolmannessa osassa asetettiin tavoitteeksi poistaa asetuksesta kohta, jossa määriteltiin joitakin korkeampia virkoja naisille sopimattomiksi. Tällaista lainsäädäntöä nimitettiin lehdessä ”tarpeettomaksi” ja ”vanhan ajan jäännökseksi”.²³⁸

Jos kyseiset artikkelit vaikuttavat hämmäntäviltä, vielä enemmän kotiäidin roolista paasaukseen tottunut lukija hätkähtää *Y. Revista para la mujer* -lehden äärellä. Tässä kohtaa on hyvä huomauttaa, että Francon hallinnon virallinen linja oli, että naisten ei tulisi ottaa osaa työelämään ja valtionhallinto kuului miesten vastuulle, mitä myös Sección Femenina tuki julkisesti. Yllättäen vuoden 1940 marraskuun numerossa esiteltiin toimistotehtävissä työskenteleviä naisia. Juttu käsitteli Espanjan rahapajassa työskenteleviä naisia, joiden mainitaan olevan erittäin ahkeria ja esimerkillisiä työntekijöitä. Lisäksi heidän kauneuttaan ja nuoruuttaan kehuaan artikkelissa, mistä voisi päätellä heidän olevan vielä naimattomia. Varsinaista työtä ei kuitenkaan esitellä kovin paljoa, joskin naisten todetaan varmasti olevan ”eniten rahaa käsitteleviä naisia koko Espanjassa”.²³⁹

Seuraavassa numerossa virkanaisten esittely jatkuu laajalla reportaasilla kahden virkanaisen tavallisesta työpäivästä. Toimitus oli päässyt seuraamaan kahden hallinnossa avustajina työskentelevän naisen, Conchitan ja Pilarin, työpäivää. Artikkelissa erikseen painotetaan, että työ on paljon muutakin kuin kirjoituskoneella naputtelua, ja naisten työtahti on jättänyt varjoonsa viraston miehet. Asiat, joihin aikaisemmin vastattiin pyytämällä kysyjää palaamaan seuraavana päivänä, hoituvat nyt käden käänteessä. Naisia oli myös haastateltu ja he vastasivat kaikkiin kysymyksiin, jotka eivät koskeneet ”valtion salaisuuksia”. Naiset kertoivat esimerkiksi palkastaan ja päivänsä kulusta. Haastattelija täsmensi erikseen, että lehti oli kiinnostunut vain työpäivän kulusta, ei naisten yksityiselämästä.²⁴⁰ Tällainen huomautus erikseen kirjoitettuna on mielenkiintoinen. Halusiko

²³⁷ *Suomen Nainen* 4.10.1919 (30), ”Ammattientarkastuksen uudestaan järjestäminen”.

²³⁸ *Suomen Nainen* 18.11.1918 (22), ”Naisia uusissa viroissa valtion palveluksessa”; *Suomen Nainen* 2.12.1918 (23), Lempi Nikkinen ”Naisia uusissa viroissa valtion palveluksessa, II”; *Suomen Nainen* 18.1.1919 (2), Lempi Nikkinen ”Virkanaisien asemasta, III”.

²³⁹ *Y. Revista para la mujer* 11/1940, ”Por una perra chica... Las mujeres que trabajan en la fabricación del dinero” [Pennin tähden... Rahan valmistuksessa työskentelevät naiset].

²⁴⁰ *Y. Revista para la mujer* 12/1940, ”La mujer en las oficinas del Estado. ¿Cómo es el día de una auxiliar de administración?” [Naiset valtion virastoissa. Millainen on hallinnon avustajan työpäivä?]

toimitus painotuksella osoittaa, että naisellakin voi olla julkinen elämä? Virallisen retoriikan mukaisesti naisen tehtävä ja rooli oli toimia vain yksityisessä elämässä.

Jos naisen paikka oli ehdottomasti kotona, miksi lehdissä sitten intoiltiin naisten menestyksestä virkanaisina? Vaikka nämä teemat eivät olleet lehdissä valtalinjana, artikkelit kertovat kuitenkin jotain merkittävää ajankuvasta. Järjestöt eivät välttämättä halunneet rikkoa perinteisiä sukupuolirooleja, mutta sekä suomalaiset että espanjalaiset naiset näkivät naisen roolin yhteiskunnassa tärkeänä ja korostuneena sisällissodan jälkeen. Uusien työmahdollisuuksien esille nostaminen korosti samalla uudenlaisten naisten uutteruutta ja työtä pelkäämättömyyttä, jotka olivat myös tutkimieni naisten arvostamia ominaisuuksia, vaikka he kannattivatkin perinteisiä sukupuolirooleja. Mistään vallankumouksellisesta ei välttämättä ollut kyse myöskään siinä, että *Suomen Naisessa* vihjattiin naisten sopivan ”miehisiin” ammatteihin tai *Y-lehti* kertoi naisten olevan jopa tehokkaampia työntekijöitä kuin miehet. Näiden sanomien tarkoituksena oli vain luultavasti vastata miesten taholta esitettyyn kritiikkiin yleisesti naisten työskentelyä kohtaan ja perustella naisten pätevyyttä omien silmissä.

Toisaalta *Suomen Nainen* esimerkiksi ajoi naisille tasa-arvoisia oikeuksia työelämässä myös puolueessa ja lehdessä vaikuttaneiden kansanedustajien julkisissa puheissa. Artikkelit siis heijastelivat lehteä julkaisseen järjestön todellista kantaa. Sección Femeninan artikkeleissa taas voi nähdä enteitä järjestön tulevasta poliittisesta vaikuttamisesta syrjivään työläinsäädäntöön. Sección Femeninan tapauksessa on selvää, että tämän radikaalimpia kannanottoja lehdessä ei ainakaan diktatuurin ensi vuosina olisi voinutkaan olla. Diktatuurissa vaikuttamisen ja julkisten kannanottojen tuli olla hienovaraisia, koska kaikki vaikutusvalta perustui oikeastaan hyviin suhteisiin johtavien henkilöiden ja viime kädessä itse Francon kanssa. Pilar Primo de Riveran johtama Sección Femenina varmasti tiesi millaisella nuoralla järjestö tasapainotteli, olihan Pilar seurannut läheltä kahden perheensä suuren johtajan poliittisia kamppailuita totalitaristisessa liikkeessä. Toisaalta kyse ei ollut siitä, että tutkimani järjestöt olisivat olleet jotenkin läpeensä konservatiivisia. Järjestöt eivät varmasti itse edes nähneet kannattavansa perinteisiä arvoja, sillä esimerkiksi Sección Femenina piti itseään vallankumouksellisena järjestönä. Kummankin järjestön näkökulmissa eli jatkuva ristiriita perinteisten roolien ja arvojen vaalimisessa ja toisaalta muuttuvan maailman mukana pysymisessä. Perinteiset ja modernit elementit elivät järjestöissä rinta rinnan, kuten monet muutkin saman ajatusmaailman naisia tutkineet historioitsijat ovat todenneet.

3.4. Hyväntekeväisyystyötä isänmaan hyväksi

Mutta nyt alkaa hiljainen ja pitkäjänteinen työ, joka tulee antamaan teille paljon, sillä kiitos Falangin tulee naisista puhtaampia, lapsista terveempiä, kylistä iloisempia ja kodeista parempia. Kaikki naisemme tuntevat Jumalan sanan ja osaavat laulaa isänmaan vanhoja kansanlauluja, joita lauloivat jo valloittajamme matkatessaan merten ylitse etsimään uusia maita.²⁴¹

Pilar Primo de Rivera

Sisällissodan jälkeen Sección Femeninan johtaja Pilar Primo de Rivera piti puheen, jossa hän asetti naisten tehtäväksi uudessa yhteiskunnassa hiljaisen ja pitkäjänteisen työn. Naisten hyväntekeväisyystyön avulla uudesta yhteiskunnasta tulisi kaikin puolin parempi. Naisten tehtävä oli rakentaa uutta yhteiskuntaa hiljaisesti, ututteralla työllä, josta kiitoksena oli vain työn ilo. Pureudun tässä alaluvussa hyväntekeväisyystyöhön, josta kirjoitetaan paljon kummassakin tutkimassani lehdessä. Tarkastelen hyväntekeväisyystyötä osana naisten työssäkäyntiä käsittelevää lukua, sillä jäljempänä käy selväksi, että naisten hyväntekeväisyystyö muistutti työssäkäyntiä monin tavoin, vaikka siitä ei maksettu palkkaa tai maksettiin hyvin pieni korvaus työn sitovuuteen nähden. Oikeastaan palkattomuuden syynä oli naisten sukupuoli ja se, että heidän tekemäänsä hyväntekeväisyys- ja avustustyötä ei pidetty työnä, vaan naisellisen kutsumuksen toteuttamisena. Kuten edellä on käyty läpi, naisten asema työelämässä oli tutkimusajankohtina hyvin rajoittunut, minkä vuoksi naisten panosta yhteiskunnassa ei monesti nähty arvokkaana. Esimerkiksi kodeissa tehtävä kotitaloustyö, joka siirtyi palvelusväeltä perheenemännille, oli käytännössä palkatonta työtä.

Sukupuolihistorian tutkimus on haastanut kolme historiantutkimuksessa aiemmin yleistä dikotomiaa, jotka ovat olleet luonto / kulttuuri, työ / perhe ja julkinen / yksityinen. Näihin kahtiajakoihin perustui esimerkiksi erillisten elämänpiirien (*separate spheres*) teoria, jonka mukaan naisella ja miehellä oli 1800-luvulta 1950-luvun puoliväliin saakka erilliset elämänpiirit, joissa kumpikin huolehti sosiaalisten ja biologisten sukupuoliensa mukaisista tehtävistä. Historiantutkimus on kyseenalaistanut teorian ja osoittanut, että esimerkiksi kotona naiset olivat silti miesten määräysvallan alla, ja toisaalta monet yksityisiksi mielletyt asiat, kuten esimerkiksi lisääntyminen tai naisten rooli hyväntekeväisyydessä, ovat itseasiassa poliittisia.²⁴² Naisten hyväntekeväisyystyö rikkoi monia dikotomioista, sillä hoivaamiseen ja heikommista huolehtimiseen perustuva työ tapahtui julkisella areenalla. Luonnon ja kulttuurin vastakohtaisuus taas tarkoitti sitä, että nainen toimi enemmän luontaisten taipumustensa varassa, kun taas mies pystyi järjen avulla luoda kulttuuria ja politiikkaa.

²⁴¹ Y. *Revista para la mujer* 4/1939, Pilar Primo de Rivera ”Mensaje de la paz a la sección femenina de falange española tradicionalista y de las j.o.n.s” [Rauhanviesti Falangin Sección Femeninalle].

²⁴² Bock, Blom & Santos de Matos 2013, 45–47.

Toisaalta taas avustustyö oli usein hyvin poliittista ja hallinnollista järjestäytymistä vaativaa, sillä tutkimusajankohtina sosiaalipolitiikka ei ollut vielä täysin valtioiden vastuulla.

Suomessa kansalaisyhteiskunta oli syntynyt juuri ennen sisällissotaa. Kansalaisyhteiskunta tarkoittaa kansalaisten vapaaehtoisuuteen perustuvaa toimintaa, mutta se ei ole täysin irrallinen valtiosta. Yleensä valtion johtavat ryhmät ovat myös kansalaisyhteiskunnan yhdistyksien, osuuskuntien ja puolueiden johdossa. Kansalaisyhteiskunnalla on normittavaa valtaa, minkä lisäksi se voi moraalisesti säädellä paikallisyhteisöjä.²⁴³ Agraarisessa yhteiskuntamallissa miehen ja naisen oli erillisistä tehtävistä huolimatta ajateltu toimivan eräänlaisena työparina. Esimerkiksi suojeluskunta- ja lotta-aatteen levitessä maaseudulle ajatus työparista säilyi, mutta naisten järjestötyön tehtäväksi tuli tukea miehiä avustavana ja osin näkymättömänä työnä.²⁴⁴ Vaikka tutkimukseni keskiössä olevat naiset eivät ehkä olleet politiikan kärkipaikoilla, kansalaisyhteiskunnan kautta toimimalla esimerkiksi järjestöissä ja erilaisissa avustustoissa he olivat osa yhteiskunnan normittavia valtarakenteita. Toisiin naisiin kohdistuneen kansalaistoiminnan kautta sivistyneistön naiset määrittivät, mikä oli myös työväenluokan naisten ihanteellinen rooli ja tavoitetilä yhteiskunnassa.

Historiantutkimuksessa puhutaan myös yhteiskunnallisista sukupolvista. Erityisesti nuoruudessa eletty avainkokemus voi synnyttää mobilisoituneen sukupolven, jonka käsityksiä yhteiskunnasta avainkokemus on muokannut perustavanlaatuisesti. Tämä ei kuitenkaan tarkoita välttämättä puoluepoliittista järjestäytymistä, vaan sukupolvi pikemmin jakaa avainkokemuksen pohjalta samat arvot ja ihanteet, joiden pohjalta se pyrkii vaikuttamaan yhteiskuntaan ja sen kehityksen suuntaan.²⁴⁵ Tutkimieni naisten kohdalla voi perustellusti sanoa, että he kuuluivat samaan sukupolveen, jonka ajatusmaailmaa oli muovannut perustavanlaatuisesti sisällissota. Naisten sota-ajan toiminta muodosti sysäyksen sille mobilisaatiolle, jota he jatkoivat eri tavoin ihanteidensa mukaisen yhteiskunnan luomiseksi. Siksi sisällissotien jälkeen jatkunut hyväntekeväisyystyö oli oikeastaan jatketta sota-ajan mobilisaatiolle, kun naiset eivät olleet valmiita luopumaan roolistaan.

Esimerkiksi Sección Femeninan rooli espanjalaisessa yhteiskunnassa syntyi täysin sisällissodan aikaisen toiminnan vuoksi. SF toimi Falangin alla ja osittain sen rahoituksella sekä joutui hyväksyttämään koulutusohjelmansa ja muun toimintansa puolueella. Toisaalta Sección Femenina oli samalla dominoivassa asemassa suhteessa kaikkiin muihin naisjärjestöihin, sillä niin naisvaltaisten alojen ammattiliitot kuin naisopiskelijoiden yhdistykset toimivat sen alla.²⁴⁶ Sección Femenina sai alkunsa, kun sodan vuoksi mobilisoituneet naiset eivät halunneet pelkästään palata takaisin koteihin.

²⁴³ Siironen 2012, 23.

²⁴⁴ Nevala-Nurmi 2012, 169–170.

²⁴⁵ Nevala-Nurmi 2012, 52–53.

²⁴⁶ Kebabze 2008, 120.

Vaikka puolue ei pitänyt naisjärjestöä kovin suurella arvolla, naiset itse näkivät tekevänsä tärkeää, vallankumouksellista työtä erityisesti naisten ja lasten parissa. Francon Espanjassa ei ollut todellista kansalaisyhteiskuntaa, koska esimerkiksi yhdistysten perustamista säädeltiin lailla. Siksi Falangin arvot jakaville naisille SF oli keskeinen väylä toimia kansankunnan hyväksi.

Vaikka naisten toiminta järjestöissä edisti heidän arvojaan, työllä oli usein pyyteetön motiivi. Naiset todella halusivat olla avuksi ja tehdä osansa yhteiskunnan eteen. Esimerkiksi *Suomen Naisessa* Paula Heurlin pohti, miten naiset voisivat auttaa yhteisymmärryksen syntymistä eri yhteiskuntaluokkien välillä. Hänen mielestään keskeistä oli jokaisen ihmisen yhtäläinen mahdollisuus hyvään elämään.²⁴⁷ Naiset usein perustelivat hyväntekeväisyystyötään uskonnolla ja lähimmäisenrakkaudella. Lisäksi osa pohjoismaisista naisasianaisista perusti tulkintansa naisten suuremmista toimintaedellytyksistä ja tasa-arvosta yhteiskunnassa alkuaikojen kristillisyyteen ja luterilaisuuteen. Tätä ei ole usein huomioitu historiantutkimuksessa, koska kirkkoa on pidetty ainoastaan naisten oikeuksia jarruttaneena voimana.²⁴⁸ Toisaalta hyvien tarkoituserien lisäksi tutkimieni naisten hyväntekeväisyystyöhön sisältyi valta-asetelma, koska avustustyö suunnattiin usein alempiin yhteiskuntaluokkiin. Hoivaavan vallan käsitteellä tarkoitetaan foucault‘maista valtaa, jossa vallankäyttö nähdään tapoina, jotka rakentavat toisten ihmisten mahdolliselle toiminnalle rajoja.²⁴⁹

Tutkimieni naisten tapauksessa avustustyössä käytettiin hoivaavaa valtaa, jolla naiset yrittivät ohjata tai pakottaa alempien yhteiskuntaluokkien naisia seuraamaan omia ihanteitaan. Hoivaava valta näkyi esimerkiksi siinä, kun naiset kiersivät maaseudulla neuvomassa köyhiä äitejä lapsenhoidossa ja tekivät kutsumatta vierailuja vähävaraisten perheiden koteihin. Hoivaavasta vallasta oli kyse myös nousevan sivistyneistön luomissa normeissa ja ihanteissa oikeanlaiselle perheelle, käytökselle ja sukupuolirooleille. Näistä normeista poikkeavat henkilöt, esimerkiksi yksinhuoltajaäidit, saattoivat joutua monenlaisiin vaikeuksiin vain sen takia, että heitä pidettiin normien rikkomisen vuoksi säädyttöminä. Hoivaavaa valtaa oli myös uskonnollisiin ja ideologisiin arvoihin sitoutumisen vaatiminen avustettavilta vastineeksi avusta.

Naisten myös nähtiin olevan moraalisesti miehiä ylempänä, minkä vuoksi rauhan ylläpitäminen ja rakentaminen nähtiin naisten vastuuna. Naiset toimivat koko yhteiskunnan omatuntona. Tämän vuoksi ajateltiin, että naiset eivät saisi pilata itseään politiikassa, vaan naisten yhteiskunnallisen toiminnan tuli olla eettisempää kuin miesten.²⁵⁰ Ja luonnollisesti naisille sopi erityisen hyvin heikommista huolehtiminen ja naisiin ja lapsiin keskittynyt hyväntekeväisyystyö. Paitsi, että muiden

²⁴⁷ *Suomen Nainen* 5/1918 (3–9), Paula Heurlin ”Mitä naisjärjestöt voisivat tehdä suuremman yhteisymmärryksen aikaansaamiseksi eri kansankerrosten välillä?”

²⁴⁸ Markkola 2000, 18–20.

²⁴⁹ Annola 2011, 180.

²⁵⁰ Ollila 1993, 52.

auttamista pidettiin naisille luonnollisena toimintana, hyväntekeväisyystyö nähtiin myös keinona kehittää naisten henkisiä ominaisuuksia. *Suomen Naisessa* painotettiin hyväntekeväisyystyön tärkeyttä omille lukijoille: ”Ja kuinka kutistuneita, henkisesti köyhiä ja arkipäiväisiä mahtaisivat naiset itse olla, jollei heillä olisi ollut mitään harrastuksia, toimintatilaisuuksia ulospäin ja jolleivät olisi saaneet vaikutteita ja herätystä henkisesti kehittyäkseen.”²⁵¹ Suomen tapauksessa kyse oli myös siitä, että naisilla oli äänioikeus ja siten velvollisuus osallistua poliittiseen päätöksentekoon. *Suomen Naisessa* muistuteltiin jatkuvasti naisia ”heräämään” yhteiskunnallisten asioiden edessä. Toisaalta vaikutteilla ja henkisellä herätyksellä saatettiin viitata myös autettaviin naisiin, sillä tutkimani naiset näkivät tekevänsä tärkeää yhteiskunnan uudistamista hyväntekeväisyystyön kautta.

Konkreettinen naisille jäävä työ oli esimerkiksi sodan jättämistä orvoista huolehtiminen. Lapsien hyvinvointia ja oikeanlaista kasvatusta pidettiin erittäin tärkeänä, sillä muuten heistä ajateltiin vain kasvavan uusi sukupolvi kelvottomia ja katkeria aikuisia. Esimerkiksi köyhäinhoidon aputarkastajan Ester Hällströmin mielestä punaorvot olivat syyttömiä vanhempiensa tekosiin, ja kristillisyyden sekä inhimillisyyden nimissä yhteiskunnan tuli huolehtia näistä lapsista. Varsin pian sodan jälkeen luovuttiin myös ajatuksesta erottaa lapset vanhemmistaan, ja sen sijaan leskille haluttiin tarjota lukea lapsien hoitamiseksi kotona.²⁵² Sección Femeninan alla puolestaan toimi erillinen järjestö, Auxilio Social (”Sosiaalinen apu”), joka perustettiin sodan aikana auttamaan siviilejä ja lapsia. Niin ikään *Y-lehti* painotti, että myös punaisten lapset ovat tervetulleita järjestön huomaan, vaikka heidän vanhempansa ”olivat iskeneet isänmaata niin monella tikarilla kuin vain pystyivät”. Auxilio Social huolehti orpolapsista ja niistä lapsista, joiden vanhemmat olivat sodan seurauksena vangittuina tai kadonneita.²⁵³

Lapsista huolehtiminen oli osoitus tutkimieni naisten yhteiskuntaäidillisyydestä ja luontaisesta hoivataipumuksesta, joka myös lapsettomilla naisilla nähtiin olevan. Toisaalta kyse oli myös Foucault’n hengessä hoivaavasta vallasta, sillä nämä lapset pyrittiin ”pelastamaan” paheelliseksi katsotusta ajatusmaailmasta ja äidillisen hoivan avulla ”rakastamaan” kunnollisiksi kansalaisiksi, jotka arvatenkin jakoivat hyväntekijöiden arvoperustan. Lapset nähtiin myös yhteiskunnallisena uhkana, jos heidät olisi jätetty oman onnensa nojaan. Toisaalta vihollisiksi koetuille naisille tarjotulla avulla pyrittiin aktivoimaan näiden naisten luontaisia, naisellisia taipumuksia, jotta he omistautuisivat äitiydelle ja noudattaisivat keskiluokkaisia normeja. Autettavilla ei myöskään aina ollut mahdollisuutta kieltäytyä avusta.

²⁵¹ *Suomen Nainen* 15.3.1919 (10), ”Hyvää kylvötyötä sekin”.

²⁵² Warsell 2018, 150.

²⁵³ *Y. Revista para la mujer* 9/1938, ”Dejad que los niños vengan a mí” [Antakaa lasten tulla luokseni].

Sección Femeninan alkuaikoina sen toiminta oli kohdistettu erityisesti maalaisnaisiin. Koulutuksien tarkoituksena oli erityisesti vähentää lapsikuolleisuutta ja kannustaa naisia omavaraisuuteen.²⁵⁴ Maaseudulla toimivien lähettiläiden työ ei aina ollut helppoa, sillä paikallinen väestö ei välttämättä ollut kovinkaan vastaanottavainen heidän sanomalleen. *Y*-lehdessä kerrottiin lähettiläiden maaseudulla tehtävästä työstä, joka ei ollut sujunut suunnitelmien mukaan. Äidit eivät esimerkiksi olleet halunneet rokottaa lapsiaan. Työsarkaa riitti, sillä lehden mukaan osan äideistä lastenhoitotaidot olivat heikot. Äidit esimerkiksi syöttivät kolmikuukautiselle lapselle chorizoa ja viiniin kastettua leipää. Lähettiläät liikkuvat maaseudulla yhdessä lääkärin kanssa, ja tiimi myös teki tarkistuskäyntejä alueiden perheisiin.²⁵⁵ Lähettiläät olivat kuin ”eksperttiäitejä”, jotka toteuttivat lähetystehtävää maaseudulla vieden sitkeästi terveysvalistusta ja tietoa muun muassa hygieniasta ja valtion tukimuodoista perheille.

Suomalaisia naisia kannustettiin myös ottamaan enemmän vastuuta yhteisistä asioista. *Suomen Naisen* mukaan vastuutehtävien kasaantuminen muutamille tekee näistä henkilöistä ylpeitä ja itserakkaita, eivätkä tehtävät hoituneet näin parhaimmalla mahdollisella tavalla. Yhteisistä asioista syrjään vetäytyvä nainen teki lehden mukaan ”rikoksen yhteiskuntaa kohtaan ja naisasiaa kohtaan”. Kirjoituksessa todettiin vielä, että yleinen argumentti pitäytyä yhteisten asioiden hoidosta oli, että naisilla oli jo hoidettavanaan koti, mies ja lapset. *Suomen Nainen* ei kuitenkaan armoa antanut perheenäideille: ”Muutamissa kohdin voi tuo väite olla oikeutettu, mutta yleensä se ei sitä ole. *Yhden* ulospäin suuntautuvan homman perheenäiditkin kyllä ehtivät suorittaa kunnollisesti lyömättä silti laimin kotiaankaan.”²⁵⁶ *Suomen Naisen* tapauksessa on huomioitava, että Suomalaisen puolueen ja myöhemmin Kokoomuksen naisjärjestö ei itsessään ollut se taho, joka olisi koordinoitunut hyväntekeväisyystyötä Suomessa. Demokraattisessa yhteiskunnassa hyväntekeväisyystyötä tekeviä järjestöjä oli paljon kirkollisista toimijoista yhdistyksiin ja seuroihin ja kotitalousopetukseen erikoistuneisiin järjestöihin. Lehdessä kirjoittaneet ja sen taustalla vaikuttaneet naiset olivat kuitenkin aktiivisia yhteiskunnallisessa työssä, vaikka se ei tapahtunut juuri lehteä ylläpitäneen järjestön siipien suojissa.

Y-lehdessä kerrottiin ideasta kerätä vähävaraisille lapsiperheille avustuskoreja. Sección Femeninan jäseniä oli pyydetty avuksi työhön, mutta moni oli vastannut kirjeillä, joissa kehuttiin ideaa, mutta pahoiteltiin mahdottomuutta osallistua omaan perheeseen liittyvien kiireiden vuoksi. Artikkelissa painotettiin, että Espanjaa uhkaavien epämurkavien aikojen ei tulisi koitua lasten kärsimykseksi. Sitä

²⁵⁴ Ofer 2009a, 32.

²⁵⁵ *Y. Revista para la mujer* 8/1940, Enrique Ferrar Billouch ”¿Cómo luchan las divulgadoras rurales?” [Millaista on maaseutulähettiläiden vaativa työ?]; *Y. Revista para la mujer* 9/1940, Enrique Ferrar Billouch ”¿Cómo luchan las divulgadoras rurales?” [Millaista on maaseutulähettiläiden vaativa työ?]; *Y. Revista para la mujer* 12/1940, Esperanza Ruiz Crespo ”Credo, vida y fé de las divulgadoras” [Lähettiläiden vakaus, elämä ja usko].

²⁵⁶ *Suomen Nainen* 20.9.1919 (28), ”Enemmän työnjakoa”.

paitsi jokainen espanjalainen nainen oli äiti, joka tarkoitti vastuuta sekä omista että yhteiskunnan lapsista.²⁵⁷ Toteamuksesta välittyvä äidillisyyssideologian korostaminen. Toisaalta rivien välistä voi lukea, että jäsenten oman kodin ja lasten hoitoon liittyvät kiireet eivät olleet kirjoittajasta riittävä syy olla osallistumatta hyväntekeväisyshankkeeseen. Yllä olevista esimerkeistä voi havaita, että monessa tapauksessa kahden kutsumuksen ongelma ei sitten kuitenkaan koskenut palkatonta työtä ja äidin kutsumusta. Tällöin kahden kutsumuksen samanaikainen hoitaminen oli mahdollista. Joskus naisia jopa kehoitettiin siihen tutkimissani lehdissä.

Kotitalouden hoidon opetus oli tärkeä osa naisten harjoittamaa hyväntekeväisyystyötä. Kotitalousopetusta suunnattiin erityisesti nuoriin naisiin, koska sitä kautta pyrittiin vaikuttamaan tuleviin koteihin. Esimerkiksi Porissa oli virinnyt sisällissodan jälkeen naisvetoista kansalaistoimintaa, jossa nuorille naisille tarjottiin koulutusta kodin tehtävissä, jotta ”heistä kehittyisi isänmaataan ja lähimmäisiä rakastavia kansalaisia ja kelpo emäntiä”. Käytännössä naiset siis työskentelivät ilman palkkaa lastenseimessä, jossa hoidettiin orpoja ja muita hädänalaisia lapsia. Nuorille naisille tarjottiin opetusta muun muassa sairaanhoidossa, lasten hoidossa ja kasvatuksessa, kirjanpidossa sekä käsitöissä.²⁵⁸

Y-lehdessä esiteltiin perustettuja kotitalouskouluja, joissa opetettiin tytöille myös niin ikään kotitöiden ja lastenhoidon peruseriäitä. Kirjoituksessa kannustettiin lähettämään tytöt ottamaan oppia kodinhoidosta, jotta heidän tulevaisuutensa olisi turvattu. Varoittavina esimerkkeinä kirjoituksessa mainittiin nuori nainen, jonka kihlaus oli purkautunut naisen kehojen kotitaloustaitojen vuoksi. Myös tuoreiden avioavimien heikkoja kotitaloustaitoja paheksuttiin ja kauhisteltiin. Joskus jopa naapurit joutuvat näitä onnettomia kotirouvia auttamaan avioelämän alkutaipaleella. Lisäksi jutussa korostettiin, että myös leirin taloustiedon opettajat olivat kaikki naisia.²⁵⁹ Tällä huomautuksella haluttiin erikseen korostaa naisten vastuuta kodin taloudesta ja säästäväisyydestä, minkä vuoksi naisten oli tarpeellista opetella laskutaitoa ja kodin menojen budjetointia.

Sección Femenina järjestönä pyöri lähes kokonaan vapaaehtoistyöllä. Sección Femeninan johtaville työntekijöille valtakunnallisella ja paikallisella tasolla maksettiin vain vähän tai ei ollenkaan palkkaa. Sección Femenina näki toimintansa enemmän omistautumisena aatteelle kuin työnä. Jäsenistöstä suuri osa oli taustaltaan keskiluokkaista, joten vapaaehtoistyö oli taloudellisesti heille mahdollista. Monet työntekijöistä tekivät pitkiä koulutusmatkoja ympäri Espanjaa ja moni myös valitsi elää naimattomana, sillä avioituneet naiset eivät voineet toimia järjestön tehtävissä. Myöhemmin sodan

²⁵⁷ *Y. Revista para la mujer* 12/1940 (35), Esperanza Ruiz Crespo ”Canastillas” [Pikkukoreja].

²⁵⁸ *Suomen Nainen* 25.1.1919 (3), ”Porin suojelusvelvolliset”.

²⁵⁹ *Y. Revista para la mujer* 6/1940, Esperanza Ruiz Crespo ”Escuelas del hogar” [Kotitalouskoulut].

jälkeen myös keskiluokan ja alemman keskiluokan tytöt saattoivat toimia järjestön hyväksi maaseudulla vaikuttavien lähettiläiden (*divulgadora*) roolissa.²⁶⁰ Esimerkiksi *Y. Revista para la mujer* -lehdessä houkuteltiin paikallisjohtajiksi (*jefes locales*) uusia naisia, sillä osa vanhoista paikallisjohtajista oli joutunut jättämään tehtävänsä avioitumisen tai perhesyiden vuoksi.²⁶¹

Sección Femeninan suhtautuminen omiin jäseniinsä ja työntekijöihinsä oli ristiriitainen, sillä järjestö painotti moneen otteeseen, että toiminnassa mukana olevat naiset olivat omistautuneita falangismille ja tekivät kutsumustyötä. Naiset eivät siis järjestön mielestä olleet työsuhteessa työskennellessään sen moniportaisessa hallinnossa. SF:n mielestä naisella ei pääsääntöisesti voinut olla kahta kutsumusta, vaan naisen tärkein tehtävä oli toimia äitinä, eikä mikään pienikään homma siinä sivussa ollut mahdollinen. Järjestön avioituneet jäsenet joutuivat pääsääntöisesti jättämään tehtävänsä, mikä johti Falangin ideologian kannalta nurinkuriseen ilmiöön: moni järjestön johtohenkilö pysytteli naimattomana koko elämänsä ajan.

Sección Femenina järjesti naisille ja tytöille leirejä, joista raportoitiin *Y. Revista para la mujer* -lehdessä. Osa leireistä oli tarkoitettu Sección Femeninan toimihenkilöiden kouluttamiseen. Leirien ohjelmaan kuului koulutusta kulttuurista, moraalista, taiteesta, historiasta, hygieniasta, terveydestä, uskonnosta, kansallissyndikalismista ja taloudesta. Lisäksi ohjelmaan kuului urheilua ja fyysistä harjoittelua.²⁶² *Suomen Naisessa* huomioitiin esimerkiksi ihan pääkirjoituksessa saakka, että suomalaiset naiset olivat esimerkiksi päässeet tekemään lähetystyötä kauas toiselle mantereelle, Ambomaahan.²⁶³ Nämä esimerkit näyttävät, miten vapaaehtoistyö ja järjestöissä toimiminen saattoi avata naisille ovia maailmalle ja tehtäviin, joihin heillä ei välttämättä olisi ollut pääsyä muussa tapauksessa. Esimerkiksi Sección Femeninan leirien vuoksi vähävaraisemmatkin tytöt saattoivat päästä matkustamaan, koska järjestö tuki taloudellisesti naisten matkoja. Naiset tekivät hyväntekeväisyystyötä varmasti myös arvojensa edistämiseksi, mutta erityisesti monille nuorille naisille vapaaehtoistyö tarjosi jännittäviä mahdollisuuksia päästä pois perheen piiristä ja kokea uusia seikkailuja.

²⁶⁰ Richmond 2003, 101–120.

²⁶¹ *Y. Revista para la mujer* 7/1940, ”¡A la formación de la selecta minoría!” [Liity valittuun vähemmistöön!]

²⁶² *Y. Revista para la mujer* 10/1938, ”Las Flechas de la Falange Femenina en Laredo. Campamento en mar y tierra.” [(Nais-)Falangin Flechas Laredossa. Leiri maalla ja merellä]; *Y. Revista para la mujer* 9/1939, ”Inauguración de la vida jovén. Campamentos de organizaciones juveniles” [Nuoruuden kynnyksellä. Nuorisojärjestöjen leirit]. ”Flechas” (”Nuolet”) oli Sección Femeninan alainen nuorisojärjestö tytöille. Järjestön nimi ”Flechas” tuli Espanjan entisen kuningattaren Isabella Katolilaisen vaakunassa olevasta tunnuksesta.

²⁶³ *Suomen Nainen* 8.11.1919 (35), Alli Laitakari ”Suomalaisia naisia lähetysalalla”, pk.

4. Naiset kansalaisina: miesten uhreja?

4.1. ”Naisenkin on luoja luonut”

Aiemmissä kappaleissa on käsitelty naisihanteen eri ulottuvuuksia ja naisten roolia työelämässä, mutta millainen naisten osa oli kansalaisyhteiskunnassa? Tässä käsittelyluvussa keskityn erityisesti tarkastelemaan tutkimieni taustaorganisaatioiden Suomalaisen puolueen / Kokoomuspuolueen Naisvaliokunnan ja Sección Femeninan naisten roolia yhteiskunnan rakentajina sellaisena kuin se lehtien sivuilta välittyi. Tämän alaluvun tarkoituksena on käsitellä tapauksia, joissa naiset vaikuttivat uivan vastavirtaan miehiin nähden. Myöhemmin käsittelen järjestöjen ideologian ja johtoportaan elämäntapojen ristiriitaa sekä naisten osuutta politiikassa. Huomionarvoista on, että suomalaisten ja espanjalaisten naisten liikkumavara näissäkin kysymyksissä oli erilainen. Siinä missä Suomalaisen puolueen naisvaliokunnan jäsenet toimivat kansanedustajina, espanjalaisten naisten poliittiset oikeudet olivat olemattomat. Siksi arvostelun kohteet olivat myös erilaisia, mutta tämä ei tarkoita, että espanjalaiset naiset olisivat pelkästään kiltisti nielleet heille tarjotun naisen roolin. Heilläkin oli omat kiistakysymyksensä, joista kerron lisää tuonnempana.

Kokoomusnaisia tutkinut Vesa Vares on huomauttanut, että naisten ja miesten eriytyneet tehtävät yhteiskunnassa eivät suinkaan tarkoittaneet, että naiset olisivat yksiselitteisesti ajatelleet olevansa arvoasteikolla miehiä alempana. Naiset eivät olleet valmiita alistumaan kaikkeen, vaan he usein puolustivat oikeuksiaan huolehtia luontaisista tehtävistään sukupuolijaon mukaisesti myös yhteiskunnassa.²⁶⁴ Naiset eivät kyseenalaistaneet perinteistä sukupuolijakoa ja sille perustuvaa vastuunjakoa, joten mies oli kyllä perheen pää, mutta miehen ja naisen roolit yhteiskunnassa olivat erilaisia, eivät alistaisia. Toisin sanoen ei ollut mitään syytä, miksi esimerkiksi kodin asiat olisivat olleet vähäpätöisempiä kuin vaikkapa puolustuspolitiikka. Tutkimieni lehtien sivuilta välittyi usein tunnelma, että miehiltä tämä seikka saattoi helposti unohtua, eikä naisten lautaselle kuuluville asioille annettu välttämättä paljon painoarvoa, rahoitusta tai kiinnostusta.

Suomen Naisessa tyytymättömyyttä herätti enimmäkseen naisten jättäminen jonkin tapahtuman ulkopuolelle, naisten sulkeminen erilaisten poliittisten elinten ulkopuolelle tai miesten vähäinen kiinnostus myöntää rahoitusta naisten tärkeille hankkeille. Kotitalousopetus oli yksi tutkimilleni naisille tärkeistä tavoista kehittää kansakuntaa, mutta yleishyödyllisen opetuksen tiellä tukkeena nähtiin usein lompakon nyörejä kiristävät miehet. *Suomen Naisessa* esimerkiksi Lapuan Emäntäkoulun 20-vuotisjuhlasta kertova artikkeli päättyi vihjaaviin sanoihin: ”Mutta niinkuin eräs miespuhujaja tilaisuudessa huomautti: ”yleiset rahavarat ovat toistaiseksi miesten hallussa” – ne ovat

²⁶⁴ Vares 2009, 11.

sitä vielä tänä päivänä ja siksi kai meidän täytyy vielä odottaa ennenkuin nämä asiat ”yleisesti” voittavat.”²⁶⁵ Naisten näkökulmasta kotitalousopetus oli yksi keskeinen tapa rakentaa parempia koteja ja siksi kotitalousopetusta olisi saatava tarjolle koko maahan. Ongelmaksi muodostui miesten vakuuttaminen tarvittavan rahoituksen takaamiseksi. Myös Sección Femenina piti nuorten naisten kotitalousopetusta erittäin tärkeänä, ja kuten pohjoiset sisarensa, sekin joutui taistelemaan rahoituksen saamiseksi.

Suomen Nainen vaati myös ahkerasti naisia vaikuttaville paikoille yhteiskunnassa. Vuonna 1918 Suomessa elettiin pahan elintarvikekriisin varjossa. Kun diplomaattien ja valtion virkamiesten yritykset saada elintarvikkeita ulkomailta Suomeen olivat kerta toisensa jälkeen menneet mönkään, *Suomen Nainen* vaati naisten osallisuutta kriisin ratkomiseen: ”Ja sitten vielä yksi toivomus. Kun nyt taas uusi elintarvikehallitus asetetaan, ja koskeivät ne vanhatkaan, jossa on ollut pelkkiä miehiä, ole näyttäytyneet niin kovin erinomaisiksi, niin eiköhän tuohon uuteen vaihteen vuoksi voisi kerran kokeeksi asetettaa myös naisia. Pyytäisimme silloin sellaisena esittää rouva Hedvid Gebbardia. [sic]”²⁶⁶ Myös valtion komiteoihin nimitettyjen naisten määrä, tai oikeastaan heidän puutteensa, kiukustutti lehden toimitusta. Asiaa käsittelevässä jutussa todettiin, että Suomessa oli lukuisasti päteviä naisia, joten naisten jättämiseen nimityksien ulkopuolelle ei voi olla muuta syytä kuin se, että miehet halusivat hyvät palkat itselleen. Kirjoituksessa muistutettiin, että naiset tekivät usein työtä silkasta hyväntekeväisyydestä tai pientä palkkaa vastaan.²⁶⁷

Naisten vaatiminen eri toimielimiin jatkui myös opettajaneuvostojen kohdalla. *Suomen Nainen* näki naisten läsnäolon erittäin tärkeänä siksi, että oli kyse ”tyttöjemme kasvatuksesta” ja miehet eivät hyvästä tahdosta huolimatta voineet saavuttaa asiassa ”tydyttäviä tuloksia” ilman naisten apua. Samassa artikkelissa paheksuttiin myös sitä, että kouluhallituksessa ei ollut yhtään naisedustajaa. Lehdessä kehoitettiin naisopettajia keskittämään äänensä kahdelletoista valitulle ehdokkaalle, jotta äännet eivät hajaantuisi ja nämä pääsisivät läpi opettajaneuvostoihin.²⁶⁸ Lahja Reponen puolestaan kirjoitti *Suomen Naisessa* väitöstilaisuudesta, jossa oli tutkittu koulunkäynnin ja tyttöjen terveyden yhteyttä. Tyttöjen ja poikien yhteiskouluja oli vastustettu muun muassa sellaisilla verukkeilla, että tytöistä tulisi yhteiskouluissa ”miesnaisia” ja tyttöjen terveys ei kestäisi ”liiallista” opiskelua. Tutkimuksessa nämä argumentit oli kumottu.²⁶⁹ *Suomen Naisen* lukijoissa oli paljon

²⁶⁵ *Suomen Nainen* 1/1918 (1), ”Lapuan Emäntäkoulun 20-vuotisjuhlasta”.

²⁶⁶ *Suomen Nainen* 22.5.1918 (10), ”Vähän elintarvikepulasta”.

²⁶⁷ *Suomen Nainen* 10.7.1918 (13–14), ”Valtion komiteat”.

²⁶⁸ *Suomen Nainen* 2.12.1918 (23), ”Naisedustajia opettajaneuvostoihin”; *Suomen Nainen* 2.12.1918 (23), ”Kansakoulujen naisopettajille”.

²⁶⁹ *Suomen Nainen* 3.5.1919 (16), Lahja Reponen ”Merkillepantava tohtorin väitöstilaisuus”.

kansakoulunopettajia, joten näillä artikkeleilla haluttiin vaikuttaa opettajalukijoiden asenteisiin ja toimintaan.

Myös Sección Femenina edisti naisten koulutuksen asemaa Francon Espanjassa, mutta ei kuitenkaan kannattanut naisten ”liiallista” koulutusta. Naisten tehtävä ei ollut olla intellektuelleja tai kilpailla miesten kanssa tieteen areenoilla. Välillä järjestö kamppaili sen kanssa, mikä oli välttämätöntä ja mikä liiallista koulutusta naisille.²⁷⁰ *Y*-lehdessä kirjoitettiin esimerkiksi nuorille perustettavista kirjastoista, joissa lapset saattoivat harjoitella lukemista ja oppia esimerkiksi uskonnosta ja Falangin ideologiasta nuoresta pitäen. Kirjastolla oli tärkeä kasvatuksellinen funktio, sillä kuten jutussa haastateltu kirjastonhoitaja sanoi: ”lapsista tulee sitä, mitä he lukevat”.²⁷¹ Tutkimusajanjaksoni aikana koulutus ei noussut vielä niin suureen rooliin lehdessä, koska yhteiskunta oli vielä palautumassa sisällissodan vaurioista. Naisten kouluttaminen oli kuitenkin iso osa esimerkiksi Sección Femeninan leiritoimintaa.

Välillä *Suomen Naisessa* kuultiin aika napakoita kannanottoja sen puolesta, että naisten tulisi saada osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Lehdessä julkaistiin esimerkiksi ote Uhtuan kyläjuhlilla pidetystä puheesta, jossa naisia kehoitettiin heräämään:

On tullut aika ruveta etsimään itsellämme tietoa, taitoa ja valistusta, sekä ennen kaikkea oikeutta. Meidän on ruvettava ymmärtämään, että naisenkin on Luoja luonut, hänetkin on Jumala varustanut ihmisoikeuksilla, eikä suinkaan ole asettanut meitä orjan asemaan. Naisellakin on oikeus ottaa osaa edistystyöhön ja sen tuottamiin tuloksiin. Meidän naisten on vapauduttava niistä ikivanhoista kahlehtivista tavoista, joita vieläkin on Karjalassa jälellä [sic] muinaisilta ajoilta.

Lisäksi puheessa ilmaistiin huoli karjalaisnaisten koulutustasosta, sillä osa heistä ei ollut luku- tai kirjoitustaitoisia. Tällainen henkilö oli puhujasta ”miltei sokean tai kuuron veroinen”. Puhuja piti tärkeänä, että karjalaisnaisilla olisi mahdollisuus saada opetusta luku- ja kirjoitustaidossa omalla kielellään.²⁷² Osittain puhe oli myös itsekritiikkiä naisia kohtaan. Koulutuksen ja sivistyksen puutteen vuoksi naiset itsekään eivät ymmärtäneet, että heillä oli miesten kanssa yhtäläinen oikeus toimia kansakunnan ”edistystyössä”. Tällainen itsekritiikki oli tyypillistä tutkimilleni lehdille ja se perustui siihen, että naisia pidettiin kypsymättöminä yhteiskunnallisiin toimiin. Espanjan tapauksessa naisten ei katsottu tietävän yhteiskunnallisista asioista, koska he eivät olleet niihin perehtyneet. Naisia kehoitettiin *Y*-lehdessä kouluttamaan ja kehittämään itseään henkisesti tällä saralla.

Toisaalta liiallinen yhteiskunnallisten asioiden harrastaminen saattoi kääntyä naisen vaivaksi. *Suomen Naisessa* herätti keskustelua myös se, että vaimon yhteiskunnallinen tai valtiollinen

²⁷⁰ Richmond 2003, 10.

²⁷¹ *Y. Revista para la mujer* 9/1940, ”Libros, libros y... ¡¡libros!!” [Kirjoja, kirjoja ja... kirjoja!!]

²⁷² *Suomen Nainen* 18.9.1918 (18), ”Vienankarjalaisen naisen asema”.

kiinnostus saattoi olla ”monelle miehelle kauhistus”. Kirjoituksessa tuotiin ilmi, että mitä vähemmän nainen ajatteli itse, sitä naisellisempi hän miesten mielestä oli. Kuitenkin tällainen nainen oli helposti täysin miehensä armoilla, sillä hän ei ymmärtänyt mitään ympäröivästä maailmasta, saati aviomiehensä työstä ja kiinnostuksen kohteista. Kirjoittajan mielestä miesten pitäisi arvostaa naisten yhteiskunnallista harrastuneisuutta, eikä olettaa aviovaimon olevan ”kuin koru miehen elämässä, kuin kukkanen tien ohesta poimittuna iloksi ja huviksi”.²⁷³ Tässä asiassa miehiä paheksuttiin, sillä heidän tulisi arvostaa naisten perehtyneisyyttä ja aktiivisuutta, eikä suinkaan katsoa sitä pahalla. Sellainen asenne kertoi jo oman osansa miehestä ja hänen suhtautumisestaan naisiin: oliko hän kiinnostunut naisesta tasavertaisena kumppanina vai ulkoisten asioiden vuoksi?

Yleisesti naisten kritiikissä oli usein kyse siitä, että naiset eivät halunneet jäädä ulkopuolisiksi yhteiskunnassa. Joskus tämä näkyi myös pienissä asioissa, kuten esimerkiksi Pohjanmaalla, jossa paikalliset naiset olivat tuohtuneet miesten juhlimisesta ilman emäntiä. Kuulemma naiset kyllä muistettiin kutsua paikalle, jos juhliin tarvittiin leipomista tai ruuanlaittoa, mutta muuten heidät unohdettiin helposti. Lopuksi kirjoittaja totesi, että naisetkin kaipasivat juhlia arjen keskelle.²⁷⁴ Naisten näkökulmasta heillä oli miesten kanssa yhtäläinen oikeus osallistua yhteiskunnan rakentamiseen ja vielä suurempi velvollisuus huolehtia ”yhteiskuntaperheen” äidin tehtävistä.

Sección Femeninan kohdalla aiheet, joissa asetuttiin hieman eri kannalle kuin miesten johtama puolueen päälinja, olivat toki erilaisia ja vähemmän suoraan poliittisia. Yksi tällainen osa-alue oli naisten urheilu. Sección Femeninalla oli yksinoikeus järjestää naisten urheilu- ja liikuntatoimintaa sekä liikunnanopettajien ja valmentajien koulutusta Francon Espanjassa. Erityisesti SF:n johtaja Pilar Primo de Rivera näki urheilun loistavana keinona vahvistaa espanjalaisia äitejä, kunhan kyse ei ollut urheilemisesta kilpailutarkoituksessa. Urheilun edistäminen ei ehkä ensisilmäyksellä vaikuta kovin radikaalilta, sillä hyödynsiväthän kaikki 1930-luvun totalitaristiset yhteiskunnat urheilua ideologian juurruttamisessa. Espanjassa tilanne oli kuitenkin poikkeuksellinen, sillä maan katolinen kirkko vastusti ankarasti naisten urheilua sen epäsiiveellisuuden ja huonon henkisen vaikutuksen vuoksi. Kirkon mielestä urheilu herätti naisessa kilpailuviettiä, joka itsessään oli täysin sopimaton ominaisuus naiselle. Tästä huolimatta SF ei taipunut, vaan jatkoi urheilun puolustamista. Myönnytyksenä naisille sopivat lajit valittiin tarkkaan: niitä olivat erityisesti koripallo, käsipallo ja uiminen.²⁷⁵

Urheilun korostaminen oli tyypillistä Espanjan kaltaisille diktatuurivaltioille. Esimerkiksi Saksassa ja Italiassa suuret urheilunäytökset olivat keino tarjota kansalle hupia ja esitellä ideologian mukaista tervettä ja vahvaa ihmistä. Espanjassa Sección Femenina painotti alusta asti kulisseissa tapahtuvaa

²⁷³ *Suomen Nainen* 15.10.1918 (20), ”Toveri, koru vaiko orja?”

²⁷⁴ *Suomen Nainen* 22.2.1919 (7), ”Herätysshuuto Keski-Pohjanmaan naisille”.

²⁷⁵ Ofer 2009a, 104–105; Richmond 2003, 24–27; Enders 2002, 117.

naisten urheilua, eikä esimerkiksi naisten kilpailutoimintaa kehitetty muun muassa katolisen kirkon vastustuksen vuoksi. Sisällissodan päättymisen jälkeen julkiset voimistelu- ja tanssiesitykset vähenivät merkittävästi, koska Francon hallinto halusi erottautua fasistisista hallinnoista, ja toisaalta katolinen kirkko arvosteli naisten ruumiiden ”paljastamista” osana naisten urheilua.²⁷⁶ Viitteitä järjestön kohtaamasta kritiikistä on luettavissa myös *Y*-lehdestä, jossa oli julkaistu artikkeli Santanderilla järjestetystä liikunnan kurssista. Seuraavassa numerossa julkaistiin korjaus, jossa järjestön johtaja Pilar Primo de Rivera vakuutti, että jutun kuvissa näkyneet voimistelupuku ei ollut virallinen SF:n puku, joka oli tietysti *katolilaisen moraalin mukainen*. Selkkauksen aiheuttanut voimistelupuku oli tosiasiaassa polvipituinen, löysä ja hihatton mekko, jonka alla tytöillä näkyi olevan vielä pienet shortsit.²⁷⁷

Järjestö joutui kuitenkin luopumaan monista yksilölajeista kirkon ja muiden tahojen kritiikin vuoksi. Järjestö keskittyi erityisesti koripalloon, käsipalloon ja uintiin. Myös voimistelu nähtiin haitallisena asustuksen vuoksi ja sen takia, että se kehitti naiselle ei-ominaisia asioita, kuten esimerkiksi lihasvoimaa ja heikotuksen tunteen kestoa. Voimistelu saattoi siksi heikentää harjoittajiensa naisellisuutta. Uinnissa ongelmaksi muodostui uimapuku, sillä katolisen kirkon hyväksymä uima-asu sisälsi hihat, puoleen sääreen ulottuvan hameen ja sen alla olevat lyhyet shortsit. Uintia tytöt saattoivat harrastaa vain sisäuima-altaissa silloin, kun paikalla ei ollut muita ihmisiä. Altaan ulkopuolella tyttöjen tuli aina käyttää kylpytakkia. Sección Femenina taiteili urheilun edistämässä ympäristön rajoitusten ja omien tavoitteidensa välissä. Järjestö muun muassa poisti yleisurheilun liikuntatuntien ohjelmistosta, mutta jatkoi sen opettamista liikunnanohjaajilleen. Urheilun tuli olla kevyttä ja edistää erityisesti tyttöjen terveyttä sekä varautumista tuleviin synnytyksiin. Naisten urheilun ei missään tapauksessa kuulunut olla raskasta tai väsyttävää, sillä sellaisen katsottiin olevan haitallista naisen kehitykselle.²⁷⁸

Sección Femeninan *Y*-lehdessä oli vakiona ”Ruumiinkulttuuri”-palsta (*Cultura física*), jossa jaettiin naisille venyttely- ja voimisteluohjeita. Lehden mukaan säännöllisellä harjoittelulla olisi monenlaisia hyviä vaikutuksia terveyteen, hengitykseen, verenkiertoon ja yleisesti naisen ruumiin vahvuuteen. Palsta kuitenkin alkoi eräänlaisella vastuuvapauslausekkeella, jossa todettiin, ettei voimistelun kuulunut olla raskasta tai väsyttävää, sillä tällaisella urheilulla voisi olla arvaamattomia, huonoja seurauksia naisen kehitykselle.²⁷⁹ Naisten urheilun tavoitteena oli tietysti tulevien äitien terveyden vaaliminen, ja Sección Femenina myös korosti tätä seikkaa retoriikassaan. Harjoitusten tarkoituksena

²⁷⁶ Ofer 2009a, 106; Fernández Jiménez 2008, 235.

²⁷⁷ *Y. Revista para la mujer* 7–8/1938, ”Carta de una cursillista” [Erään leiriläisen kirje].

Y. Revista para la mujer 9/1938, ”Fotografías y noticias” [Valokuvia ja uutisia].

²⁷⁸ Ofer 2009a, 116, 12; Richmond 2003, 26–27; Barrachina 2003, 80–81.

²⁷⁹ *Y. Revista para la mujer*, 2/1938, ”Cultura física” [Ruumiinkulttuuri].

ei ollut hauskanpito, vaan niillä oli tärkeä tehtävä naisen terveyden edistämässä. Yhdessä ilmakylyjen ja erilaisten kauneudenhoidon rituaalien kanssa voimistelu teki nuorista naisista voimakkaita ja valmiita avioliittoon. Toisaalta monet lehdessä julkaistut kertomukset järjestön leireiltä taas kertoivat, että nuorille tytöille voimistelu ja muu urheilu oli joka tapauksessa myös hauskaa ajanvietettä.

Y-lehdessä julkaistiin myös kertomus, jossa kuvailtiin, kuinka vaikeaa tyttöjen oli ollut saada äideiltään lupa pelata maahockeyä. Tekstin oli kirjoittanut lehden toimittaja, joten on mahdotonta tietää, oliko kyseinen taistelu äitien ja tytärten välillä oikeasti käyty vai ei. Kirjoitus asemoi Sección Femeninan urheilevat naiset mielenkiintoisella tavalla moderneiksi verrattuna vanhempaa sukupolvea oleviin äiteihin. Tytärten tehtävä ei ollut ollut helppo: ”Hyvänen aika sentään! Kuinka vaikeaa olikaan vakuuttaa hänet! Vain Sinä [lukija] sen tiedät. Yhtäkään kaikkien aikojen pahimmista sodista ei voi verrata keskusteluun, jonka me hockeyn pelaajat kävimme äitiemme kanssa”. Kirjoituksessa kuvaillaan, kuinka nuoremmalla ja vanhemmalla sukupolvella oli erilaiset käsitykset siveellisen naisen toiminnasta yhteiskunnassa. Äidit eivät ymmärtäneet, että nainen voisi tehdä monia asioita silti hylkäämättä perinteistä rooliaan ja harrasta vakaumustaan. Moderni falangistinainen oli niin syvästi aatteellinen ja uskonnollinen, että hän saattoi toteuttaa ylevää tarkoitustaan yhteiskunnassa ”sekä seuraamalla messua että laukomalla maaleja”.²⁸⁰

Inbal Oferin mukaan Sección Femeninan puolueen ja kirkon rajoja koettelevan toiminnan salaisuus oli, että järjestö toimi aina systeemin sisältä naisten etuja edistääkseen. Sección Femenina ei siis asettunut poikkiteloin yhteiskunnan päättävien voimien edessä, vaan yritti perustella toiveitaan olemassa olevien lakien, sääntöjen ja ideologian valossa. Koska järjestö toimi systeemin sisältä ja oli osa falangistista yhteiskuntaa, sitä ei myöskään nähty todellisena uhkana eikä sen toimintaa pyritty estämään.²⁸¹ Myös urheilun edistämistä Sección Femenina perusteli olemassa olevan yhteiskunnan normeilla ja ihanteilla. Urheilua pidettiin osana terveysvalistusta ja voimakkaan kansakunnan luomista. Kun äideistä tulisi voimakkaampia, myös lapsikuolleisuus ja naisten lapsivuodekuolleisuus vähenisivät, mikä lopulta koituisi koko Espanjan hyödyksi.

Toinen mielenkiintoinen ilmiö *Y*-lehdessä oli, että siinä julkaistiin jatkuvasti artikkeleita Euroopan nykyisistä ja menneistä naishallitsijoista ja muista julkisuudesta tunnetuista naisista. Nämä naiset eivät useinkaan eläneet Sección Femeninan naisille manifestoimien oppien mukaisesti, mutta esimerkiksi menneiden kuningattarien hallinnot esitettiin lehdessä positiivisessa valossa. Francon ideologiassa päätöksenteko ja politiikka eivät kuuluneet naisille, ja nainen valtionpäänä olisi ollut

²⁸⁰ *Y. Revista para la mujer* 8/1940, Sofía Morales ”Una gesta heroica” [Kertomus urotyöstä].

²⁸¹ Ofer 2009a, 130–131.

ennenkuulumaton ilmiö Francon Espanjassa. Mitä SF oikein halusi viestittää julkaisemalla näitä artikkeleja? Inbal Oferin mukaan SF rakensi naisihannetta nostamalla joukon eläviä ja historiallisia naisia järjestönsä jäsenien esikuviksi, jotka esiteltiin espanjalaisnaisille muun muassa järjestön lehtien välityksellä. Tärkeimpiä näistä esikuvista olivat 59 ”marttyyriä” eli SF:n sisällissodan aikana menehtyneet jäsenet, pyhimys Ávilan Teresa ja Espanjan entinen kuningatar Isabella Katolilainen I (*Isabella La Católica*). Lehdissä naisten menestyksen salaisuudeksi esitettiin syvä henkilökohtainen usko ja isänmaallisuus. Naisia kuvailtiin maskuliinisilla piirteillä, mutta samalla heihin liitettiin naisellisia ominaisuuksia, kuten esimerkiksi uhrautuvaisuus ja lähimmäisistä välittäminen.²⁸²

Oferin analyysi pitää sinänsä paikkansa, mutta ei selitä kaikkia *Y*-lehdessä julkaistuja artikkeleja. Osa artikkeleista nimittäin kuvaa esimerkiksi maan entisten kuningattarien toimintaa pelkästään ”maskuliinisesta” näkökulmasta. Esimerkiksi yhdessä lehdessä julkaistussa artikkelissa esiteltiin kuningattaria, mutta ei mainittu sanallakaan kuningattarien lapsista tai muista naisellisista ansioista. Sen sijaan korostettiin kuningattarien voittamia sotia ja hallinnon kehittämistä. Naisista annettiin siis oikeastaan kuva erinomaisina hallitsijoina, eikä artikkelin mukaan kyse ollut vain poikkeustapauksista: ”Ani harvoin saa nainen hyödyntää hallitsijan kykyjään. Kuitenkin vain harvoissa tapauksissa tämä ei ole ollut maan eduksi. Kuningattarien vallan alla suurin osa kansoista on yltänyt voimansa ja vaurautensa huippuun.”²⁸³ Lainauksen perusteella lukija saa suorastaan käsityksen, että naiset olisivat lehden mielestä miehiä parempia hallitsijoita.

Falangin symboleiksi valittiin samat kirjaimet, joita Espanjan yhdistäneet katoliset kuninkaalliset olivat aikanaan käyttäneet. ”F” (sanasta *flecha*, soihtu) ja ”Y” (Isabellan nimen vanhan kirjoitusasun mukaan) valittiin jo vuonna 1931 puolueen symboleiksi. Valinta liittyi perusteluun, että espanjalainen falangismi oli oikeastaan jatkoa katolilaisten kuninkaallisten kunniakkaalle historialle.²⁸⁴ Isabella I oli myös ehdottomasti yksi Sección Femeninan suurimmista esikuvista. Kirjoituksissa hänestä kuvataan, kuinka hallitseminen oli hänelle luonnotonta, mutta velvollisuudentunnosta hän hoiti tehtävänsä kunnolla. Toisaalta Isabella joutui myös välillä vastustamaan miestään, sillä kuninkaan päätökset eivät olleet Isabellasta loppuun asti ajateltuja. Esimerkiksi Kolumbuksen lähettäminen Etelä-Amerikkaan kuvattiin Isabellan ansioksi, sillä hän ”tunteellisempänä” hallitsijana näki, millaisia mahdollisuuksia järjellä ajateltuna vaarallisessa ja kalliissa merimatkassa piili. Kuningatar Isabellan todettiin ymmärtäneen elämässään täydellisesti, mikä oli naisen tehtävä yhteiskunnassa ja kotona, ja mikä taas miehen rooli.²⁸⁵ Tosin kirjoituksesta ei käy täysin ilmi, miten tämä näkyi kuningattaren elämässä ja tehtävissä valtion johdossa. Kuninkaan päätöksiä vastustamalla Isabella

²⁸² Ofer 2009a, 59–60.

²⁸³ *Y. Revista para la mujer*, 8/1939 (18) ”El gobierno de las mujeres” [Naisten hallinto].

²⁸⁴ Fernández Jiménez 2008, 86.

²⁸⁵ *Y. Revista para la mujer* 3/1938, ”Escenario real” [Kuninkaallinen näyttämö]

kuitenkin osoitti valtiomiesmäisyyttä, joka huipentui historian kurssia muuttaneiden merimatkojen menestykseen.

Kuvaus Isabellasta sentään noudatteli jollain tavalla Sección Femeninan naisihannetta, toisin kuin esimerkiksi 1800-luvulla eläneestä Espanjan kruununprinsessa Luisa Carlota de Borbónista kirjoitettu kuvaus. Lehden mukaan Luisa Carlota raivostui isänsä neuvonantajalle, joka yritti huijata hänen sairastavaa isäänsä vahvistamaan lain, joka estäisi naisen nousun valtaistuimelle ja siirtäisi näin hänen enonsa seuraavaksi kruununperimysjärjestyksessä. Kruununprinsessan kerrottiin repineen lakipaperin ja lyöneen neuvonantaja Calomardea, joka oli hämmästyneenä todennut, että ”valkoisen naisen kädet eivät voineet loukata”. Tähän tomera kruununprinsessa oli vastannut: ”mutta ne satuttavat!”²⁸⁶ Y-lehti esitteli lukijoille myös Japanin keisariparin. Kirjoituksessa kerrottiin ihailevaan sävyyn, kuinka keisarinna työskenteli sotilaallisten asioiden parissa yömyöhään.²⁸⁷

Nämä kirjoitukset olivat toki räikeimpiä esimerkkejä, mutta lehden muissakin jutuissa kirjoitettiin ihailevaan sävyyn kuningattarista. Kirjoituksia ei voi selittää esimerkiksi monarkian ihailulla, sillä Falangin alle yhdistyneistä puolueista juuri alkuperäiset falangistit suhtautuivat kaikista nyrpeimmin monarkiaan eivätkä toivoneet sen paluuta. Toisaalta olisi liioiteltua pitää kirjoituksia jonkinlaisina piiloviesteinä naisten poliittisten oikeuksien puolesta. Todennäköisesti näillä kirjoituksilla haluttiin perustella sitä, että nainen oli henkisiltä ominaisuuksiltaan yhtä kykenevä kuin mies, eikä esimerkiksi naisen ja miehen älykkyydessä ollut sukupuolesta johtunutta eroa. Kuten suomalaisten naisten tapauksessa valtaosan naisista tehtäväksi nähtiin äitiys ja kodin piiri, mutta sukupuolta ei kuitenkaan pidetty esteenä esimerkiksi joillekin poikkeuksellisille yksilöille edetä korkeisiin asemiin yhteiskunnassa. Naiset olivat sitoutuneita aikansa sukupuolirooleihin ja käsityksiin sukupuolten erilaisista tehtävistä, mutta toisaalta ei haluttu myöskään antaa kuvaa, että nainen olisi jotenkin miestä huonompi ja kykenemättömämpi olento. Olihan esimerkiksi järjestön johtaja hyvä esimerkki modernin ajan ”Isabellasta”.

Kirjoituksissa näkyy myös nostalgia, jolla tarkoitetaan ikävää tai kaipuuta jonnekin saavuttamattomaan. Romantiikan aikana nostalgian käsite laajeni tarkoittamaan myös kaipuuta menneeseen. Nostalgia ilmenee usein muutostilanteissa, ja siihen liittyy olennaisesti tunne siitä, että nykyhetkessä on jotain huolestuttavaa ja epävarmaa.²⁸⁸ Nostalgia näkyi kirjoituksissa, kun niissä haikailtiin Espanjan kultaista aikaa ja vanhaa imperiumia, mikä oli yleisesti tyypillistä falangismille. Franco piti kynsin ja hampain kiinni Espanjan viimeisistä siirtomaista Afrikassa. Imperialistinen retoriikka oli näkyvissä esimerkiksi kirjoituksessa kruununprinsessa Isabella Klara Eugeniasta: ”– –

²⁸⁶ Y. *Revista para la mujer* 10/1938, ”Retrato de Infanta” [Kruununperijättären muotokuva].

²⁸⁷ Y. *Revista para la mujer* 8/1938, ”Los Emperadores del Japón” [Japanin keisaripari].

²⁸⁸ Ilmolhti 2018, 60.

Pieni kruununprinsessa syntyi aikana, jolloin aurinko ei koskaan laskenut hänen arvoisan isänsä kuningaskunnassa. Myöhemmin hän oppi, että meret olivat kuin järviä hänen valtakunnassaan ja ihmisrodut kuin leluja espanjalaisten kuninkaallisten mahtavan vahvoissa käsissä.”²⁸⁹ Sisällissodan kaltaisen kriisikokemuksen jälkeen ihmiset turvautuivat menneisyyteen, joka näyttäytyi nykyhetken kaoottisuutta vasten selkeämmältä ja loistokkaammalta.

Toisaalta esimerkiksi japanilaisista naisista annettiin lehdessä hyvin alistettu kuva. Japanilaisten naisten todettiin aiemmin olleen ”miesten uhreja” ja joko isänsä, aviomiehensä tai aikuisten poikiensa palvelijoita. Nainen ei esimerkiksi saanut kävellä miehensä rinnalla tai syödä samassa tilassa. Monet nuoret päätyivät riistämään itseltään hengen, koska perheet tai puolison valintaan erikoistuneet ammattilaiset huolehtivat avioliittojen muodostumisesta. Naisten todetaan kuitenkin olleen hiljaisia, sopeutuvaisia ja hymyileviä, minkä vuoksi monet ulkomaalaiset olivat menneet naimisiin japanilaisnaisien kanssa. Vaimoina he olivat mitä parhaimpia juuri edellä mainittujen ominaisuuksien vuoksi.²⁹⁰ Tällainen toiminta oli Sección Femeninalle esimerkki naisten epäoikeudenmukaisesta alistamisesta. Naisen ei ollut syytä kävellä miehen jäljessä, sillä erilaisista tehtävistään huolimatta nainen ja mies kulkivat falangistisessa yhteiskunnassa rinnakkain.

4.2. Ihanteen ja todellisuuden ristiriitaisuus

Kuten tunnettu sananlasku sen toteaa: todellisuus on usein tarua ihmeellisempää. Mielenkiintoni tätä tutkimusta kohtaan heräsi, kun tutustuin Sección Femenina -järjestöön ja sen johtajan Pilar Primo de Riveran elämäntarina. Aiheeseen syvennyttyäni huomasin nopeasti, ettei Pilarin oma elämä muistuttanut juuri ollenkaan hänen retoriikassaan luotua kuvaa ihanteellisesta espanjalaisnaisesta. Pilar oli sivistynyt, naimaton nainen, joka johti suvereenisti valtakunnallista järjestöä ja jolla oli lämpimät välit politiikan huipulle aina diktaattori Francoon saakka. Pilar oli omistanut elämänsä työn teolle ja oikeaksi katsomansa aatteen edistämiseksi. Hän liikkui vaikutusvaltaisten ihmisten parissa myös ulkomailla ja tapasi matkoillaan esimerkiksi Hitlerin, Salazarin ja Perónin.

Perehdyttyäni enemmän järjestöön huomasin, että tämä ristiriita ei suinkaan ollut harvinainen, vaan enemmän kuin poikkeus järjestön johtoportaan. Sille oli myös selkeä selitys: Pilar Primo de Rivera julkaisi vuonna 1939 asiakirjan, jonka mukaan maakuntien lähettäviä (*delegada provincial*) ylemmät tehtävät Sección Femeninassa olivat sopivia vain naimattomille naisille tai lapsettomille leskille. Järjestöä tutkineen Inbal Oferin mukaan tästä linjauksesta ei järjestön historian aikana poikettu, minkä

²⁸⁹ *Y. Revista para la mujer* 4/1938, ”Isabel Clara Eugenia, infanta de España, y gobernadora de los Estados de Flandes” [Isabella Klara Eugenia, Espanjan kruununprinsessa ja Hollannin hallitsija].

²⁹⁰ *Y. Revista para la mujer* 5/1938, ”Japonesas” [Japanittaret].

vuoksi monet järjestön aktiivijäsenet pysyivät naimattomina. Myöhemmin aktiivit olivat haluttomia kommentoimaan perheettömyyden ja järjestössä toimimisen välistä syy-seuraus-suhdetta ja korostivat naimattomuuden olleen henkilökohtainen päätös. Linjaus oli monella tavalla poikkeuksellinen, sillä esimerkiksi natsi- ja fasistipuolueet muissa maissa eivät asettaneet yhtä ehdottomia vaatimuksia naisjärjestöilleen.²⁹¹

Pilar Primo de Rivera oli näkyvä hahmo *Y*-lehdessä. Yhdessä artikkelissa esimerkiksi esiteltiin Pilarin työpäivää ja kerrottiin, kuinka ihmiset lähettivät Pilarille paljon postia. Lisäksi häntä kuvailtiin ”luontaiseksi johtajaksi”. Myös Pilarin suurta rakkautta sisarenlapsiaan kohtaan korostettiin.²⁹² Samoin lehdessä uutisoitiin Pilarin ja Mercedes Sanz Bachillerin²⁹³ jäsenyydestä Francon hallinnon 50-jäsenisessä neuvoantavassa elimessä (*Consejo Nacional*), jossa Pilarille annettiin neuvonantajan virka. Kyseisessä elimessä oli Sección Femeninan johdon lisäksi vain yksi muu nainen, kun kaikki 47 muuta jäsentä olivat miehiä puoluejohdosta.²⁹⁴ Lehden perusteella Pilarista muotoutuu liki valtiomiesmäinen kuva. Esimerkiksi vuonna 1940 lehti raportoi Pilarin vierailusta Portugaliin, jossa tämä oli tavannut maan korkeinta johtoa mukaan lukien diktaattori Salazarin ja muita ministerejä.²⁹⁵ Sisällissodan päätyttyä Franco myönsi Pilarille kultaisen ”Y”:n, joka oli valtion naisille myöntämä korkea ansiomerkki.²⁹⁶

Historiantutkijoiden mukaan monille oikeistolaisille naisjärjestöille on tyypillistä niin sanottu kaksoisstandardi, joka tarkoittaa suurta eroa järjestön johdon elämäntavan ja sen muille naisille propagoiman naiskuvan välillä.²⁹⁷ Sección Femeninan tapauksessa järjestön johdon ”politisoituminen” ja voimakas sitoutuminen järjestöön veivät heidät itsensä kauemmaksi järjestön kovaäänisesti ajamista naiseuden peruspilareista: avioliitosta ja perheestä. Järjestön johto näyttäytyi dynaamisina, ahkerina ja moderneina naisina *Y*-lehden sivuilla, ja harva heistä oli lähelläkään perheelle ja lapsille omistautunutta ”kodin enkeliä”.²⁹⁸ Kahden kutsumuksen ongelma ajoi siis monet järjestössä aktiivisesti toimineista naisista valitsemaan lopulta yhteiskunnallisen kutsumuksen äidin roolin sijasta. Sección Femeninan palveluksessa toimiminen tarjosi naisille monia asioita, jotka eivät

²⁹¹ Ofer 2009a, 44–47.

²⁹² *Y. Revista para la mujer* 10/1939 (21), ”El día de Pilar Primo de Rivera” [Pilar Primo de Riveran päivä].

²⁹³ Mercedes Sanz Bachiller oli Auxilio Socialin johtaja ja kuuluisan fasistin Onésimo Redondon leski. Redondo perusti fasisistisen JONS-puolueen (*Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista*), joka fuusioitui sisällissodan aikana Falangin kanssa. Fuusioitumisen seurauksena kilpailevan naisjärjestön Sanz Bachiller nimitettiin Auxilio Socialin johtajaksi, mikä ei miellyttänyt Pilar Primo de Riveraa. Myöhemmin 1939 Pilar sai tahtonsa läpi ja Auxilio Social yhdistettiin Sección Femeninan alle. Mercedeksen ja Pilarin välinen suhde säilyi kompleksisena ja kilpailullisena. Barrera López 2019, 59.

²⁹⁴ *Y. Revista para la mujer* 10/1939 (21), ”Jura del II Consejo Nacional de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.” [Toisen Falangin ”kansallisen neuvoston” vala].

²⁹⁵ *Y. Revista para las mujeres* 12/1940, ”Viaje de Pilar Primo de Rivera a Portugal” [Pilar Primo de Riveran matka Portugaliin].

²⁹⁶ *Y. Revista para la mujer* 5/1938, ”Medina del Campo”.

²⁹⁷ Bacchetta & Power 2002, 5.

²⁹⁸ Carabias Álvaro 2003, 66, 24; Richmond 2003, 12.

välttämättä olleet mahdollisia naisille sen ulkopuolella. Naiset saivat esimerkiksi luoda uraa, matkustella ja liikkua vapaasti ilman miesten vaikutusvaltaa.

Järjestö yritti selittää ristiriitaa naisiin kohdistuneen propagandan ja Sección Femeninan johdon toiminnan välillä niin, että naiset olivat uskonnollis-isänmaallisen vakaumuksensa vuoksi luopuneet rauhallisesta kotielämästä ja äitiyden kutsumuksesta, jotta he pystyivät edistämään isänmaansa ja kaikkien Espanjan naisten asiaa.²⁹⁹ Myös Inbal Oferin mukaan Sección Femeninan sisällä kamppaili jatkuvasti kaksi erilaista ihannetta naiseudesta: falangistisen naisen ihanne ja falangistinen naisihanne. Ensimmäinen oli järjestön itseluoma malli naiseudesta, jossa naisen tuli hoitaa koti, perhe ja lapset erinomaisesti, mutta samaan aikaan kehittää itseään fyysisesti ja henkisesti. Puolueen ihanne oli perinteisempi ja keskittyi äidin rooliin, eikä naisten kehittämisenä ollut siinä korostunutta roolia. Oferin mukaan myös järjestön sisällä konservatiiviset ja modernit painotukset kamppailivat keskenään. Kyse ei kuitenkaan ollut siitä, että järjestö olisi ollut puoluetta modernimpi, ja Sección Femenina olisi kamppailut miesten kanssa – modernit ja perinteiset elementit elivät järjestön naiskuvassa rinnakkain.³⁰⁰ Moderneja painotuksia saatettiin esimerkiksi urheilun tapauksessa naamioida perinteisten arvojen taakse, jotta järjestö ei joutunut poikkiteloin yhteiskunnan konservatiivisimpien osien, eli kirkon ja joidenkin johtavien miesfalangistien, kanssa.

Toisaalta ihanteen ja todellisuuden ristiriidat eivät olleet vieraita suomalaisillekaan naisille, vaikka jossain määrin kahden kutsumuksen toteuttaminen oli heille mahdollista. Esimerkiksi moni *Suomen Naisen* säännöllisistä kirjoittajista ei suinkaan ollut kotirouva, vaan yhteiskunnallisesti aktiivinen nainen, joka työskenteli esimerkiksi kansanedustajana, virkanaisena tai kansakoulunopettajana. Silti naisen kapeaan rooliin mahtuminen ja kutsumus yhteiskunnallisiin asioihin aiheuttivat ristiriitoja myös näille naisille. Esimerkiksi lehden päätoimittaja Iida Yrjö-Koskiselle avioituminen ja luopuminen kansakoulunopettajan työstä oli iso muutos, eikä välttämättä kaikissa vivahteissaan täysin positiivinen Yrjö-Koskisen elämäkerran mukaan: ”Voimme kuitenkin kuvitella, että tehtäväänsä innostuneelle tyttökoulunjohtajattarelle tuotti paljonkin päänvaivaa ja sydämentuskaakin ajatus, että hänen oli luovuttava rakkaalta työalaltaan tyttöjen kasvattajana ja opettajana ja antauduttava perheenemännän ahtaampaan, joskin mieluisaan kutsumukseen.”³⁰¹

Elämäkerran esipuheessa kuitenkin todettiin, että edellä kuvatuista vaivoista ja tuskista huolimatta juuri äidin korkea kutsumus oli aina ohjannut Yrjö-Koskista myös yhteiskunnallisessa toiminnassa. Liitän oheisen kuvauksen Yrjö-Koskisen julkisesta toiminnasta osaksi tätä tutkimusta, koska se kuvaa hyvin tutkimieni naisten aatteellisuutta, ja millaisia motiiveja he asettivat yhteiskunnallisen

²⁹⁹ Ofer 2009a, 49; Fernández Jiménez 2008, 208.

³⁰⁰ Ofer 2009a, 55–57.

³⁰¹ Lähteenoja 1938, 5.

aktiivisuutensa taustasyiksi. Lainaus ei kuvaa vain suomalaisia naisia, vaan myös espanjalaiset naiset katsoivat rakentavansa isänmaata samoista lähtökohdista *äidin kutsumuksen* velvoittamina:

Elämä asetti hänet eturiviin niitä Suomen naisia, jotka kodin rajoitetusta piiristä johdettiin suorittamaan laajakantoisia, tuloksellisia tehtäviä yhteiskunnassa ja valtiossa. – – Hän iloitsi suuresti niistä uusista tehtävistä, jotka Suomen naisellekin avautuivat. Uusi aika kutsui hänet itsensäkin siihen uuden Suomen rakentamistyöhön, jossa Suomen nainen oli oleva mukana miehen rinnalla.

– – Naisasianaisena, kansanedustajana ja julkisuuden henkilönä, jota käytettiin asiantuntijana monilla aloilla, hän toteutti *yhteiskuntaäidillisyyttä* sanoissa ja teoissa, joita aina leimasi naisen ja äidin kaunein ominaisuus: halu auttaa vähempiosaisia, keventää raskautettujen taakkoja ja ilahduttaa niitä, jotka olivat saaneet osansa elämän varjopuolella.

Aina Lähteenoja, 1938³⁰²

4.3. Epäpoliittisuuden verho

Keskustelut eivät kyllä ole naisten kokouksissa niin pirteitä ja nasevia kuin miesten antaessa niille leiman, mutta niissä on usein sellainen kohtelias hyväntahtoisuus ja lämmin leikkisyys, jonka naiset eivät yleisissä kokouksissa salli tulla ilmi. Vanhemmissa naisten yhdistyksissä kehittyi usein hyviä puhujia, joilla niilläkin on oma ”naisellinen” tapansa, mikä ei tule yhteisissä kokouksissa yhtä välittömänä ja viehättävänä [sic] esille kuin naisten illanvietoissa. Vahinko vaan, että miehet eivät saa tilaisuutta tutustua tähän esiintymistapaan. Varmaankin moni mies, joka nyt sanoo, että nainen ei sovi puhujalavalle, antaisi täyden tunnustuksen tämän tapaiselle esiintymiselle.³⁰³

Suomen Naisessa julkaistu kirjoitus koski keskustelua siitä, pitäisikö naisille perustaa erillisiä puolueita. Lehden mukaan naiset olivat jääneet normaalissa puolue toiminnassa hieman taka-alalle, sillä naiset olivat arkoja esiintymään eivätkä tienneet asioista yhtä paljon kuin miehet. Yleisissä puoluekokouksissa oli aina vaarana, että miehet ”nolaisivat” naiset. Pelkkä naisille suunnattu puolue toiminta saattaisi rohkaista naisia, ja sitä paitsi naisten kokoukset oli järjestetty ”viihdykkäiksi illanvietoiksi” kukkakoristelluin pöydin ja kahvitarjoiluineen. Tosin seuraavassa numerossa Hilma Jahnsson tyrmäsi ajatuksen naisten puolueesta, mutta paheksui samalla naisia, koska heitä ei kiinnostanut riittävästi ”valtiollisen elämän korkeimmat kysymykset”, joihin lukeutuivat maan valtiomuototaistelu ja työväen asiat. Jahnsson totesi, että naiset eivät ymmärtäneet juuri näiden kysymysten olevan ”ihmisyyskysymyksiä”, ja siksi erityisesti naisia koskettavia.³⁰⁴

³⁰² Lähteenoja 1938, esipuhe. Osa katkelmaa rouva Iida Yrjö-Koskisen hautajaisissa pidetystä puheesta.

³⁰³ *Suomen Nainen* 25.1.1919 (3), ”Naisten puolueyhdistyksistä”, pk.

³⁰⁴ *Suomen Nainen* 1.3.1919 (8), Hilma Jahnsson ”Naiset ja puolue-elämä”.

Niin sanottuja konservatiivisia arvoja kannattavien naisten painoarvoa on usein aliarvioitu historian tutkimuksessa ja heidän toimintaansa naisten oikeuksien ja mahdollisuuksien parantamiseksi on pidetty tiedostamattomana.³⁰⁵ Tutkimuksissa naisten asemasta poliittisissa ja taloudellisissa eliiteissä on tehty kaksi keskeistä johtopäätöstä. Yleinen linja on ollut, että naisten osallistumista ei ole pidetty kannustettavana ja harvalukuiset eliitteihin kuuluneet naiset ovat olleet poikkeustapauksia, joita ei ole nähty uhkana miehille. Lisäksi naiset ovat usein politiikassa keskittyneet ”naisellisiksi” katsottuihin poliittisiin kysymyksiin, joita ovat olleet esimerkiksi koulutukseen, terveydenhuoltoon ja hyvinvointiin liittyvät kysymykset. Nämä aihepiirit eivät ole olleet miesten ensisijaisia kiinnostuksen kohteita.³⁰⁶

Myös Suomessa naiset keskittyivät pitkän aikaa poliittisessa toiminnassa erityisesti kodinhoidon ja kotitalouden neuvontaan, sosiaalialan politiikan uudistuksiin ja kansanhengen kohottamiseen esimerkiksi raittiusliikkeen ja nuorisoseurojen toiminnassa. Aura Korppi-Tommola kutsuu tätä ”kaksijakoiseksi kansalaisuudeksi”, jossa naiselle jäi kansakunnan moraalisen kohottajan rooli ja miehille todellinen poliittinen toiminta.³⁰⁷ Kaksijakoinen kansalaisuus perustui yhteiskunnassa vallitseviin sukupuolirooleihin, joiden mukaisesti erilaisia tehtäviä myös politiikan kentällä pidettiin luonnollisina. Naisten pienempää roolia politiikassa selitti moni tekijä. Ensinnäkin naiset tulivat mukaan politiikkaan miehiä myöhemmin, minkä vuoksi heiltä puuttui sellaista puolueissa tai poliittisissa järjestöissä toimimisen kokemusta, jota miehiltä jo löytyi. Naiset itse vetosivat usein tähän seikkaan itsekritiikissään. Toisaalta julkista toimintaa ja politiikkaa ei mielletty naisille kuuluvaksi. Kolmanneksi naiset itse vieroksuivat poliittista toimintaa ja pitivät monissa kohdin poliittista toimintaansa, esimerkiksi kotitalousopetuksen edistämistä, varsin epäpoliittisena toimintana.

Vesa Vares on todennut, että porvarilliset naiset eivät todennäköisesti pitäneet 1800–1900-lukujen vaihteen naisasialiiketoimintaa varsinaisesti poliittisena tai puolue toimintana sanojen nykyisessä merkityksessä. Naiset näkivät enemmänkin toimivansa hyväksi katsoviensa asioiden edistämiseksi etujoukkona tai liikkeenä.³⁰⁸ Tämä luonnehdinta pätee mielestäni erityisesti Sección Femeninan kohdalla, joka ei mieltänyt olevansa niinkään osa puoluetta, vaan kansaliike ja uudenlaisten falangististen naisten ”etujoukko”. Siksi järjestö ei mieltänyt toimintaansa *poliittiseksi* tai ajatellut tekevänsä *politiikkaa*. Järjestön itseymmärryksessä se toteutti yhteiskunnan täydellistä muutosta, falangistista vallankumousta, naisten ja kotien piirissä.

³⁰⁵ Nash 1991, 392–394.

³⁰⁶ Ofer 2009a, 11.

³⁰⁷ Korppi-Tommola 2005, 25.

³⁰⁸ Vares 2009, 16.

Kutsun tätä toimintamallia niin suomalaisten kuin espanjalaisten naisten keskuudessa epäpoliittisuuden verhoksi. Tällä käsitteellä haluan kuvata naisten toimintatapaa, jossa he ottivat osaa poliittiseen toimintaan tai tukivat toiminnallaan poliittisen puolueen ideologiaa ja valtaa, mutta väittivät toimivansa ”epäpoliittisesti” yhteisen hyvän eteen. Epäpoliittisuuden verho oli naisten luoma retorinen keino, joka mahdollisti naisille todellisuudessa suuremman osallisuuden yhteiskunnallisessa toiminnassa kuin heillä olisi ollut ilman verhon suojaa. Naiset ikään kuin astuivat heiltä suljettuihin politiikan huoneisiin verhon takana piileksien, mistä käsin he onnistuivat hivuttamaan myös omia agendojaan käsittelyyn, mutta varsinaisesti he eivät olleet paikalla eivätkä osallistuneet poliittiseen toimintaan.

Suomalaiset naiset saivat äänioikeuden ja oikeuden asettua ehdolle yhtenä ensimmäisistä koko maailmassa eduskuntaudistuksen yhteydessä vuonna 1907. Suomessa sukupuolien yhteiskunnallisen toiminnan perinne oli erilainen kuin muualla Euroopassa, mikä johtui ensisijaisesti sukupuolen mukaan eriytymättömästä järjestökentästä. Suomessa naiset ja miehet olivat toimineet rinnakkain esimerkiksi uskonnollisissa herätysliikkeissä, raittius- ja nuorisoseuroissa sekä myöhemmin työväenpuolueessa. Naisten varhaisen äänioikeuden taustalla oli ajatus sukupuolten välisestä harmoniasta ja työnjaosta myös osana kansakuntaruumiista. Tällä ei tarkoitettu sitä, että sukupuolten välistä työnjakoa olisi jotenkin haluttu tasapäistä, vaan myös poliittisessa päätöksenteossa tarvittiin naisten ”siveellistä voimaa ja henkistä työkykyä”.³⁰⁹

Ensimmäiset naiskansanedustajat keskittyivät eduskunnassa naisten aseman parantamiseen ja huono-osaisten oikeuksista huolehtimiseen. Naiset jatkoivat yhteiskunnallisessa toiminnassa muodostunutta jakoa, jossa naisille kuuluivat muun muassa koulutuksen, terveydenhuollon, perhepolitiikan ja asuntokysymyksien edistäminen. Vuosina 1907–1917 naisia ei esimerkiksi ollut ollenkaan jäseninä laki-, talous-, rautatie- ja pankkivaliokunnissa. Naisten rooli yhteiskunnallisessa toiminnassa oli siis ikään kuin naisen kotiroolin laventamista koskemaan koko yhteiskuntaa.³¹⁰ Tämä tehtävienjako näkyi myös *Suomen Naisen* sivuilla, jossa puhuttiin kyllä sosiaalipolitiikasta jonkun verran, mutta esimerkiksi vuosille 1918–1919 osuneet isot, poliittiset mullistukset jäivät vähälle huomiolle. Lehteä selaamalla ei olisi voinut arvata, miten kiivasta keskustelua esimerkiksi valtiomuotokiista tai puolueen jakaantuminen aiheuttivat.³¹¹

Suomen Nainen poliittisen puolueen naisjärjestön lehtenä käsitteli suoremmin sanoin politiikkaa, sillä yksi lehden tavoitteista oli kannustaa naisia äänestämään puoluetta. Vaalit olivatkin kestoaihe lehdessä, joskin yleensä vaaleja koskevissa jutuissa lehden toimitus vain kehotti lukijoita

³⁰⁹ Sulkunen 2006, 70–71, 76–79.

³¹⁰ Korppi-Tommola 2005, 27; Ollila 1993, 52–54.

³¹¹ Vares 2009, 40, 71.

äänestämään naisia ja poliittisia kysymyksiä ei juuri avattu. Naisten poliittinen kypsymättömyys puhututti myös usein lehdessä. Naisia pidettiin yleisesti vielä arkoina, vähemmän pätevinä ja lukeneina verrattuna miehiin myös naisten itsensä keskuudessa. Positiivista kehitystä oli kuitenkin pikkuhiljaa havaittavissa, kuten esimerkiksi nimimerkki ”mukana ollut emäntä” kirjoitti lehdessä: ”Joka pitemmän aikaa on seurannut naisten kokousten menoa, saattoi ilolla huomata kuinka naisemme ovat suuresti kehittyneet viimeisenä vuosikymmenenä. Tuo aikaisemmin huomattava turhanaikainen ujous, sekavuus ja epätarkkuus on jättänyt tilaa korottomalla vapaudelle, selvyydelle ja tarkkuudelle. Kaikki hyviä enteitä naisten tulevalle osanotolle kunnalliseen ja valtiolliseen elämään.” Mutta kehuttuaan naisten suoriutumista kirjoittaja siirtyi kehumaan kokouksen herkullisia tarjoiluja, joista oli kiittäminen naisia.³¹²

Naisia kehoitettiin äänestämään vaaleissa ja osallistumaan myös vaalityöhön mahdollisuuksien mukaan, sillä se oli naisten *kansalaisvelvollisuus*. Vaalien jälkeen yleensä paheksuttiin kovaan ääneen naisia, jotka eivät olleet lehden toimituksen mielestä käyneet äänestämässä riittävällä innolla.³¹³ Vaalilakia uudistettiin 1917, jolloin yleinen ja yhtäläinen äänioikeus ulotettiin myös kuntiin. Samalla naiset saivat äänioikeuden kunnallisvaaleissa.³¹⁴ *Suomen Nainen* ohjeisti ja opasti naisia esimerkiksi kertomalla, kuinka kunnallisvaalit toimivat, ja mistä kunnallisvaltuustoissa päätettiin. Lehti muistutti, että myös naiset voisivat toimia vaalitoimitsijoina.³¹⁵ *Suomen Nainen* vaati naisia käyttämään äänioikeuttaan, vaikka kunnallistoiminta oli monille naisille uutta. Lehdessä epäiltiin, että kaikki naiset eivät ehkä ensimmäisellä kerralla ymmärtäneet velvollisuutensa tärkeyttä:

Jokaisen naisen on nyt käsitettävä, että hänen ehdoton velvollisuutensa on käyttää nyt saatuja oikeuksia. Mutta tässä ei nyt ole kysymys vain jonkun muodollisuuden täyttämisestä. On muistettava, että naisetkin tästä lähtien ovat edesvastuussa siitä, mitä kunnallisessa elämässä tehdään, ja samalla myöskin siitä, mitä mahdollisesti laiminlyödään. – –

Naiset ovat tähän saakka olleet pakotettuja pysymään syrjässä. Ei olisi siksi ihmeteltävä, etteivät ehkä ensi kerralla kaikki voisi käsittää, että vaikka ennen ei ole saanut olla mukana työssä, niin nyt on pakko ottaa siihen osaa. Siksi se on vakuutuksella ja tarmolla toimittava niin, että jokainen maansa ja koko kansansa tosiparasta tarkoittava nainen tuntee ja täyttää velvollisuutensa kuntansa täysivaltaisena jäsenenä.³¹⁶

Myös valtuutetuiksi valituille naisille tilanne saattoi olla jännittävä, ja naiset astuivat usein tehtäviinsä ”arkailleen ja pelon alaisina”. Syynä oli se, että valtuutetut olivat ”avaamassa uraa” naisille, minkä vuoksi heidän toimintaansa saatettiin seurata arvostellen. *Suomen Nainen* kuitenkin vakuutti kaikkia

³¹² *Suomen Nainen* 18.9.1918 (18), ”Emäntäpäivät Turussa”.

³¹³ *Suomen Nainen* 18.1.1919 (2), ”Vähän kunnallisvaaleista”, pk.

³¹⁴ Ollila 1993, 141.

³¹⁵ *Suomen Nainen* 18.11.1918 (22), ”Kunnallisten vaalien toimeenpanosta”.

³¹⁶ *Suomen Nainen* 3.10.1918 (19), ”Kunnallisvaaleja valmistamaan”, pk.

naisia ottamaan osaa kunnalliseen päätöksentekoon ja painotti, että jokaisessa kunnassa tulisi valita naisvaltuutettuja.³¹⁷ Naisia tarvittiin poliittisessa päätöksenteossa, sillä muuten yhteiskunnan asioista jäisi toinen puoli kokonaan hoitamatta. Miesten ei voitu olettaa ymmärtävän esimerkiksi kotien ja lasten asioiden päälle puhumattakaan siveellisyysskysymyksistä.

Pilar Primo de Riveran mielestä Sección Femenina ei ollut poliittinen järjestö. Hänen omien sanojensa mukaan järjestö oli poliittisissa kysymyksissä paitsiossa, sillä ne kuuluivat yksinomaan miehille. Pilar Primo de Riveran elämäkerran kirjoittanut Antonia Fernández Jiménez pitää kannanottoa kuitenkin lähinnä retorisena ja kaukana totuudesta ottaen huomioon järjestön toiminnan laajuuden ja vaikuttavuuden.³¹⁸ Inbal Oferin mukaan poliittisen naiseliitin olemassaolo Francon Espanjassa voi tuntua nurinkuriselta, sillä perustuihan Francon poliittinen doktriini naisten sulkemiselle ulos poliittisesta toiminnasta. Sección Femeninan liikkumavara kuitenkin perustui juuri sille, että se oli näennäisesti ei-poliittinen naisjärjestö.³¹⁹

Sisällissodan päättymisen alla Sección Femenina järjesti kolmannen yleiskokouksensa (*Consejo Nacional*), jossa asetettiin tavoitteeksi toimiva yhteistyö kaikkien ministeriöiden kanssa, jotta ministeriöt auttaisivat järjestöä taloudellisesti ja ammatillisesti sen tavoitteiden saavuttamisessa. Yhdeksi tavoitteeksi asetettiin, että hallinto antaisi toimitiloja järjestön koulutustoiminnalle. Lisäksi järjestö toivoi kunnianhimoisesti, että kaikki naisiin liittyvä materiaali ja rakennukset niin punaiselta kuin kansallismielisten puolelta luovutettaisiin järjestön haltuun.³²⁰ *Y*-lehdessä julkaistut loppupäätelmät ovat nykynäkökulmasta selkeästi poliittisia tavoitteita. Tällaisten ponsien julkaiseminen järjestön lehdessä kertoo myös siitä, että politiikka ei kuitenkaan ollut naisille yhdentekevää. Toki kokouksen antia tulee lukea tutkimieni naisten silmin: he tuskin näkivät kokouksen päätelmiä poliittisina vaatimuksina puolueelle, vaan pikemmin resurssien varmistamisena järjestön naisiin kohdistuvalle työlle yhteiskunnassa.

Sección Femenina vaikutti poliittisesti sekä puolueen reittien että henkilökohtaisten suhteidensa kautta. SF:n osallisuus oli helposti perusteltavissa naisia koskevilla politiikan osa-alueilla, mutta muissa poliittisissa asioissa järjestön johto joutui toimimaan huterammalla maaperällä. Järjestön johtaja Pilar Primo de Rivera otti silti kantaa jopa järjestön ideologista suuntaa koskeviin kysymyksiin. Pilarilla oli tuttavallinen suhde Francoon, joka oli kirjeenvaihdossa Pilarin kanssa ja

³¹⁷ *Suomen Nainen* 1.2.1919 (4), ”Uusi tulokas”; *Suomen Nainen* 6.9.1919 (26), Elli Laurila ”Naiset ja lähestyvät kunnallisvaalit”; *Suomen Nainen* 22.11.1919 (37), ”Onko unohtunut”.

³¹⁸ Fernández Jiménez 2008, 186.

³¹⁹ Ofer 2009a, 1.

³²⁰ *Y. Revista para la mujer* 2/1939, ”Conclusiones del III Consejo Nacional de la Sección Femenina de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.” [Falangipuolueen Sección Femeninan kolmannen kansallisen yleiskokouksen loppupäätelmät].

jonka puheille keskustelemaan politiikasta Pilar pääsi aina halutessaan. Järjestön pyrkimyksien ajautuessa pahasti karille Pilar tapasi turvautua epävirallisiin vaikuttamisen reitteihin ja kutsui Francon tai hänen ministeriensä vaimot teekutsuille.³²¹ Myös *Suomen Naisessa* vedottiin toisinaan näihin epävirallisiin reitteihin. Esimerkiksi junien puhtaudesta huolestunut ”Liisa” totesi, ettei lehden ”ääni korkealla kannaa”, mutta ehkäpä ”rautateiden pään rouva tai joku muu tämän ystävästä sattuu huomaamaan sen toivomuksen, jonka tässä olen rojhennut esittää, ja vie sen edelleen”.³²²

Epävirallisille vaikutuskanaville annettiin tunnustusta myös *Y*-lehdessä, jossa esiteltiin Espanjan hallitsemilla marokkolaisalueilla asuvia islaminuskoisia maureja. Kirjoituksessa todettiin, että naisen asema oli valitettavasti alhainen maurilaisyhteisössä. Kirjoituksessa mielenkiintoisin oli kuitenkin kohta, jossa ei suoraan puhuta maurilaisnaisista: ”Kuten kieli keskellä suuta sanotaan: ”He [naiset] eivät johda, mutta hallitsevat”. Vaikka miehet teeskentelevät muuta, niin kaikkien miesten toimien takana on naisen neuvo tai toive. Yhtä vanha kuin maailma on tunnettu totuus, että rakkaus pyörittää maailmaa.”³²³ Toisin sanoen kirjoituksessa viitattiin, että naiset ja äidin rakkaus olivat monien asioiden takana maailmassa, vaikka naisilla ei varsinaista osaa olisi politiikassa. Naiset osallistuivat politiikkaan vaikuttamalla miestensä mielipiteisiin, jotka sitten tekivät lopulliset päätökset.

Toisaalta poliittisia aiheita saatettiin myös käsitellä epäpoliittisuuden verhon takaa. Esimerkiksi *Y*-lehti esitteli kansallismieliselle Espanjalle ystävällismielisiä maita julkaisemalla jutun, jossa esiteltiin Italian, Saksan, Portugalin ja Japanin suurlähettiläiden vaimot. Naisista julkaistiin myös kuvat perheidensä rinnalla ja kerrottiin pariskunnan lapsista.³²⁴ Vaikka artikkeli oli näennäisesti naisten mielenkiinnon kohteisiin keskittyvä, pääviesti tuli kuitenkin ilmi otsikossa: suurlähetystöt kansallismielisessä Espanjassa. Artikkelin tarkoituksena oli kertoa, mitkä maat olivat Francon Espanjan puolella niin selkeästi sisällissodan vielä ollessa käynnissä, että ne olivat jopa avanneet diplomaattisen edustustonsa Francon Espanjan hallitsemalle alueelle. *Y*-lehti kuitenkin vältti poliittisia aiheita, sillä ne eivät kuuluneet naisille. Siksi päivän politiikan uutiset verhottiin ainakin toimituksen mielestä naisia kiinnostavaan henkilöhistoriaan. Otsikon perusteella lukijoille kuitenkaan tuskin jäi epäselväksi, että artikkelin tarkoituksena oli kertoa, mitkä maat olivat Francon kannattajien erityisiä ystäviä jatkossa.

Suomen Nainen aktivoitui taas eduskuntavaalien kohdalla poliittisissa asioissa, ja lehdessä kehoitettiin äänestämään esiteltyjä Kansallisen kokoomuspuolueen naisehdokkaita. Esimerkiksi *Suomen Naisen* päätoimittajalle Iida Yrjö-Koskiselle oli kirjoitettu seuraavanlainen mainospuhe: ”Rouva Yrjö-

³²¹ Ofer 2009, 82, 84–86; Richmond 2003, 73.

³²² *Suomen Nainen* 16.8.1919 (24–25), ”Rautateidemme puhtaus”.

³²³ *Y. Revista para la mujer* 1/1939, ”Esos ojos de las moras” [Nuo maurilaisnaisten silmät].

³²⁴ *Y. Revista para la mujer* 9/1938, ”Las representaciones diplomáticas en la España Nacional” [Diplomaattiset edustustot kansallismielisessä Espanjassa].

Koskinen on oikea kodin ihminen sanan laajimmassa merkityksessä, sillä hänen harrastuksensa on tarkoittanut kaikkien Suomen kotien parasta, etenkin vähäväkisten. Kaikkialla hän soisi näkevänsä naiset valveutuneita, kodit hyvin hoidettuina, lapset hyvin kasvatettuina.”³²⁵ Seuraavassa lehdessä tuleville vaaleille annettiin vielä enemmän painoarvoa ja numeron pääkirjoitus oli otsikoitu ”Naisäänestäjille”. Äänestämisen ja erityisesti naisten äänestämisen tärkeyttä korostettiin, sillä ilman naiskansanedustajia ”naisten ihanteet suuren yhteiskuntaperheen asioita parannettaessa jäisivät kokonaan toteutumatta”. Naiskansanedustajien läpimenon piti olla mahdollista helposti, sillä äänioikeutettuja naisia oli miehiä enemmän. Pääkirjoituksen lopuksi vedottiin lukijoihin: ”Rohkenemme siis kysyä emmekö todellakin pysty viemään läpi keskimäärin yhtä naisedustajaa kustakin vaalipiiristä. Luvatkaamme kukin itsellemme toimia niin, että tämä toteutuisi, muuten olemme suuria raukkoja.”³²⁶ Naisten äänestämisen oli tärkeää, koska miesten uskottiin äänestävän joka tapauksessa miehiä. Naisten valituksi tuleminen riippui siis toisten naisten äänestämisennoista. Samoin naisille tärkeiden kotien ja perheiden asioiden edistäminen oli kiinni siitä, saatiinko eduskuntaan naisia vai ei.

Suomen Naisessa kerrottiin myös ”Malinista”, joka yritti tehdä parhaansa vaalimenestyksen eteen, vaikka häntä tarvittiin jatkuvasti kotona, milloin lapsien, palvelijan tai anopin asioilla. Kirjoituksen tarkoituksena oli kuitenkin osoittaa, että naiset pystyivät halutessaan osallistumaan vaalityöhön, vaikka se ei helppoa ollut.³²⁷ Lehdessä vaadittiin naisille kotitöiltä vapaata aikaa, jotta he voisivat kehittyä yhteiskunnallisissa asioissa. ”Maalaisnainen” vetosi naisten oikeuden osallistua yhteiskunnallisiin asioihin puolesta: ”Ajattelevana, vapaana kansalaisena tulee naisen ottaa osaa kunnalliseen, kansalliseen, uskonnolliseen ja isänmaalliseen työhön”.³²⁸

Seuraavassa lehdessä etusivulla julkaistiin vaalimainos, jossa lukijaa kehoitettiin tekemään tehtävänsä ”isänmaan, kansasi ja kotisi tähden, sillä kaikkia näitä uhkaa vaara”.³²⁹ Vaalien jälkeen lehden pääkirjoituksessa valiteltiin, että suurin osa kansasta ei edelleenkään ollut riittävän valistunutta, sillä Maalaisliitto ja sosialistit olivat voittaneet vaalit.³³⁰ Suhtautumisessa vaalitappioon näkyi lehdelle yleinen asenne, jossa omia lukijoita pidettiin sivistyneenä etujoukkiona, jonka tavoitteena oli viedä sivistystä ja koulutusta muille kansanosille. Jos jokin järjestön hanke kaatui, kyse ei ollut niinkään hankkeen toimimattomuudesta, vaan sen tiellä seisovista ”sivistymättömistä” tai naisista, jotka eivät olleet vielä ”heränneet”.

³²⁵ *Suomen Nainen* 15.2.1919 (6), ”Kansallisen kokoomuspuolueen naisedustajaehdokkaista ensi vaaleissa”.

³²⁶ *Suomen Nainen* 22.2.1919 (7), ”Naisäänestäjille”, pk.

³²⁷ *Suomen Nainen* 24.5.1919 (19), ”Ennen vaaleja”.

³²⁸ *Suomen Nainen* 29.11.1919 (38), ”Naiset ja kunnallinen äänioikeus”.

³²⁹ *Suomen Nainen* 1.3.1919 (8), vaalimainos lehden etusivulla.

³³⁰ *Suomen Nainen* 22.3.1919 (11), ”Eduskuntavaalien tulos”, pk.

Välillä naisten poliittisen toiminnan esteeksi asettuivat miehet. Esimerkiksi Salossa oli käynyt niin, että miehet eivät olleet suostuneet asettamaan naisten valitsemaa naisehdokasta vaalilistalla sellaiselle paikalle, että hänellä olisi ollut mahdollisuuksia päästä läpi.³³¹ Myös Pielisjärvellä miehet olivat poistaneet naiskunnallisvaaliehdokkaat vaalilistoilta jättäen lopulta jäljelle vain yhden ainoan naisen.³³² Vesa Vares on vahvistanut naisten tulkinnan olleen totuudenmukainen, sillä puolue ei pannut juuri arvoa naisten erityistoiminnalle tai heidän kannoilleen. Suhtautuminen naisten toimintaan oli välinpitämätöntä eikä naisten kannoista oltu kiinnostuneita muutamaa poikkeusyksilöä lukuun ottamatta.³³³ Naiset taas olivat valmiit jakamaan poliittiset erityisalueensa miesten kanssa, kuten esimerkiksi päätoimittaja Iida Yrjö-Koskinen osoitti *Suomen Naisessa* kotitalousvaliokuntia koskevassa kirjoituksessaan. Hänestä valiokuntien johto ja enemmistö kuuluivat ”tietenkin naisille”, mutta miehiä ei saisi kokonaan unohtaa valiokunnista. Naisten ei tulisi Yrjö-Koskisen mukaan tehdä samaa virhettä, jonka miehet olivat tehneet niin monta kertaa aiemmin.³³⁴

Vaikka suomalaisilla naisilla oli yhtäläiset poliittiset oikeudet, ei vaikuttaminen poliittisilla areenoilla ollut heillekään helppoa. Siksi naiset keskittyivät omiin erikoisaloihinsa. Toisaalta naisten retoriikasta ei tule hämääntyä. Vaikka suomalaiset ja espanjalaiset naiset korostivat, etteivät he politiikasta niin ymmärtäneet ja lähinnä vain toimivat yhteiskunnan hyväksi, heistä pieni ryhmä oli lopulta hyvinkin aktiivisia poliittisissa asioissa. Poliitiikkaa tai yhteiskunnallisia asioita laajemmin ei myöskään ymmärretty asiaksi, johon suuren enemmistön tulisi osallistua. Olihan kummallekin tutkimalleni naisryhmälle juuri sosialistit kauhistuttava ilmiö. Poliitiikka nähtiin areenana, jossa kuuluikin toimia parhaiten sivistyneiden ja perehtyneiden, sillä keskisääty tunsi parhaiten myös tavallisen kansan tarpeet yhteiskunnassa. Toisaalta ottaen huomioon naisten kohtaamat monet esteet politiikan parissa välillä oli varmasti helpompaa edistää yhteiskunnallisia uudistuksia epäpoliittisuuden verhon takaa ja väittää, että me naiset tässä nyt vain toteutamme äidin kutsumustamme yhteiskunnassa.

Sukupuolen lisäksi suomalaisten ja espanjalaisten naisten poliittisessa toiminnassa näkyi myös luokka-asema. Naiset tulivat vähintään toimeentulevista perhetaustoista ja he olivat omaksuneet sivistyneistön aatemaailman. Tämä kaikki näkyi naisten yhteiskunnallisessa toiminnassa holhoavana asenteena suhteessa kansaan ja toisaalta välillä vaikeutena ymmärtää tavallisen ihmisen arjen ongelmia. Tästä oli kyse esimerkiksi, kun *Suomen Nainen* kertoi Suomalaisen puolueen naispuolisten kansanedustajien ehdottaneen eduskunnassa naisten henkirahan korottamista samalle tasolle miesten kanssa tasa-arvosyistä. Edustajat myönsivät, että naiset kyllä tienasivat vähemmän, mutta puolta pienempi henkiraha oli ollut ”omiaan jouduttamaan käsitystä naissukupuolen alempiarvoisuudesta,

³³¹ *Suomen Nainen* 2.12.1918 (23), ”Uutisia”.

³³² *Suomen Nainen* 25.1.1919 (3), ”Kirje Pielisjärveltä”.

³³³ Vares 2009, 29.

³³⁴ *Suomen Nainen* 29.11.1919 (38), ”Ylen tärkeä asia”, Iida Yrjö-Koskinen.

mikä on näihin päiviin ollut aivan yleistä kansassa”.³³⁵ Toisaalta oma asema yhteiskunnassa näkyi myös siinä, että Suomalaisen puolueen naiskansanedustajat halusivat vaikuttaa erityisesti avioituneiden naisten oikeudelliseen asemaan ja saada naisille oikeuden toimia useammissa viroissa. Nämä asiat eivät juurikaan tavallista kansaa koskettaneet.

Toisaalta naisten poliittisen osallistumisen alkutaipaleella on havaittavissa, että naiset eivät päästäneet itseään helpolla poliittisessa toiminnassa. *Suomen Naisessa* toistui jatkuvasti vaatimus, kuinka naisten äänioikeuden tulisi tuoda jotain arvokasta politiikkaan. Esimerkiksi ulkomailla myönnettyjä naisten äänioikeuksia kommentointiin seuraavin sanoin: ”Näin on raja-aita toisensa jälkeen lahona kaatunut. Nyt vaaditaan naisilta paljon. Heidän on osoitettava, että ovat kansalaisia, jotka tuovat jotain uutta, omintakeista kunnalliseen ja valtiolliseen elämään, äidillisyyttä, joka hoitaa rauhoittaa sairasta ihmiskuntaa.”³³⁶ Poliittisten oikeuksien saaminen oli samalla naisille todellinen näytön paikka: millaiseksi maailma muuttuisi, kun politiikassa olisi myös naisellista hoivaavuutta? Naisille ei riittänyt vain miesten rinnalla toimiminen, vaan sukupuolien erilaisten tehtävien mukaisesti äitien osallisuuden yhteiskunnassa tuli luoda jotakin uutta.

³³⁵ *Suomen Nainen* 20.12.1918 (24), ”Eduskunnan kuulumisia”.

³³⁶ *Suomen Nainen* 16.8.1919 (24–25), ”Naisasian voitto ulkomailla”.

6. Siskoksia vai kaukaisia serkkuja?

Suomalaisten ja espanjalaisten naisten lähtökohdat eivät olleet samanlaiset. Diktatuurissa valtion vaikutus kaikkien kansalaisten elämään ja yleensä erityisesti naisten mahdollisuuksiin on totaalisempi kuin demokratiassa. Toisaalta poliittisen järjestelmän lisäksi myös valtion historia, yhteiskunnan rakenne ja kansalaisyhteiskunnan perinne vaikuttavat naisten asemaan ja toimintahorisonttiin. Suomen ja Espanjan tilanteissa erilaista oli myös uskonnon painoarvo yhteiskunnan toiminnassa, sosiaalisissa normeissa ja yksilön arjessa. Uskonnollisuus vaikutti keskeisesti suomalaisten naisten ajatusmaailmaan, mutta espanjalaisille naisille katolilainen kirkko oli vielä painavampi moraalinvartija. Tutkimani naisjoukon taustat olivat osittain erilaisia. Espanjalaiset naiset tulivat hieman korkeammista sosiaaliluokista kuin suomalaiset, ja lisäksi heidän järjestöllään oli liki monopolimainen asema naisten yhteiskunnallisen toiminnan kanavana. Suomalaisessa puolueessa / Kokoomuspuolueessa toimineet naiset joutuivat kilpailemaan myös muiden porvarillisten naisjärjestöjen kanssa jäsenistä ja lehden lukijoista. Yhteistä tutkimani naisjoukon tilanteelle oli elämässä koettu avainkokemus, joka oli mobilisoinut heidät toimimaan oikeiksi näkemiensä arvojen puolesta.

Tämän rajatun joukon naisihanne hahmottuu lehtien sivuilta yllättävän samanlaisena. Aatemaailman rakennuspalikoita olivat 1800-luvulta lähtöisin olevat porvarilliset käsitykset sukupuoliroolien erilaisuudesta ja perheen merkityksestä sekä voimakas isänmaallisuus ja uskonnollisuus. Jälkimmäiset ilmenivät naisten elämässä ja julkisessa toiminnassa paikallisesta kontekstista riippuen eri tavoilla. Sukupuolien välinen ero ymmärrettiin niin, että nainen ei ollut miestä vähäpätöisempi, mutta miehelle ja naiselle kuuluivat erilaiset tehtävät. Ihanteellinen nainen hyödynsi luontaisia vahvuuksiaan, korkeampaa moraalista, hoivaviettä, iloisuutta ja välittämistä täydellisenä perheenäitinä, joka huolehti kodin viihtyvyydestä, kasvatti lapsiaan ja oli aviomiehensä tukipilari. Hän ei koskaan unohtanut tärkeintä kutsumustaan, mutta hän saattoi toimia myös kodin ulkopuolella naiselle sopivissa ja hänen vahvuuksiaan tukevissa rooleissa. Nainen ymmärsi miesten tehtäväksi julkisen elämän, eikä yrittänyt haastaa sukupuolien välistä tehtävienjakoa kilpailemalla miesten kanssa. Kodin ulkopuolelle nainen toi korkeampaa moraalista näkemystä, minkä vuoksi niin kotien kuin kansakunnankin siveellisyys ja oikeamoraalisuus oli naisten harteilla.

Ihanteellinen nainen ei ollut piittaamaton yhteiskunnallisia asioita kohtaan. Hän koulutti itseään ja kuunteli voidakseen olla asioista perillä sekä tukeakseen parhaiten miehiä tärkeissä valtiollisissa asioissa. Naisena hänellä oli harras suhde Jumalaan ja hän eli siveellisesti kristinuskon oppeja seuraten. Hän tiesi, että ihanteellinen koti oli viihtyisä ja puhdas – myös vääristä aatteista. Hyvä perheenemäntä osasi itse pyörittää kotitalouttaan ja taisi kaikki kodin työt ruuanlaitosta vaatteiden

valmistukseen. Positiivisen, aina ymmärtävän ja ahkeran asenteen parina hän oli sievä, huoliteltu ja terve ruumiiltaan. Perheen äiti oli aina työn touhussa ja oikea kodin enkeli, mutta hän ei tehnyt itsestään tai saavutuksistaan numeroa. Ideaalissa tilanteessa äidin valtava merkitys ja huomaamaton työ kodissa tuli näkyväksi vasta hänen poissaollessaan.

Koska avioituneen naisen tärkein tehtävä oli olla perheenemäntä, hänen tuli jättää työelämä taakseen sekä Espanjassa että Suomessa. Francon Espanjassa avioituneiden naisten työssäkäynti oli lailla kiellettyä. Suomessakin naisille avoimissa ammateissa oli laillisia rajoituksia. Naisille maksettiin pienempää palkkaa, ja heitä syrjittiin työelämässä sukupuolen perusteella. Naisten työssäkäynnin tärkeimpänä motivaattorina pidettiin kutsumusta, minkä vuoksi sosiaalisesti hyväksyttävien ammattien lista oli lyhyt. Nainen ei voinut hoitaa kahta kutsumusta samaan aikaan, koska se oli heikommille naisille liian rasittavaa. Riskinä oli, että tärkein kutsumus eli äitiys jäisi paitsioon. Siksi työ oli vain väliaikainen etappi nuorten, naimattomien naisten elämässä. Sosiaalisesti hyväksytyt ammatti naiselle oli Espanjassa sairaanhoitaja ja Suomessa lisäksi myös opettaja. Nuoret tai naimattomaksi jääneet naiset saattoivat omistautua yhteiskunnalliselle äitiydelle, jonka avulla lapsettomat naiset saattoivat hyödyntää naisellista lempeyttään ja äidillistä kutsumustaan. Sen vuoksi naiset työskentelivät yleensä sellaisilla aloilla, joissa he pystyivät toteuttamaan äidillistä hoivakutsumustaan.

Suomen Nainen puolusti naisille yhtäläisiä palkkoja miesten kanssa ja halusi parantaa virkanaisten työmahdollisuuksia vaikuttamalla lainsäädäntöön. Sekä *Suomen Nainen* että *Y. Revista para la mujer* nostivat esille naisten menestymistä työelämässä myös ihanneammattien ulkopuolella. Tehdastyötä pidettiin kuitenkin erittäin turmiollisena naiselle erityisesti henkiseltä kantilta ja uhkatekijänä koko yhteiskunnalle. Aviomiehellä oli oikeus päättää naisen työssä käymisestä ja hallita tämän palkkatuloja. Yleensäkin naisten työpanosta ei arvostettu yhtä paljon kuin miesten, minkä vuoksi naisten työskentelyä yritettiin estää monilta tahoilta. Myös tutkimissani lehdissä naisen tärkein tehtävä kansalaisena oli äitiys, jonka yhdistäminen palkkatyöhön nähtiin ongelmallisena.

Naisilla oli kuitenkin tärkeä rooli kansalaisyhteiskunnan pyörittämisen ja hyväntekeväisyystyön saralla. Naisten työn vähäisen arvostuksen vuoksi heidän kansalaistoimintaansa ei tunnustettu työksi, eikä siitä usein maksettu rahallista korvausta. Esimerkiksi Sección Femeninan toimihenkilöt tekivät pääasiallisesti työtä palkatta. Suomessa naisten oli mahdollista toimia yhteiskunnassa naisille kuuluvien asioiden parissa ja huolehtia omasta perheestä samaan aikaan. Tämän ei katsottu aiheuttavan kahden kutsumuksen ristiriitaa, kunhan julkinen toiminta pysyi pienimuotoisena ja toissijaisessa roolissa. Sección Femenina näki toteuttavansa yhteiskunnassa falangistista vallankumousta, jossa sen vastuulla oli kotien parantaminen koulutus- ja lähettilästoiminnan avulla. Järjestön toiminta oli kuitenkin avointa vain naimattomille naisille, jotka halusivat toimia

yhteiskunnallisina äiteinä vallankumouksen hyväksi. Aviottomien naisten tuli jättää työ järjestössä, koska se olisi haitannut kaikkein tärkeimmän kutsumuksen – äitiyden – toteuttamista.

Sisällissota oli naisille avainkokemus, jonka kurkistusaukosta parempaa kansakuntaa lähdettiin rakentamaan yhteiskunnallisen toiminnan ja politiikan avulla. Naiset jatkoivat sisällissodan aikana alkanutta aktiivista toimintaansa miesten rinnalla ja tukijoina myös sodan päätyttyä. Tutkimani suomalainen naisjoukko osallistui poliittiseen päätöksentekoon niin äänestäjinä kuin kansanedustajina. Poliittisessa toiminnassa naiset keskittyivät heille luonnollisesti kuuluviin aihepiireihin: lasten ja perheiden asioihin, koulutukseen ja sosiaalisiin kysymyksiin. Keskeinen ajatus oli, että äidin moraalista ylemmyyttä tarvittiin myös yhteiskunnassa. Äänestäjinä heidän velvollisuutensa oli tuoda kuuluviin siveellisyyden ja naisen lempeää ääntä. Francon Espanjassa Sección Femeninan vastuulle annettiin vastaavia osa-alueita kuin joihin suomalaiset naiset keskittyivät. Falangistinaisten itseymmärryksessä kattava koulutus- ja valistustoiminta ei kuitenkaan ollut luonteeltaan poliittista, eikä heillä ollut roolia politiikan areenoilla. Sisällissotien syynä pidettiin yhteiskunnan moraalista heikkoutta ja erityisesti punaisten äitien turmiollisuutta. Siksi naiset näkivät itsensä etujoukkona, jonka tuli parantaa sairas yhteiskunta ehommaksi viemällä valistusta ja oikeita arvoja myös työväenluokan pariin. Demobilisaatiossa naisten osa oli parantaa sodan fyysiset ja henkiset jäljet kansakunnassa.

Pilar Primo de Riveran mukaan naisten työn tuli olla ennen kaikkea hiljaista. Nainen oli yhteiskunnassa näkymättömämpi sukupuoli, joten myöskään hänen yhteiskunnallisesta toiminnastaan ei tullut tehdä numeroa. Miehet eivät pääasiassa olleet kovin kiinnostuneita naisten toiminnasta tai antaneet sille paljon painoarvoa. Siksi naisten julkista toimintaa tehtiin usein epäpoliittisuuden verhon suojissa. Naiset hyväksyivät sukupuolien välisen työnjaon, mutta he pyrkivät venyttämään oman tehtävänsä rajoja käyttämättä perinteisiin arvoihin vetoavia perusteluita. Lisäksi he naamioivat toimintansa näennäisesti epäpoliittiseksi ja kielsivät usein itsekkin sen tärkeyden. Tästä syystä heidän todellinen roolinsa on usein jäänyt aikalaisten lisäksi piiloon myös tämän päivän ihmisiltä. Nykyajan vinkkelistä nämä naiset vaikuttavat helposti joukolta, joka kamppaili kääntääkseen historiaa taaksepäin. Sen vuoksi on niin tärkeää tarkastella heitä ja heidän toimintaansa aikalaishorisontin sisällä. Esimerkiksi tämä vertaileva tutkimus todistaa, että valitun joukon espanjalais- ja suomalaisnaisten asenteissa ja ihanteissa oli merkittäviä yhtäläisyyksiä, mikä kertoo tutkimieni naisten maailmankuvan yleismaailmallisuudesta Euroopassa. Toisaalta tutkimus näyttää myös, että naisen alistettu asema ei ollut mikään totalitarististen hallintojen innovaatio, vaan syvällä yhteiskunnassa rakenteissa ja ihmisten ajattelumaailmoissa elänyt järjestelmä, jolla oli laajaa ja vankkumatonta kannatusta monissa kansanryhmissä myös Suomessa.

Tutkimusaineistoni perusteella oli mahdollista selvittää, millaisen kuvan naiset halusivat lehtien sivuilla välittää naisihanteesta ja naisen tehtävästä yhteiskunnassa. Tutkimalla lisäksi lehtien taustalla olevien järjestöjen ja pääpuolueiden arkistoja näkökulmaa voisi laajentaa ja selvittää lisäksi, oliko naisten näkemyksissä ja toiminnassa painotuksia tai vivahteita, jotka eivät julkiseen jakoon lehtien sivuille päätyneet. Lisäksi olisi mielenkiintoista tutkia tarkemmin, miten miehet suhtautuivat naisten yhteiskunnalliseen toimintaan. Tutkimusta olisi mahdollista myös laajentaa useampiin maihin tai ottaa mukaan analyysiin myös muiden yhteiskuntaryhmien naisten näkemykset tutkimastani naisjoukkiosta. Nämä naiset seisovat nykyajasta katsottuna historian väärällä puolella, joten monesta heistä ei ole mittavasta urasta huolimatta tehty myöskään elämäkertaa, koska ensisilmäyksellä heidän toimintansa ei välttämättä näyttäytyä mielenkiintoisena.

Kaikkialla Euroopassa oli 1900-luvun alkupuolella tyypillistä nähdä kodit yhteiskunnan perusyksikköinä, jotka yhdessä muodostivat kansakunnan. Tämän suuren perheen asioita hoidettaessa naisilla oli omasta mielestään tärkeä ja merkityksellinen rooli. Naisen tärkein rooli oli olla äiti, missä nainen vaikutti koko kansakunnan tulevaisuuteen paitsi tuottamalla valtiolle uusia kansalaisia myös kasvattamalla heidät isänmaallisiksi, hartaiksi ja hyviksi ihmisiksi. Heidän vaikutuksensa yhteiskunnassa näkyi paitsi aviomiesten ja poikien kautta myös naisten laaja-alaisena valistustoimintana, joka suunnattiin erityisesti alempien yhteiskuntaluokkien naisiin. Arvojen ja ideologisen sitoutumisen katsottiin lähtevän kodeista, joten naisilla oli paremman yhteiskunnan rakentamisessa itse asiassa avainrooli: ”sillä millaiset kodit, sellainen yhteiskunta”.

Toisaalta mielenkiintoista on ollut havaita, kuinka moni tutkimieni lehtien taustajärjestöjen johtohenkilöistä ei kuitenkaan elänyt edustamansa naisihanteen ja naiselle asetetun tehtävän mukaisesti. Moni naisista saattoi esimerkiksi elää naimattomana tai omistaa elämänsä työnteolle. Olennaista tuntui olevan lähinnä sukupuolien välisen eron tunteminen, minkä jälkeen oman elämän esteitä voitiin kaataa käyttämättä samaa retoriikkaa perusteena. Esimerkiksi naimattomat ja yhteiskunnalliselle toiminnalle omistautuneet naiset saattoivat perustella kutsumuksensa kansakuntaperheen asioihin olevan niin vahva, että he ovat yleisen hyvän vuoksi valmiita uhraamaan äidin kutsumuksen korkeamman täyttymyksen. Myös uskonnolla saatettiin perustella yhteiskunnallisen äidin tehtävän valintaa, sillä kristinuskossa oli hurskas perinne nunnana toimimisesta ja perhe-elämästä luopumisesta sen vuoksi. Työskentely tai vapaaehtoistyölle omistautuminen oli myös joillekin naisille houkutteleva mahdollisuus elää vapaammin ja päästä osalliseksi kokemuksista, jotka eivät perheelliselle naiselle olisi olleet mahdollisia. Toisaalta naisen rooli ja ihanne oli määritelty myös suurta yleisöä varten. Tutkimieni naisten joukko piti naista ja miestä samanarvoisina, mutta eri tehtäviin tarkoitettuina. Tämän vuoksi joku poikkeuksellinen nainen saattoi hyvin toimia myös erittäin vaativissa tehtävissä, eikä hänen tietään sinne tullut tukkia vain

sukupuolen vuoksi, jos nainen muuten noudatti normeja, eli esimerkiksi ei yrittänyt ”tekeytyä mieheksi” tai kilpailla miesten kanssa.

Toisaalta on hyvä huomata, että tutkimani naisjoukkion ihanne ei ollut pelkästään perinteisiä arvoja kannattava, vaan naiset puolustivat myös joitakin moderneja ja jopa radikaaleiksi katsottuja asioita. Esimerkiksi *Suomen Nainen* kannatti myös tuomareiden ja kirkon virkojen avaamista naisille, mikä oli nousevan sivistyneistön seassa poikkeuksellista. Samalla tavalla Sección Femenina kulki vastavirtaan erityisesti suhteessa katolisen kirkon näkemyksiin naisten urheilusta ja koulutuksesta. Vaikka sukupuoliroolit pääpiirteittäin hyväksyttiin, naiset vaikuttivat silti usein kokevan, että miehet käyttivät sukupuolten välistä tehtävien jakoa väärin omaksi edukseen. Niinpä omille joukoille haluttiin korostaa naisten saavutuksia eri aloilla ja nostaa esiin poikkeuksellisia naisia, kuten esimerkiksi menestyksekkäitä kuningattaria. Lehtien sivuilla näyttäytyvä todellisuus ja naiselle asetettu rooli olivat keskenään ristiriitaisia, koska naisihanne itsessään ei ollut pelkästään vanhan säilyttämiseen pyrkivä. Keskeinen muutos edelliseen vuosisataan oli, että naisen tuli olla passiivisen sukupuolen sijasta aktiivinen osa yhteiskuntaa, vaikka hänen tehtävänsä olikin tarkemmin rajattu kuin miehen.

Tutkimukseni kohdistuu kahteen ajan tuokiokuvaan, joiden perusteella ei voi tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, oliko naisten toiminnalla ja sanoilla painoarvoa politiikassa. Tutkimani naiset toimivat myös yhteiskunnan heille asettaman roolin rajoissa ja osasivat venyttää tätä kapeaa kuppia huomaamattomasti, minkä vuoksi naiset saattoivat saada pieniä voittoja miesten hallitsemassa politiikassa. Naisjärjestöt olivat miesten silmissä vähäpätöisiä, minkä johdosta naiset saivat puuhata melko valvomatta. Kiinnostuksen puute osaltaan lisäsi naisten toimintamahdollisuuksia esimerkiksi heille tärkeässä valistustoiminnassa. Jos naisten yhteiskunnallisen aktiivisuuden edestä siirtää epäpoliittisuuden verhon, moni vaatimattomaksi naamioitu kokous tai hyväntekeväisyystyö saa itse asiassa poliittisen luonteen. Naisten suurin poliittinen painoarvo oli juuri kansalaisyhteiskunnan toiminnassa, jossa saavutettiin esimerkiksi lasten hyvinvointia parantavia voittoja. Lisäksi naiset käyttivät kiistamatta poliittista valtaa alaspäin työväenluokan naisia kohtaan, kun he yrittivät parantaa näiden asemaa valistus- ja koulutustoiminnan sekä poliittisen vaikuttamisen kautta. Tärkein merkitys oli kuitenkin sisällissodan kokemuksella, joka valjasti erityisesti espanjalaiset naiset aktiivisiksi kansalaisiksi uudella tavalla sekä muutti heidän omaa itseymmärrystä roolistaan ja tehtävästään kansakunnan jäsenenä. Yksi asia on ainakin selvä: naiset itse uskoivat vakaasti oman tehtävänsä olevan elintärkeä koko kansankunnan tulevaisuuden kannalta.

Lähteet ja kirjallisuus

ALKUPERÄISLÄHTEET

Lehdistöaineisto

Suomen Nainen, 1918-1919

Y. Revista para la mujer, 1938-1940

Aikalaiskirjallisuus

Lähteenoja, Aina. *Iida Yrjö-Koskinen kodin ja yhteiskunnan naisena*. Suomen Naisyhdistyksen julkaisu. Helsinki: Otava, 1938.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Annola, Johanna. *Äiti, emäntä, virkanainen, vartija: köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys 1880–1918*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2011.

Bacchetta, Paola & Power, Margaret. "Introduction". *Right-Wing Women: From Conservatives to Extremists Around the World*. Routledge, 2002.

Baldwin, Peter. "Comparing and Generalizing: Why All History Is Comparative, Yet No History Is Sociology." *Comparison and History: Europe in Cross-National Perspective*, toim. Deborah Cohen ja Maura O'Connor, Taylor & Francis Group, 2004, 1–22.

Barrachina, Marie-Aline. "Discurso medico y modelos de género. Pequeña historia de una Vuelta atrás." *Mujeres y hombres en la España franquista: Sociedad, economía, política, cultura*, toim. Gloria Nielfa Cristóbal. Instituto de Investigaciones Feministas. Madrid: Editorial Complutense Madrid, 2003.

Barrera López, Begoña. *La Sección Femenina 1934-1977. Historia de una tutela emocional*. Madrid: Alianza Editorial, 2019.

Bloch, Marc. "Pour une histoire comparée des sociétés européennes". *Revue de synthèse historique*, 46/1928, 15–50.

Bock, Gisela & Ida Blom & Izilda Santos de Matos. "20 años de Historia de las Mujeres. Perspectivas internacionales". *ARENAL*, 20/2013, 41–64.

Carabias Álvaro, Mónica. *Imágenes de una metáfora circunstancial: la mujer falanjista como mujer moderna: (Y. Revista para la mujer, 1938–1940)*. Universidad de Complutense: Madrid, 2003.

Cohen, Deborah & Maura O'Connor. "Comparative History, Cross-National History, Transnational History—Definitions". *Comparison and History: Europe in Cross-National Perspective*, toim. Deborah Cohen ja Maura O'Connor. Taylor & Francis Group, 2004, xi–xxii.

- Cohen, Deborah. "Comparative History: Buyer Beware". *Comparison and History: Europe in Cross-National Perspective*, toim. Deborah Cohen ja Maura O'Connor. Taylor & Francis Group, 2004, 57–70.
- Di Febo, Giuliana. "'Nuevo estado', nacionalcatolicismo y género." *Mujeres y hombres en la España franquista: Sociedad, economía, política, cultura*, toim. Gloria Nielfa Cristóbal. Instituto de Investigaciones Feministas. Madrid: Editorial Complutense Madrid, 2003.
- Dobson, Miriam & Ziemann, Benjamin. "Introduction". *Reading Primary Sources. The interpretation of texts from nineteenth- and twentieth-century history*, toim. Miriam Dobson & Benjamin Ziemann. Routledge Guides to Using Historical Sources, Routledge: New York, 2009, 1–18.
- Enders, Victoria. "'And We Ate Up the World': Memories of the Sección Femenina". *Right-Wing Women: From Conservatives to Extremists Around the World*, toim. Paola Bacchetta & Margaret Power. Routledge, 2002, 85–98.
- Fernández Jiménez, Antonia. *Pilar Primo de Rivera. El falangismo femenino*. Madrid: Síntesis, 2008.
- Flynn, Angela. *Falangist and National Catholic Women in the Spanish Civil War (1936–1939)*. Routledge, 2020.
- Haupt, Heinz-Gerhard & Jürgen Kocka. "Comparison and Beyond: Traditions, Scope, and Perspectives of Comparative History". *Comparative and Transnational History: Central European Approaches and New Perspectives*. toim. Heinz-Gerhard Haupt ja Jürgen Kocka. New York: Berghahn Books, 2009, 1–32.
- Heiskala, Risto. "Tulkinnan koeteltavuus ja aikakauslehtien analyysi". *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Toim. Klaus Mäkelä & Satu Apo. Gaudeamus, 1990.
- Helén, Ilpo. *Äidin elämän politiikkaa. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Gaudeamus, 1997.
- Hentilä, Seppo. *Pitkät varjot. Muistamisen historia ja politiikka*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala, 2018.
- Hernández Ramos, Pablo. "Consideración Teórica Sobre La Prensa Como Fuente Historiográfica." *Historia y Comunicación Social*, 22.2 (2017), 465–77.
- Häggman, Kai. *Perheen vuosisata: perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen historiallinen seura, 1994.
- Grayzel, Susan R. "Across Battle Fronts: Gender and the Comparative Cultural History of Modern European War". *Comparison and History: Europe in Cross-National Perspective*, toim. Deborah Cohen ja Maura O'Connor. Taylor & Francis Group, 2004, 71–84.
- Grayzel, Susan R. *Women's Identities at War. Gender, Motherhood, and Politics in Britain and France during the First World War*. Lontoo: The University North Carolina Press, 1999.
- Ilmolahti, Oona. "Nostalgian syleilyssä. Luonto, piristeet ja perinteet poikkeusolojen kiinnekohtina." *Sisällissodan jäljet*, toim. Tiina Lintunen ja Anne Heimo. Väki Voimakas 31. Turenki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2018.

- Izquierdo, José Luis de Micheo. "Dionisio Ridruejo, propagandista (1937–1939)". *Métodos de propaganda activa en la Guerra Civil española: literatura, arte, música, prensa y educación*, toim. Francisco Sáez Raposo & Emilio Peral Vega. Vervuert Verlagsgesellschaft, 2015.
- Kebadze, Nino. "The Right to be Selfless and Other Prerogatives of the Weak in the Rhetoric of Sección Femenina". *Romance Quarterly*, vol 55(2), 2008.
- Kekkonen, Jukka. *Kun aseet puhuvat: poliittinen väkivalta Espanjan ja Suomen sisällissodissa*. Helsinki: Art House, 2016.
- Kekkonen, Jukka. "Vertailevan tutkimuksen haasteita". *Tieteessä tapahtuu*, 3–4/2008, 32–37.
- Korppi-Tommola, Aura. et al. *Suomen naisen vuosisadat 2, Toivon rakentajat*. Helsinki: Tammi, 2005.
- Lahtinen, Anu. "Sukupuolen teoria ja historia". *Menneisyyden rakentajat: teorit historian tutkimuksessa*, toim. Matti Hannikainen. Gaudeamus, 2018.
- Lintunen, Tiina. *Punaisten naisten tiet*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 2017.
- Lintunen, Tiina. *Punaisten naisten tiet. Valtiorikosoikeuteen vuonna 1918 joutuneiden Porin seudun naisten toiminta sota-aikana, tuomiot ja myöhemmät elämänvaiheet*. Annales Universitatis Turkuensis C 412, 2015.
- Lintunen, Tiina. "Women at War.". *The Finnish Civil War 1918: History, Memory, Legacy*, toim. Tuomas Tepora ja Aapo Roselius. Leiden: Brill, 2014, 201–229.
- Malmberg, Rauli. "Naisten ja kotien lehdet aikansa kuvastimina". *Suomen lehdistön historia. yleisaikakauslehdet / 8, Aikakauslehdistön historia*, toim. Päiviö Tommila & Ari Uino. Kustannuskiila, 1991.
- Markkola, Pirjo. *Gender and Vocation: Women, Religion and Social Change in the Nordic Countries 1830–1940*. Helsinki: Finnish Literature Society, 2000.
- Mäkelä, Klaus. "Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet". *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Toim. Klaus Mäkelä & Satu Apo. Gaudeamus, 1990.
- Nagel, Joane. "Masculinity and nationalism: gender and sexuality in the making of nations". *Ethnic and Racial Studies*, 21/1998, 242–269. <<https://doi.org/10.1080/014198798330007Z>>
- Nash, Mary. *Defying Male Civilization Women in the Spanish Civil War*. Denver: Arden Press, 1995.
- Nash, Mary. "Two Decades of Women's History in Spain: A Reappraisal". *Writing Women's History International Perspectives*, toim. Karen M. Offen, Ruth Roach Pierson & Jane Rendall. Bloomington: Indiana University Press, 1991, 381–416.
- Nevala-Nurmi, Seija-Leena. *Perhe maanpuolustajana: sukupuoli ja sukupolvi Lotta Svärd- ja suojeluskuntajärjestöissä 1918–1944*. Tampere: Tampere University Press, 2012.

- Ofer, Inbal. *Señoritas in Blue. The Making of a Female Elite in Franco's Spain. The National Leadership of the Sección Femenina de la Falange (1936-1977)*. Sussex Academic Press, 2009a.
- Ofer, Inbal. "A "New" Woman for a "New" Spain: The Sección Femenina de la Falange and the Image of the National Syndicalist Woman". *European History Quarterly*, 2009b, 583–605.
- Ofer, Inbal. "Historical Models, Contemporary Identities: The Sección Femenina of the Spanish Falange and Its Redefinition of the Term 'Femininity.'" *Journal of contemporary history* 40, no. 4 (2005), 663–674.
- Offen, Karen. *Feminismos europeos, 1700-1950. Una historia política*. Espanjaksi kääntänyt Pedro Piedras Monroy. Madrid: Ediciones Akal, 2015.
- Ollila, Anne. *Jalo velvollisuus: virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1998.
- Ollila, Anne. *Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939*. Helsinki: Suomen historiallinen seura, 1993.
- Ortiz Heras, Manuel. "Memoria social de la Guerra Civil: la memoria de los vencidos, la memoria de la frustración". *Historia Actual Online*, 10/2006, 179–198.
- Rabazas Romero, Teresa & Sara Ramos Zamora. "La construcción del género en el franquismo y los discursos educativos de la Sección Femenina". *Encounter on Education*, vol 7, Madrid, 2006, 43–70.
- Richmond, Kathleen. *Women and Spanish Fascism. The Women's Section of the Falange, 1934-1959*. London/New York: Routledge, 2003.
- Roca i Girona, Jordi. "Esposa y madre a la vez. Construcción y negociación del modelo ideal de mujer bajo el (primer) franquismo." *Mujeres y hombres en la España franquista: Sociedad, economía, política, cultura*, toim. Gloria Nielfa Cristóbal. Instituto de Investigaciones Feministas. Madrid: Editorial Complutense Madrid, 2003.
- Roselius, Aapo. "Suomen sisällissota ja demobilisaation vaikeus." *Sisällissodan jäljet*, toim. Tiina Lintunen ja Anne Heimo.. Väki Voimakas 31. Turenki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2018.
- Salin, Sari. "Kukapa haluaisi olla aasi? Aasi symbolina ja samaistumiskohteena." *Elore*, 1/2013 (20), 164–175.
- Scott, Joan W. "Gender: A Useful Category of Historical Analysis". *The American Historical Review*, 5/1986, 1053–1075.
- Siironen, Miika. *Valkoiset. Vapaussodan perintö*. Tampere: Vastapaino, 2012.
- Sulkunen, Irma, Maria Lähteenmäki & Aura Korppi-Tommola. *Naiset eduskunnassa*. Helsinki: Edita, 2006.
- Sulkunen, Irma. *Mandi Granfelt ja kutsumusten ristiriita*. Helsinki: Hanki ja jää, 1995.
- Taylor, Philip M. *Munitions of the Mind. A history of propaganda from the ancient world to the present era*. 3rd ed. Manchester: Manchester University Press, 2003.

Turunen, Arja. "Naistenlehdet Suomessa 1880-Luvulta 1930-Luvulle." *Media & Viestintä*, vol. 37, no. 2, Media- ja viestintätieteellinen seura Mevi, 2014. <<https://doi.org/10.23983/mv.62866>>

Vares, Vesa. *Kokoomusnaisten matka kodista kabinettiin. Kokoomuksen Naisten Liiton ja Suomalaisen Puolueen naisjärjestöjen historia 1906–1983*. Helsinki: Kokoomuksen Naisten Liitto, 2009.

Vella, Stephen. "Newspapers". *Reading Primary Sources. The interpretation of texts from nineteenth- and twentieth-century history*, toim. Miriam Dobson & Benjamin Ziemann. Routledge Guides to Using Historical Sources, Routledge: New York, 2009, 192–208.

Warsell, Anna. "Vallankumouksen ja sosialismin lapset: uuden työläissukupolven kasvattaminen Suomessa ja Tampereella 1919-1930. *Sisällissodan jäljet*, toim. Anne Heimo, Ulla Aatsinki ja Tiina Lintunen. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2018.

Muut lähteet:

"Ihmistieteet: sukupuoli". Tieteen termipankki

<<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Ihmistieteet:sukupuoli>> [luettu 2.10.2021].